

Український журнал

1-2 | 2011

ціна 30 Kč

Тема:
зламати систему

01

9 771802 586009

В нашому просторі

Фото:
Remigius Venckus

вдома на чужині

- 8 Лубош Палата
Розкриття німецьких могил
- 9 Богдан Данилишин:
„В даний час моє повернення в Україну
є неможливим”

Я не відкидаю можливість свого повернення в майбутньому для того, щоб показати, що я дійсно прагну довести свою невинність і забезпечити свій захист на території України. Але до цього часу навіть мій адвокат Ігор Фомін не допущений до справи, яка проти мене відкрита в Україні.

гості

- 12 Мирослав Попович:
„Це приватизація відкрила двері для збагачення
не політичного класу, а класу кримінального”

В європейському парламенті Регіони шукають союзників серед лівих! Це взагалі щось із чорного гумору. Це означає, що вони не мають совісті. Потреба справедливості залишається основним формотворчим чинником.

тема: зламати систему

- 16 Маріан Кішш
Еліти у демократичному суспільстві
- 20 Андрій Бондар
Зламати систему

„Противсіх” – це антисистемний продукт. Можливо, це початок образу нової політичної свідомості в Україні, яка тільки-но починається. Нам треба зламати цю систему, сама вона нікуди не подінеться.

- 22 Олександр Бойченко
Зайві люди, тобто інтелектуали
- 24 Марцін Круль:
„Діалог між політичною та інтелектуальною елітою
почав кульгати всюди”
- 27 Вахтанг Кіпіані
Найгірші з найкращих
- 28 Ігор Ісаєв
Рустикальні множини, або Чому варто було „іти в народ”

з краю

- 30 Петро Андрусечко
У напрямку керованої демократії

„Український журнал”
www.ukrzurnal.eu

Інформаційний культурно-політичний
місячник для українців у Чехії, Польщі
та Словаччині

№ 1–2 (62), 2011, рік шостий

Видає: РУТА, e-mail: ukrzur@seznam.cz

Редколегія:

Прага – Ленка Віх (головний редактор),
Богдан Колчак, Валентина Люля,
Інна Біланін, Богдан Зілинський,
Рене Кочік, Яна Леонтієва

Варшава – Ростислав Крамар,
Петро Тима, Анна Коженьовська-Бігун,
Ярослав Присташ

Пряшів – Олесь Мушинка

Київ – Богдана Матіяш,
Анастасія Левкова, Петро Андрусечко

Коректор: Надія Іздрик

Художнє оформлення
та верстка: Ондра Гулеш

Дистриб'ютор: CZ Press spol. s.r.o.

Часопис видається за фінансового
сприяння Міністерства культури ЧР

За достовірність викладених фактів
відповідає автор статті.

Редакція залишає за собою право
не у всьому погоджуватися з думками
і поглядами авторів, скорочувати
матеріали і виправляти мову.
Рукописи не повертаються.

Реєстрація: MK ČR E 16026
ISSN 1802-5862

www.ukrzurnal.eu

- 33 Олександр Пасхавер
Джерело багатства, якого великий бізнес
не розуміє
- 34 Тарас Березовець:
„На відміну від Кучми, ця влада
не зупиниться перед кров'ю“
- 39 Михайло Самусь
Лісабонський момент істини для України

культрєвю

- 44 Євгенія Кононенко:
„Критикувати політиків – це... найдешевший
спосіб здобути популярність“
- 47 Євгенія Кононенко
КНИГАРНЯ „ШОК“
- 49 Юрко Іздрик
ДО ПРОБЛЕМ ВОЛОГОСТІ
- 50 письменницька колонка
Андрій Любка
Смерть і ще тисяча приводів для любові
- 51 письменницька колонка
Таня Малайчук
Бачиш цей ліс за вікном?

Україна – рай для мисливців. Плати – і тобі дозволять пристрелити будь-кого, навіть білого лебедя. Але справа в тому, що вже нема що дозволяти. Залишилися під прицілом одні нещасні дикі кабани, які плодяться з космічною швидкістю у фактично порожніх лісах.

- 52 Олег Коцарев
„Масонність“ і сплячий олень Білої Церкви
- 54 Юлія Кропив'янська
Young and Sexy
- 56 музика
- 57 Тамара Злобіна
Роман та Маргіт
- 58 рецензії та анотації

УЖ у мережі Facebook!

„Український журнал“ уже доступний в мережі Facebook, де для всіх охочих відкрито простір для дискусій та коментарів стосовно актуальних та архівних номерів нашого часопису.

Окрім сторінки „Український журнал“, пропонуємо також відвідати групу „Фільми України / Films of Ukraine“, де можна ознайомитись з актуальною інформацією про перегляди українського кіно в Празі та про закордонні фестивалі й акції, в рамках яких презентуються українські фільми.

Наш читачу!

» Чеський філософ Маріан Кішш, який своєю статтею „Еліти у демократичному суспільстві“ відкриває нашу Тему „Зламати систему“, каже: „Нині ми опинились у другій фазі приватизації – приватизації політики. ... Приватизаційна олігархія, в руках якої зосереджується економічна міць, намагається усіма способами знищити перешкоди, якими для їхніх інтересів є демократична політика і демократичні рішення“. З тим частково пов'язані і слова українського філософа Поповича, який стверджує, що саме завдяки приватизації (державного майна) у політику вирвалися люди без моральних заборон, а організації, які називають себе партіями, це „клани, які об'єднані навколо приватних цілей. І лише коли постає питання, пов'язане з їх власним існуванням, вони вибирають гасла і політичні напрямки“.

Здається, що імітація демократії в нашому просторі досягла апогею. Приватизаційна олігархія зайшла занадто далеко. Настільки далеко, що нині вже багато експертів очікують не лише активізацію громадянського суспільства, таку, як наприклад, ініціатива „противсіх“ (про мотивацію заангажованих у цій справі маєте можливість довідатись у статті Андрія Бондаря „Зламати систему“), чи податковий Майдан, де підприємці зі всіх регіонів України (без різниці, за кого голосували у виборах) об'єдналися у протесті проти дій влади. Експерти вже очікують більш екстремістських проявів громадянської непокори. Народні потрясіння, „спонтанні атаки на найбільш одіозних представників режиму... аж до фізичного знищення“, як каже політолог Тарас Березовець, інтерв'ю з яким знайдете у рубриці „З Краю“.

А ми, поки ще не дійшло до найгіршого, шукаємо тих, хто зміг би нас вивести з даної ситуації, або хоча б докладно, без розмов про ГДП і таке інше, проаналізувати ситуацію, в якій знаходимося. Шукаємо філософів, соціологів, публіцистів – не економістів, бо свої здібності вони вже показали – тих, кого вже довгі роки ігнорують політики, ЗМІ, а відтак і ціле суспільство. Про них і з ними наша Тема.

Д. Біс'ю

Український телеканал ТВі заручився підтримкою громадських діячів

В рамках протесту проти дій української влади стосовно медіа і на підтримку незалежних ЗМІ та демократичних перетворень в Україні, членами редакційної ради телеканалу ТВі стали відомі громадсько-політичні діячі Центральної Європи, зокрема колишній президент Чехії Вацлав Гавел, экс-міністр культури Словаччини Ладислав Снобко, один із 20 найвпливовіших журналістів світу і засновник „Газети Виборчої“ Адам Міхнік, кореспондент „Газети Виборчої“ Мартін Войцеховський. З українського боку приєдналися перший президент України Леонід Кравчук, член-засновник Української Гельсінської групи та Голова українського відділення міжнародного ПЕН-клубу Мирослав Маринович.

Українська влада проігнорувала резолюцію ПАРЕ „Функціонування демократичних інституцій в Україні“ та резолюцію Європейського парламенту щодо ситуації в Україні від 25 листопада 2010 року, в якій ПАРЕ висловлювала занепокоєння щодо неналежної участі Служби безпеки України у внутрішньополітичних справах та закликала органи влади забезпечити, щоб юридичні процедури не призводили до вибіркового скасування частот на мовлення. ПАРЕ також закликала переглянути рішення або призначення, які можуть викликати конфлікт інтересів, особливо в правоохоронній та судовій сферах. Європарламент також засудив те, що ТВі та „5 канал“ позбавили частот на мовлення, і закликав переглянути рішення та призначення, які можуть призводити до конфлікту інтересів.

Громадські організації українців у Європі протестують проти скасування указу про присвоєння звання Героя України Степану Бандері

У заяві, яку видали українці Португалії, Іспанії, Італії, Греції та Німеччини, висловлюється обурення з приводу повідомлення про скасу-

вання указу про присвоєння Степану Бандері звання Герой України, яке, на їхню думку, саме зараз „виглядає як відкрита провокація та зневага до українського народу та його історії“. На їхню думку, такі дії є „провокацією владної верхівки в Україні, ознакою її політичної незрілості і меншовартості, а також загрозою для самого існування держави Україна“.

Польща не пускатиме Лукашенка

Польська влада включила президента Білорусі Олександра Лукашенка у список білоруських чиновників, яким буде заборонено в'їзд до Польщі за репресії опозиції в країні.

У новому польському списку білоруських суддів, прокурорів та працівників інших служб, причетних до переслідування білоруських опозиціонерів після президентських виборів у грудні 2010 року, має нині бути набагато більше прізвищ, ніж було у складеному в 2006 році списку Євросоюзу, який включав 40 осіб.

МЗС Польщі у перші дні після жорсткого розгону демонстрантів у Мінську повідомило про намір збільшити фінансування неурядових організацій у Мінську вдвічі – до близько 10 млн. євро, а також запровадити безкоштовні візи для білорусів.

Європарламент хоче ввести санкції проти Білорусі

Європарламент закликає ЄС ввести санкції проти Білорусі у зв'язку з розгоном демонстрації протесту й арештами представників опозиції 19 грудня 2010 року.

У прийнятій резолюції депутати висловили переконання в тому, що допомога Білорусі в рамках Європейської політики сусідства має бути перенаправлена на підтримку громадянського суспільства.

Європарламент закликав Єврокомісію підтримати всіма можливими фінансовими і політичними засобами зусилля білоруського громадянського суспільства, незалежні ЗМІ й одночасно відкликати допомогу, що надається державним ЗМІ країни.

У резолюції також міститься заклики до Єврокомісії розробити механізм

реєстрації неурядових громадських організацій, які не змогли отримати реєстрацію в Білорусі з політичних причин, для надання їм можливості користуватися програмами ЄС.

Депутати закликали Єврокомісію продовжити й підсилити фінансову допомогу Європейському гуманітарному університету, що базується у Вільнюсі, для збільшення кількості місць для білоруських студентів, репресованих за свою діяльність на батьківщині й вигнаних із білоруських вишів.

Крім того, в документі міститься заклики до Ради ЄС, Єврокомісії й Верховного представника ЄС негайно відновити дію заборони на в'їзд для вищого керівництва Білорусі, яке може бути причетне до подій 19 грудня, а також заморозити їхні активи.

Ці заходи, на думку депутатів, повинні залишатися в силі, принаймні до того моменту, поки не будуть звільнені всі політичні в'язні.

Депутати Європарламенту закликали Раду ЄС розглянути можливість припинення участі Білорусі в „Східному партнерстві“, зберігши таку можливість лише для громадянського суспільства країни.

У документі також висловлюється очікування, що країни-члени ЄС не „ослаблятимуть дії ЄС двосторонніми ініціативами з білоруським режимом, які підірвуть авторитет і ефективність європейської зовнішньої політики“.

Депутати також висловили думку, що такі спортивні події, як Чемпіонат світу з хокею 2014 року, не повинні проводитися в країні, в якій є політичні в'язні.

Ліквідація Об'єднання українців Росії?

Міністерство юстиції Російської Федерації просить Верховний Суд РФ ліквідувати організацію „Об'єднання українців Росії“, яка, згідно із заявою Мін'юсту РФ, неодноразово й грубо порушувала положення Конституції й законодавства РФ і протягом встановленого терміну не усунула порушення, що були виявлені при перевірці у серпні 2009 року і стали підставою для припинення її діяльності 11 листопада 2009 року.

Міністерство юстиції РФ просить ліквідувати Загальноросійську громадську організацію „Об'єднання українців Росії“ і її структурні підроз-

діли з виключенням із єдиного державного реєстру юридичних осіб.

Російське Міністерство юстиції стверджує, що у порушення норми закону „Про громадські об'єднання” про те, що членами громадського об'єднання є фізичні та юридичні особи – громадські, членами ОУР є: некомерційна організація „Український благодійний фонд „Довіра”, автономна некомерційна організація „Український культурний центр”.

Крім того, організація нібито не надала документи, що підтверджують ведення в організації обліку її членів.

Також Мін'юст РФ інкримінує ОУР порушення статті закону, яка визначає, що під загальноросійським громадським об'єднанням мається на увазі об'єднання, яке здійснює свою діяльність на територіях більш як половини суб'єктів РФ.

ОУР же представила список на 41 регіональне відділення. У списку як відділення зазначені самостійні громадські об'єднання – товариства „Батьківщина”, „Блакитна Десна”, „Пролісок”, „Мрія”, регіональний центр українців „Дніпро”, Центр національної культури українців Заурайля „Ясен”, товариство „Україна-Сейм”, українське земляцтво „Дніпро”, земляцтво українців Поволжя, „Київська Русь”, товариство української культури „Промінь”, товариства „Світанок” і „Криниця”.

Тобто організація не підтверджує свій загальноросійський статус, зазначає Мін'юст РФ.

Крім того, закон передбачає, що у громадське об'єднання можуть входити іноземні громадяни, які законно перебувають на території РФ, а устав ОУР дозволяє бути членами організації іноземним громадянам без обмежень, передбачених законом.

Мін'юст РФ повідомляє, що 14 вересня 2009 року направляв організації подання, яке зобов'язує усунути виявлені порушення до 1 листопада 2009 року, порушення організація не усунула у встановлений термін і акт перевірки не оскаржила. Тому 19 листопада 2009 року діяльність організації була припинена до 2 травня 2010 року.

16 березня 2010 року ОУР повторно представила в Мін'юст Росії інформацію на акт перевірки від 7 вересня 2009 року, відповідно до якої організація врахувала зауваження Мін'юсту Росії й зобов'язується надалі не порушувати

» Шановні панове з „Українського журналу”! Бачу, що й ваш часопис не встояв і передрукував статейку добродія Олека Веремко-Бережного, хоч і з трохи іншою назвою. У статейці згадано й мене, „товмача” Негребецького, згадано й перекладений мною роман Девіда Мітчела „Сон номер 9”. Буцімто я не переклав згаданий роман, а все повигадував і перекрутив, і подписував цілі сцени від себе. Я вже давав сьому добродієві відповідь на сайті „Сумно?” і у своєму Живому журналі, однак аргументи на пана Олека не діють. Бо аргументів у мене мало. Всього один. Ось він: Роман Девіда Мітчела „Сон номер 9” витримав шість видань англійською мовою. Я перекладав, здається, з шостого, а добродій Олек мав під рукою текст ПЕРШОГО видання. Пан Мітчел скористався своїм правом автора і вніс у текст зміни – тому й було стільки „різничитань”. Та й годі. Оце й уся інтрига. І не варто було шановному О. Веремко-Бережному множити сутності і розсилати наклепницьку статтю по різних виданнях.

У додатку – зображення обкладинки першого видання (фіолетове) і того, з якого я перекладав (біло-блакитне).

Сподіваюся, що журнал з такою гарною назвою не захоче мати славу видання, схильного до неправди, і знайде трошки місця, щоб умістити це спростування.

Олекса Негребецький, перекладач, Київ

законодавство РФ. Однак, як впливає з позову Мін'юсту РФ, у документах ОУР і далі спостерігалися порушення.

Окрім іншого, зазначає російський Мін'юст, у порушення статті 43 закону співголова організації

Валерій Семененко 4 січня 2010 року від імені організації взяв участь у публічному виступі в прямому ефірі Радіо „Свобода”, 27 квітня 2010 року від імені організації взяв участь у програмі „Свобода думки” в ефірі „5 каналу”.

Розкриття німецьких могил

» Їх стає все більше: Постолопрти, Боржіславка, Добронін, а із середини січня – ще і Подборжани. Місця в Чеській Республіці, де протягом перших повоєнних днів і тижнів чехами було страчено десятки су-детських німців.

Проте ми все ще знаходимось на початку шляху. Як нині визнають чеські історики, чеських німців у ті темні повоєнні дні 1945 року вбивали сотнями і тисячами по цілій Чехії.

За найскромнішими оцінками, прийнятими у дев'яностих роках обережною чесько-німецькою „міжурядовою“ комісією істориків, йдеться про двадцять тисяч жертв, але нині частина молодого покоління чеських дослідників схильється до думки, що кількість жертв була вдвічі більшою. І хоча з погляду Східної Європи і Другої світової війни загалом не йдеться про велике число – особливо у порівнянні з мільйонами жертв Голокосту, східних операцій нацистів, Варшавського повстання або війни у Югославії, – з точки зору Центральної Європи йдеться про велику кількість жертв. Оскільки чехів війна практично не торкнулась (хоч як неміло нам це чути).

Так, і за часів Протекторату Богемії і Моравії нацисти вбивали, але за винятком останніх днів, коли після здобуття Берліна Червоною армією чехи в останню мить повстали, нацисти вбивали селективно, вибірково. За цілих шість років нацистської окупації, яка у Чехії тривала найдовше в Європі (вважати Австрію окупованою – це нашішка над фактами), було вбито лише кілька десятків тисяч етнічних чехів.

Значною мірою це була бунтівна еліта народу, довоєнної демократичної республіки Масарика. Генералітет, інтелігенція, письменники і митці, що були прихильниками лівих ідей, і ті, що чинили справжній опір нацистам. За цілих шість років лише час після успішного замаху на життя рейхпротектора Рейнхарда Гейдріха, коли панував воєнний стан, можна назвати часом всезагального терору. Назва винищеного села Лідице облетіла світ, але це нічого не міняє в тому, що невдовзі Протекторат повернувся до попе-

реднього стану спокійної держави. Добре працювали німецькі зброярні, тамтешні робітники їздили у будинки відпочинку, на кіностудіях знімалися чеські комедії, видавалися чеські книги, грали футбольна і хокейна ліги. Пайки тут були більші, ніж у німців в Німеччині, магазини до кінця війни були відносно добре забезпечені товаром, і той, хто не був у Русі Опору або кому явно не поталанило, той не мусив занадто боятися за своє життя. Нещастя мали люди, які визнали себе або були визнані євреями або ромами. З чеських євреїв та ромів війну пережила лише мала частина, але співчувало їхній долі небагато чехів. Багато євреїв говорило по-німецьки, а доля ромів була тоді на периферії чеських інтересів.

Я аж ніяк не хочу вихваляти Протекторат, як донині намагаються це робити деякі німці. Хочу лише звернути увагу на те, що війна тут пройшла легше, що міра страждань тут була набагато обмеженою, ніж на жорстокому, нелюдському, безжалісному Сході, де війна велась під гаслами фізичної ліквідації цілих народів.

Тим більшим шоком стали десятки тисяч німецьких жертв чеського повоєнного звірства, уявної або реальної чеської відплати. Страти німців, деколи активних нацистів, але частіш за все простих цивільних людей, єдиною провинкою яких було те, що вони говорили по-німецьки. Те, що після цих звірств відбулося більш-менш цивілізоване виселення, пов'язане, втім, з конфіскацією величезних маєтків (цілої третини сучасної Чехії), – то це вже інша, проблематична, неоднозначна, але все ж не настільки болісна тема.

Коли через 45 років про повоєнні вбивства стали знову говорити, вони від початку сприймалися зовсім по-іншому. У 1997 році у чесько-німецькій декларації з'явилося перше офіційне вибачення чехів за „ексцеси“. Наприкінці дев'яностих років розпочалось розслідування найбільшої відомої різанини у містечку Постолопрти, що на півночі Чехії, де було на зламі травня і червня вбито без суду сотні німецьких чоловіків і хлопців. Однак невдовзі розслідування тихо завершилось. Справжній перелом настав лише минулого року з розкриттям могил у Доброніні, що на Чесько-Моравській височині, де вбивства почала розслідувати поліція. Тепер черга Подборжанів, де можуть бути поховані до сімдесяти німців. Однак ще десятки тисяч непозначених могил по всій Чеській Республіці чекають на розкриття.

Дивним у цій справі є той факт, що чехів до цього ніхто не примушує. Що чехи, передусім молоде покоління, самі хочуть знати правду про місця, де вони живуть, і що хочуть порушити найбільше табу генерації своїх батьків і дідів – вбивства німців.

А сучасні німці, включно з тими, що обіймають найвищі посади, як от федеральний президент Крістіан Вульф або баварський прем'єр Горст Зеєхофер, з подивом спостерігають за тим, як чехи відкривають болісну правду про своє власне минуле. До значної міри, незважаючи на політиків і політику. З однією метою – знати правду. І всупереч тому, що ця правда може бути сумною і болісною.

Лубош Палата, Прага,
редактор газети „Лідове новіни“

Богдан Данилишин: „В даний час моє повернення в Україну є неможливим“

➤ Ім'я міністра економіки України часів останнього уряду Юлії Тимошенко до 19 жовтня 2010 року чехам було цілком незнайоме. Але саме в той день ЗМІ повідомили, що днем раніше, згідно з міжнародним ордером на арешт, у Празі було затримано колишнього високопосадовця з України, Богдана Данилишина. Згодом, намагаючись уникнути передання в Україну, екс-міністр попросив у Чехії політичного притулку. В середині січня Данилишин отримав притулок і після трьох місяців зміг покинути камеру пражської в'язниці.

В ексклюзивному інтерв'ю для УЖу колишній міністр економіки України розповів про своє затримання у столиці Чехії перед брамою посольства України, про безпідставність його звинувачення в Україні, дав оцінку політичним процесам на своїй батьківщині і розповів про свої плани. Чехія, здається, стане для Богдана Данилишина новою домівкою на тривалий час, принаймні до часу закриття справи екс-міністра, зміни влади в Україні чи хоча б проведення змін в українському правосудді.

В Чехії Данилишин є вільною людиною, проте це певною мірою „золота клітка“, оскільки політичний притулок, наданий у Чехії, не має автоматичної дії поза її кордонами. Тож навіть у країнах Євросоюзу пану ексміністру загрожує застосування до його особи українського міжнародного ордеру на арешт. Але в такому випадку пана Данилишина просила б видати не лише Україна, але й Чехія, де в ексміністра – спеціальний статус. Чеський адвокат Богдана Данилишина Марина Махиткова радить своєму клієнтові не ризикувати – і Чехію не покидати...

Пане Данилишин, про що ви подумали, коли до вас у камеру в'язниці в Празі надійшла звістка про те, що Чехія надала вам політичний притулок, що ви зможете залишитись у Чехії і вас не буде видано Україні?

Була думка, в першу чергу, подякувати тим людям, які весь час були зі мною, які підтримували моє прагнення захистити свої права, довести свою невинність. Було прагнення подякувати теперішній опозиції, особливо Юлії Тимошенко, її блоку, який постійно надавав мені підтримку. І, звичайно, поради за Чехію, що дійсно, в цій країні утвердилися принципи європейського права, коли країна довела, що права громадян, у тому числі права на міжнародний захист, дотримуються в повній мірі.

Після вашого затримання в Празі, що відбулося 18 жовтня, преса інформувала про те, що ви приїхали у Чехію полікуватись. Вас затримали на вулиці Шарля де Голя в Празі, де розташовано посольство і консульство України. Посольство України заявило, що до вашого затримання жодного стосунку не мало... Але чеська поліція всіх подробиць затримання не розпо-

віла. Розкажіть, як все відбулося, як ви опинилися в Празі, біля посольства України? Що вас туди привело?

Другого серпня 2010 року я офіційно взяв відпустку. 5 серпня я виїхав на територію Німеччини, де проходив лікування в Баден-Бадені і Баткрісбаху. На території Німеччини я дізнався, що проти мене порушені відповідні справи, також я дізнався про справи, які порушені проти інших членів уряду. Я неодноразово підкреслював, що готовий співпрацювати з українськими правоохоронними органами, давав інтерв'ю, в тому числі українській пресі, і на 18 жовтня була попередня домовленість з правоохоронними органами, що я дам пояснення. З їхньої сторони як місце для зустрічі було запропоновано посольство України в Празі. Я погодився з цією пропозицією і 18 жовтня прибув до посольства для зустрічі з українськими правоохоронними органами. Тобто, на території Чехії я не проходив лікування – лікування було в Німеччині, а тут була зустріч з правоохоронними органами, після якої я був затриманий – за пропозицією української влади – представниками чеської поліції.

» Ви здивувалися появі поліції, затриманню, чи, може, і очікували такого розвитку подій?

Попередньо з української сторони були запевнення, що я дам відповідні пояснення, і влада зможе зняти систему, по якій мене запитували через Інтерпол, а я зможу повернутися в Україну. Але після подій 18 жовтня я побачив, що, звичайно, інтереси стояли зовсім інші.

Як це розуміти? Можна говорити про зраду?

Я думаю, що це була елементарна провокація, яка була спрямована на те, щоб я був затриманий, і були здійснені зовсім інші процедури, ніж ті, які повинні були бути.

Міжнародний розшук вашої особи по системі Інтерпол пов'язаний з вашою діяльністю міністра: вам закидають зловживання службовими повноваженнями, загуляє якась невідповідна закупівля пального... Як ви пояснюєте ці звинувачення?

Хочу відмітити, що ці справи появилися після того, як в українській пресі впродовж липня–серпня були мої неодноразові публікації, мої інтерв'ю з приводу дій влади після березня 2010 року, особливо щодо використання кредитів російських банків на території України. І після цього я, перебуваючи вже на території Німеччини, дізнався, що проти мене порушені справи, які пов'язані з тим, що Міністерство економіки України погодило процедуру закупівлі в одного виконавця для Міністерства оборони і державного підприємства Міжнародний аеропорт „Бориспіль”. Я неодноразово підкреслював, що Міністерство економіки не приймало рішення про форму закупівель. Рішення про те, що буде закупівля в одного учасника, приймає замовник – у даному випадку Міноборони чи аеропорт „Бориспіль”. Вони приймають рішення про предмет закупівлі, ціну, обсяги закупівлі, терміни поставок, подають всі документи у Мінекономіки. Міністерство економіки погоджує процедуру, практично формально підтверджує, що в пакеті, який подавався, є всі документи, які дають можливість організовувати закупівлю. Крім того, в листі погоджень прямо написано, що даний лист погоджень не є погодженням ціни закупівель. Формальних мотивів відмовити процедуру в Міністерства економіки не було. Дані докумен-

БОГДАН ДАНИЛИШИН (1965)

– доктор економічних наук, академік Національної Академії Наук України, колишній голова Ради по вивченню продуктивних сил України НАНУ, займався проблемами макроекономіки, регіональної і екологічної політики, має досвід з прогнозування економічного розвитку, з процесами економічної інтеграції. Автор більше 150 наукових робіт, у тому числі 18 монографій. В часі, коли Данилишин був міністром в уряді Тимошенко (2007–2010), Україна стала членом СОТ (WTO), провела 13 раундів переговорів щодо формування зони вільної торгівлі з Європейським Союзом.

ти потрапляли не мені особисто, потрапляли в канцелярію Міністерства економіки, аналізувалися відповідними посадовими особами, і після того вже надходили на підпис міністру. Тобто, говорити про те, що я діяв в інтересах якихось службових осіб певних міністерств і відомств не можна. Тому що я з ними ніякого контакту не мав.

На вашу думку, ви – разом з Тимошенко та Луценком – потрапили в „русло політичних замовлень” нинішньої влади з метою дискредитувати вас особисто, дискредитувати опозицію? Чому нова влада пішла на такі кроки? Щоб відвести увагу від інших питань? Або це просто політичний реванш?

Потрібно виходити з ряду політичних процесів, які мають місце в Україні після березня 2010 року. Фактично, Україна за цей період змінила фор-

му державного устрою з держави парламентсько-президентської на президентську. Формується чітка вертикаль влади, яка підпорядкована особі президента. Формується відданість за особистими ознаками. Вся вертикаль побудована на президентській формі правління, відданості і домінуванні однієї політичної сили, Партії регіонів, над всім українським суспільством. Та форма парламентської республіки, яка існувала в Україні з 2004 року, припинила своє існування. Фактично найбільш дієвою політичною силою, яка може мати баланс з Партією регіонів, є Блок Юлії Тимошенко. Політична сила, яку підтримала на президентських виборах майже половина країни, має право на висловлювання своєї політичної думки, своїх поглядів.

Міністерство внутрішніх справ Чеської Республіки, а згодом і Міністерство закордонних справ пояснили надання вам політичного притулку тим, що існує сумнів у тому, чи ви дійсно порушили закон, і сумнів, чи українська правова система спроможна розглянути вашу справу неупереджено...

Це система вибіркового правосуддя, яка зараз використовується в Україні, тобто використовуються кримінальні справи тільки проти тих людей, які стояли поруч з Юлією Тимошенко або її підтримували. В даному випадку – міністр економіки, міністр внутрішніх справ, інші члени Блоку Юлії Тимошенко, а стосовно інших представників влади цього немає. Тут іде жорсткий тиск і на саму Юлію Тимошенко, яку тримають майже кожний день по 10 годин на допитах і запитують одне й те саме, і на представників інших міністерств і відомств.

Пане Данилишин, українське МЗС після надання вам політичного притулку в Чехії заявило, що ви практично не політик, бо навіть мітинги ви не організовували... Щоправда, МВД Чехії, разом із чеським Міністерством закордонних справ, іншої думки. Розкажіть, будь ласка, чи у вас є якісь політичні амбіції. Якщо зможете очистити своє ім'я, чи захочете ви знову повернутися в українську політику і знову колись стати міністром?

Для мене найголовніше завдання – забезпечити все можливе, в тому числі увагу міжнародної громадськості до тих процесів, які відбуваються зараз в Україні. Я вважаю,

що ті завоювання, які були здійснені в ході Помаранчевої революції, повинні зберігатися, і Україна повинна забезпечити можливість для захисту прав людини і громадянина не тільки представникам однієї політичної сили, а всім громадянам України, в тому числі можливість висловлення своїх політичних поглядів і думок. Якщо в Україні буде формуватися однопартійна система, домінування однієї політичної сили, то я вважаю, що така держава не має перспектив свого розвитку. Якщо ми декларуємо європейські принципи, принципи демократії в Україні, ми повинні зберігати умови для ефективного розвитку опозиції. Це для мене зараз – головне. І привернути увагу до тих справ, які зараз відбуваються в Україні, справ щодо колишніх посадовців, які працювали разом зі мною, ставлення до нашого лідера Юлії Тимошенко, а також забезпечити моніторинг тих процесів, які зараз відбуваються в Україні, щоб показати владі, що Україна – не на узбіччі міжнародного розвитку, що вона перебуває під моніторингом ряду і громадських організацій, і політичних організацій, і про це не потрібно забувати ніколи.

Будете намагатись до проблем сучасної України привертати увагу європейської громадськості?

Для мене важливо, щоб Україна розвивалась як демократична суверенна держава, де всі організації мають нормальні умови для свого існування. Тому для мене головним завданням є як дотримання прав опозиції, так і забезпечення гарантій розвитку України як незалежної, суверенної держави. В тому числі звернення уваги міжнародної громадськості на ці процеси, які відбуваються в Україні.

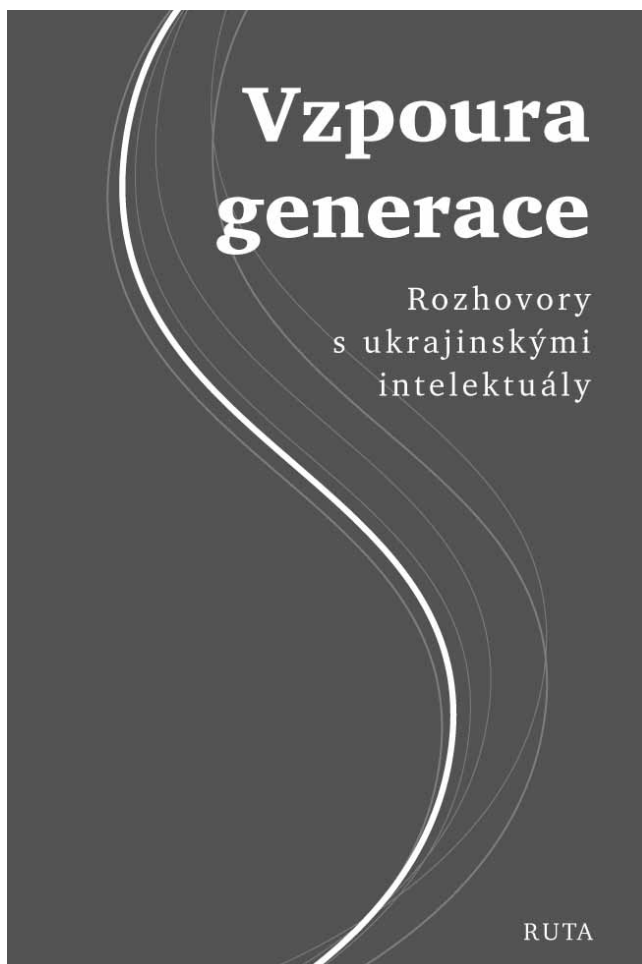
Після того, як українські правоохоронні органи не дотримали слова і викликали до вас перед посольством України чеську поліцію, після того, як ви три місяці відсиділи у в'язниці і врешті отримали в Чехії політичний притулок, можете уявити ваше повернення в Україну, щоб там захищати своє ім'я, свою правду?

При тій системі, яка зараз є, яка на даний час склалася на території України, звичайно, моє повернення є неможливим. Тому що і формування системи влади, судової влади, правоохоронних органів роблять неможливим моє повернення, тоб-

то можливість мого ефективного захисту як така – знівельована. Проте я не відкидаю можливість свого повернення в майбутньому для того, щоб показати, що я дійсно прагну довести свою невинність і забезпечити свій захист на території України. Але до цього часу навіть мій адвокат Ігор Фомін не допущений до справи, яка проти мене відкрита в Україні.

Які у вас в Чехії плани, чим будете займатись?

Буду вчити чеську мову, буду знайомитися з тими процесами, які проходять в Чехії, входити в систему, яка пов'язана з можливістю інтеграції у даній країні, і вибирати шлях, пов'язаний з Чеською Республікою.

Вийшов друком чеський переклад книги Богумілі Бердиховської та Олі Гнатюк „Бунт покоління. Розмови з українськими інтелектуалами“.

Книга польських авторів є записом розмов з найвідомішими представниками руху шістдесятництва в Україні: Євгеном Сверстюком, Іваном Дзюбою, Михайлиною Коцюбинською, Михайлом Горинем та Миколою Рябчуком.

Переклад з польської мови здійснила Петрушка Шустрова. Книгу видало громадське об'єднання РУТА.

Охочі придбати дану книгу можуть замовити її в редакції „Українського журналу“ за наступними контактами: Поштова адреса:

RUTA, Pod Jiráskovou čtvrtí 14, 147 00 Praha 4

E-mail: ukrzur@seznam.cz, тел.: +420/774 236 916

Мирослав Попович:

„Це приватизація відкрила двері для збагачення не політичного класу, а класу кримінального“

Пане професоре, як ви охарактеризували б особливості формування українських еліт? Якими ви їх бачите?

Якщо взяти історію, маємо такий процес: українські еліти в часи релігійних воєн XV–XVII століття в своїй масі підтримували православ'я. А єдиною на той час офіційно православною державою була Росія. Тому українські еліти свідомо виступали під загальноросійським прапором, як державним, так і релігійним. Хоча зберігали при цьому свої окремі інтереси. Така українська еліта, орієнтована на Москву і Константинополь, завжди була під серпанком російської політичної культури, і її треба шукати і знаходити. На початку цього періоду різниця між православною елітою, яка належала до української традиції, але була орієнтована на Москву як державу – з одного боку, і російською православною елітою – з іншого, була колосальною. Твори українських богословів не дозволялося розповсюджувати у Москві. Скажімо, Митрополит Київський і всієї Русі, як тоді ще його називалося, Петро Могила був у Росії забороненим автором. Вони виступали як московські (тоді ще виразу „російські“ не було) релігійні і політичні діячі. Так було, мабуть, до кінця XVIII століття.

Вже в кінці XVIII століття Росія, особливо у часи Катерини, свідомо і категорично забороняє не тільки видання староукраїнською книжною мовою (це ще Петро I зробив), але навіть вимову з українським акцентом у російській церковній термінології (тільки слово Бог вимовляється по-українськи). А все інше дуже ретельно викорінювалося.

Як, скажімо, ми маємо називати російську військову еліту, яка служила [Антону] Денікіну в роки

громадянської війни? [Сергія] Лукомського, [Івана] Романовського і т.д.? (Я назвав двох людей, першого заступника генерала Денікіна і начальника його штабу). Це козацькі роди! Але вони служили в російській армії і служили єдиній та неділимій Росії. Це хто? Це російські генерали українського походження? Чи це частина української еліти, яка свідомо обрала собі дорогу на єдину та неділиму? Так же зручніше.

Ну, а скажімо, такі політичні діячі, як [Михайло] Туган-Барановський? Як їх класифікувати, куди їх віднести? Туган-Барановський по батькові походив зі старої татарської князівської родини, яка асимілювалася на Україні і була російськомовною. Мати його була українка з козацького роду. Писав він, звичайно, російською мовою, бо української просто не знав. Але був міністром фінансів українського уряду (остання посада в його житті). Ми можемо сказати, що це було подвійне культурно-політичне громадянство. З одного боку – російський мислитель-комуніст, відомий, дуже широко знаний в той час у Росії. А з іншого боку, ми бачимо його вибір – українська демократична незалежна республіка.

З цього огляду це не була втрата Україною своєї еліти. Це був подвійний орієнтир української еліти, частина якої в певному граничному випадку (як у Денікіна, коли питання стояло рубя) постійно відходила до Росії. Але тільки частина. Інша частина більш вагомим, більш значущим для Росії і для України зберігала це подвійне громадянство.

І нарешті, тільки у XIX столітті ми маємо цілком свідоме гасло. Власне кажучи, йшлося про формування національної еліти, окремої від російської. І в деяких випадках це

було пов'язано з мовою, з театром. Але були й інші сфери, наприклад, пов'язані з художньою практикою. На Україні вперше в Російській імперії було створене регіональне об'єднання художників. Ініціатори створення належали до українських патріотів. Це були українофільські групи, які мали на меті розвиток художньої культури на Україні. Досить сказати, що одним із членів цього товариства був Леонід Пастернак, батько Бориса Пастернака, якого ми вже не можемо назвати українським поетом. Хоч батько – єврей за походженням, це не грає ролі. І такі суперечливі і складні ситуації породжували, що Україна залишається досі селянською країною. Там, де була гостра потреба, групування йшло за іншими принципами.

Я хотів би перевести розмову до часів української революції 1917–1918 років. Ви не вбачаєте одну з причин поразки українського національного руху у тому, що між елітами і народом був великий розрив?

Там справа була не тільки в тому, що існував розрив між елітами і народом. Це мало місце і в Росії, де інтелігентна частина вся пішла в еміграцію або їх висилали. Дуже просто сказати, що українська інтелігенція не знайшла спільної мови з простим народом. Але треба мати на увазі, що більшовики не були якоюсь державою з власною добре оснащеною армією. Все озброєння вони мали зі старих запасів. Я хочу сказати, що це не був простий акт завоювання. Це була революція, яка закінчилася перемогою, скажімо, робесп'єрівської екстремі. Тому, порівняно з Росією, в Україні швидше був встановлений якийсь консенсус більшовиків з українською національною

МИРОСЛАВ ПОПОВИЧ, доктор філософських наук, професор, директор Інституту філософії Національної Академії Наук України

елітою, не тільки політичною й художньою, але і емігрантською. Так звані роки коренізації, українізації, це роки масового повернення діячів і лівих, і правої орієнтації. Права рука [Симона] Петлюри [Юрій] Тютюнник був спійманий, але він був відпущений, писав сценарії у кіно, грав роль себе самого. Це був консенсус. І була перебудова, тільки вона скінчилася інакше. А в роки війни перемогли найгрубіші політичні гасла – забрати землю і поділити її. На такі прості речі українська політична еліта не могла піти, бо вона хотіла об'єднання нації. А об'єднання нації на шляху переділу заможних земель – це було нелогічно. Але бідніша частина цього хотіла і підтримала більшовиків. Це треба визнати. Тому тут була політична проблема, яка не була розв'язана ні в Росії, ні в Україні.

Говорячи про українську еліту періоду Радянського Союзу, ви сказали, що вона не була однорідною. Наприклад, Петро Шелест як

уособлення комуністичної еліти та шістдесятники.

Це вже я особисто пам'ятаю. Петро Шелест був схильний до українських національних цінностей. І не тільки тому, що він когось прикривав, не дозволяв встановити якісь терористичні методи. Але, скажімо, у таких простих речах, як будівництво громадських приміщень, як будинок спорту і метро у Києві, будинок піонерів, палац для шлюбів. Подібного роду проекти були ініційовані саме Шелестом. При ньому була створена національна премія імені Шевченка. Тобто Шелест хотів реалізувати атрибуту незалежної держави у якомога більшому обсязі. Більше того, я це добре знаю, оскільки з цими справами був пов'язаний і наш колишній директор (він росіянин, але дуже схвально ставився до українських процесів). Шелест дуже хотів мати і створив інститут теоретичної фізики, який очолювався москвичем Миколою Миколайовичем Боголюбовим. Але цей москвич – киянин за походженням.

Фактичним директором інституту став син Шелеста, нині чинний член-кореспондент Російської Академії Наук. Власне кажучи, тоді Москва дивилася на це дуже скоса: „сьогодні вони роблять інститут ядерних досліджень, а завтра матимуть свою ядерну бомбу“. Але Шелест належав, так би мовити, не до лівиці (я не знаю, чи тут підійде поділ на лівих і правих, але ми тоді називали партійних консерваторів правими), а був яструбом. Він досить агресивно був настроєний відносно перспектив соціалізму з людським обличчям, не любив цього і використовував страх Росії перед ревізіонізмом, щоб зміцнити українські позиції.

Чи це була демократизація? Думаю, ні. Демократизація від цього страждала. Але це була лінія, яка віддаляла Україну від Москви, безумовно. І тоді можна сказати, що це в основному працювало на демократію, оскільки Шелест не дозволяв репресивних заходів щодо молодшої української інтелігенції, яка вийшла під гаслами модерніза-

» ції української культури. І це було сприйнято як революційний мейнстрім в українській культурі, який закінчився з епохою Шелеста.

Україна мала покоління шістдесятників. Була Гельсінська група, частина котрої була репресована. Саме вони почали рух за незалежність. Як оцінити їхній вплив на події, які мали місце пізніше?

Ні, вплив їх не був великим, це треба сказати, поклавши руку на серце. Бо діячів Гельсінської групи було 15-20 чоловік. А 4 мільйони було членів комсомолу і в партії – близько мільйона людей. Роль їх була не в тому, що вони прийшли зі своєю програмою і під їхніми прапорами пішов народ. Гельсінський рух і рух шістдесятників були вершиною айсберга. Це люди, які наважилися голосно сказати, що вони готові піти в тюрму і будуть захищати свої цінності. Це не є політична позиція, у тюрму можна сісти дуже просто. Головне – який буде резонанс. І справа в тому, що тоді перебудовні гасла і перебудовні рухи у Москві створили зовсім нову атмосферу, яка дозволила вийти на поверхню всім тим підводним течіям, які були дуже потужні. Якби не [Михайло] Горбачов і [Олександр] Яковлев, цього б не сталося. Горбачова можна дуже легко критикувати сьогодні, але слід віддати належне, що без них нічого не відбулося б. Якби ми використовували стару сталінсько-ленінську класифікацію, їх можна назвати соціал-демократичним або правим ухилом у КПРС. Це навіть не політична партія. Це лише ухил в партії, але він перевернув догори ногами весь корабель.

Я був у першому Русі і ми не обговорювали питання про самостійність. Це взагалі не стояло як вимога у програмі. Йшлося більше про незалежність чи автономію. Але висувалися насамперед гасла демократизації, реалізація яких безумовно привела б до незалежності. Але ніхто не говорив про повернення до капіталізму. Це було б самогубством. Говорили про лібералізацію економіки, це було дуже популярне тоді. Можна сказати, що це був другий мейнстрім, економічний, пов'язаний з тупиком, з безвихіддю, в який зайшла економіка соціалізму.

І нарешті, це кидалося у вічі найбільше, воно було нарівні з усіма

– йшлося про суверенітет. Невідомо що малося на увазі, але записувалося. Так було досить довго, десь до скинення [Ніколає] Чаушеску. Після цього дуже різко загострилася ситуація. І тоді постало питання так: частина лідерів Руху вийшла з партії, вони вже говорили відкрито про державну незалежність. Відмінність між різними течіями самого Руху була така: одні максималісти вважали, що це треба вивести першим гаслом, а другі були за те, щоб шукати шляхи, як саме цю незалежність реалізувати. Не як гасло, а як проект. Якраз [Дмитро] Павличко на цю тему і говорив на останньому засіданні проводу Руху, на якому я був. Але це вже була нова епоха. І тоді на чолі Руху стають колишні дисиденти. Власне кажучи, [В'ячеслав] Чорновіл.

Паралельно існував рух, який продовжував традиції шістдесятників. Їх представники організували Українську республіканську партію. Причому республіканською її назвали, оскільки вона була схожа на американських республіканців. УРП не розчинялася в Русі. Це був Левко Лук'яненко і інші колишні дисиденти, більш радикально налаштовані, якщо говорити про їхні тактичні особливості, орієнтовані в основному на незалежність. Існувала ще Українська демократична партія, яка проіснувала недовго і врешті влилася у Рух.

Тобто, у 1991 році дійшло до певного компромісу між елітами комуністичного типу і елітами опозиційними, національними. Компромісу, який дав незалежність Україні?

Безумовно. Хоча я би сказав, що компроміс був досягнутий саме завдяки гаслу незалежності. Чому комуністи підтримали національну еліту?

А тому, що демократизація йшла з Москви, з півночі. І для комуністичної еліти це надзвичайно небезпечно. Я пам'ятаю одну фразу Леоніда Кравчука, який був саме лідером комуністичної номенклатури. Він пояснював так: буває, пасуть коней, а коні зриваються і усі мчать. І можуть кинути у прірву і поламатися. У таких ситуаціях обов'язково треба очолити цей табун і повернути його так, щоб він не пішов у прірву. Це була справжня програма Кравчука, за якою стояла тодішня еліта. Я б сказав, що Кравчук був не один. Дуже його

підтримав Євген Марчук, політичні бюрократи – господарники, як Вітольд Фокін, Віталій Масол. Це була загальна тональність усієї партійної бюрократії. Вони боялися, що у Москві, якщо усе буде розвалюватися, усіх колишніх діячів можуть просто репресувати. І це був не лише розрахунок. Я знаю, що Кравчук переживав внутрішню еволюцію. І він, зрештою, сказав колись Павличкові, що „тепер для мене мета мого життя – це українська незалежність“. І я думаю, це було щиро.

Повертаючись до українських націонал-демократичних еліт. Вони відіграли свою роль у 1980-і роки, чому, однак, їм не вдалося взяти владу у 1990-і?

По-перше, треба сказати, що націонал-демократія не була єдиною можливою формою опозиції. Була впливова українська ліберальна інтелігентна опозиція, яка не ставила незалежність на перший план. Скажімо, для мене неприйнятно незалежна українська держава фашистського типу. Тобто була ліберальна течія, яка доти підтримувала Рух, доки він не став виразно національним. І була, нарешті, основна маса споживачів політики, яка хотіла їсти.

Треба сказати, що в українській політичній еліті не було сильного економічного ядра. Майже не було людей з добрим економічним світоглядом, лише кілька чоловік з блискучим економічним світоглядом, які досі дуже відомі. І не було в Україні робітничого руху. Були шахтарські страйки, але суто економічні і відірвані від цих справ, на відміну від польської „Солідарності“.

Ви говорите про відсутність економічного ядра у програмі національних еліт. Зрідка переглядаючи архівні записи засідань Верховної Ради на телеканалі „Рада“, мені завжди кидаються у вічі промови старих рухівців. На записах добре видно, що вони зовсім не керуються власними інтересами. Чому ж тоді пізніше відбулося поєднання бізнесу з політикою? Де були ці національні еліти?

Цього могло би не статися, якби приватизація була проведена іншим шляхом. Бо вона відкрила двері для збагачення не політичного класу, а класу кримінального. Я не хочу казати, що всі люди, хто

мають мільйони, здобули їх кримінальним шляхом. Але пам'ятаю цю атмосферу. Ні я, ні ніхто з моїх знайомих не взяв жодного ваучера, бо вже тоді було ясно, що нас обдурять. На перший план вирвалися люди, які дійсно вміли господарювати, але які не мали жодних табу, моральних заборон. Може, я на це дивлюся традиційно, але я вважаю, що це стало наслідком відсутності політичного класу. Тобто ті організації, які називають себе партіями, це насправді клани, які об'єднані навколо приватних цілей, вони збиваються у зграї, а не в політичні структури. І лише коли постає питання, пов'язане з їх власним існуванням, вони вибирають гасла і політичні напрямки. Адже якщо взяти їхні програми на вибори, всі вони говорять однаково. І сьогодні можна сказати, що у нас є націонал-демократи двох розливів – Ющенкові і Юліні. Вони різні, але це партії націонал-демократичного спрямування. І можна сказати, що тред-юніоністський рух у нас не існує як такий. Однак робітники ставлять на багатих і розраховують на те, що їм щось перепаде. Найпримітивніший соціальний інстинкт – вони голосують за Регіони.

Зовні дивитися на це доволі дивно. Як представники олігархів можуть робити реформи в Україні?

Ну, так вони і роблять. Вони дуже добре можуть зробити централізацію влади. Буквально за пару місяців вони зробили з України Росію. А коли йдеться про економічні речі, я не знаю, як взагалі можна говорити про економічні реформи. Це просто трагедія. Економічна реформа проходить таким чином, що вона йде по кістках малого і середнього бізнесу. Тобто треба поправляти цю справу таким чином, щоб існував середній клас. Для цього потрібен внутрішній ринок. Але Україна живе зовнішнім ринком, це ж колоніальний стан! Це сталося внаслідок відсутності політикуму. Політичний клас був би розділений між різними політичними платформами. Сьогодні Медведєв закликає створити політичну конкуренцію, бо вони у стані стагнації. Але це ж можна було зробити на самому початку! Так само і у нас. Це трагічна ситуація. На спадщині дисидентського руху такий політикум не міг створитися.

Не знаю, чи можна називати сучасних керманичів елітами. Проте у посткомуністичних суспільствах доволі поширена думка, що після демократичних революцій, які мали місце у Східній Європі, найбільше свободи отримали політичні еліти. Ця свобода насамперед економічна – їхні діти їздять вчитися за кордон, вони ні в чому собі не відмовляють. Утворився величезний розрив між народом і ними.

Безумовно. Нещодавні масові виступи показали це. Майдан взагалі показав, що можна ставити стаціонарні будиночки замість наметів і здавати їх в оренду політичним партіям. Але розрив між рівнем життя простих людей і елітами тим більший, чим бідніша нація, це відомий факт. Скажімо, у США розрив вимірюється різницею між нижніми 20% та верхніми 5% прошарками людей (нещодавно він складав десь 9 разів). А у роки Великої Депресії розрив збільшився до 30 разів. Бідні стають біднішими, а багаті стають багатшими. У нас дуже легко збагатитися. І у нас в Україні, між іншим, був період при Кучмі (я не наведу точно статистики), коли дистанція зменшилася до 8-9 разів, коли країна вийшла з епохи купонів і сильної інфляції. Яка дистанція сьогодні, я не знаю, але, думаю, вона зростає.

Проте в Україні не так страшно, як у Росії. В Україні є селянство, яке міцно сидить на землі, воно любить роботу, воно не спилося, не розклаталося. І є джерела доходу, які ніде не фіксуються. У Росії при Борисі Єльцині почався сильний хаос не тільки в економіці, але й у політичному житті, хаос, який узгоджувався з гаслом Єльцина „Беріть суверенітет стільки, скільки зможете, скільки влізе у вас” (йшлося не лише про політичний суверенітет, але взагалі про гасло „бері от жизни всё, что можеш”). Щоб поправити ситуацію, достатньо було партії „Єдина Росія”, яка не мала ніякої ідеології по суті. Що стоїть за гаслом „єдина Росія”? Принцип партійної дисципліни. І він зразу зв'язав Росію в єдине ціле. Практично це ж зробили і Регіони у нас за короткий час. Створюється партія, яка фактично не є політичною партією, бо вона не має ніякого політичного підґрунтя. В європейському парламенті Регіони шукають союзників серед лівих! Це взагалі щось із чорного гумору. Це означає, що вони не мають совісті. Не мають простої речі, на якій будується все: в них немає довіри. Я думаю, що все у нас поставлено з ніг на голову. І за умов, коли буде зростати дистанція між цією безідейною елітою, яка неспроможна сформулювати щось таке, що задовольняло б потребу справедливості, і тим, я боюсь сказати слово „бидло” (бо вони не бидло, люди, які стояли на Майдані співали і кричали „Ми не бидло, ми не козли, ми України дочки і сини”, це було, як сльоза, це було щирим виразом потреби справедливості, яка не була вдоволенна). Так ось, за цих умов потреба справедливості залишається основним формотворчим чинником. Вона буде породжувати різного роду течії, які, можливо, вже зараз формують громадянське суспільство. Саме там буде йти формування нових еліт. Щоб з'явилися підприємці, які говоритимуть дуже розумні речі інтелігентною мовою. Це дуже багато означає і я покладаю на це великі надії.

Тема:

Зламати систему

Еліти у демократичному суспільстві

„...між людьми існує природна аристократія. Її основою є доброчесність і талант. (...) Існує також аристократія фальшива, що базується на маєтку і роді, якій бракує як доброчесності, так і хисту... Саме природну аристократичність я вважаю найціннішим даром природи, необхідним для відповідальності за суспільство і керування ним. (...) Чи не мали б ми навіть сказати, що найкращою формою влади є та, що найдієвіше піклується про вибір цих природжених аристократів на владні позиції? Фальшива аристократія є шкідливим елементом у керуванні державою і слід вчинити заходи, щоб запобігти її пануванню“.

Роздуми про сучасну демократію не обійдуться без роздумів про її еліти. Якими власне є демократичні еліти? Яким чином вони визначають характер суспільства і його функціонування? Орієнтиром у процесі пошуку відповіді для нас стануть саме процитовані слова Джефферсона.

Еліта і псевдоеліта

Важливою у нашому випадку є відмінність між „фальшивою аристократією” і „аристократією природною”. Варто зазначити, що термін „аристократія” американський мислитель використовує швидше у значенні „еліта”. Як відомо, аристократія – це грецьке означення „влади найкращих”; „фальшива аристократія” Джефферсона є не справжньою аристократією, а, скоріше, псевдоаристократією (і являє собою „шкідливий елемент”). Ми можемо дивитися на розподіл, який робить автор цитованих слів, по-інакшому – як на різницю між елітою і псевдоелітою. (Зрештою, це найкраще відповідає сенсу, в якому Джефферсон вживає термін „аристократія”).

Основна відмінність між псевдоелітою і елітою полягає в тому, що тоді, коли перша група визначається за маєтком та родом, тобто йдеться про спадкоємну суспільну верству, її протилежність – це група, що вирізняється особистими якостями, характером, власними заслугами і розвитком власного таланту. Ця різниця дуже важлива, оскільки вона закладає цілком інший тип соціальної і політичної легітимності.

Маєткова спадкова псевдоеліта, або ж маєткова олігархія, виникає, власне, випадково – актом народження, і її привілейоване становище у суспільному просторі виходить з успадкованих привілеїв, що, як правило, спираються на маєток. На відміну від цього, демократична еліта легітимність своєї позиції у суспільстві будує на особистих якостях і заслугах; до свого становища вона допрацьовується власними силами, а її окремі члени у суспільних і владних структурах піддаються критичному погляду з боку демократичної громадськості. Лише такий тип еліти є виразом відкритого суспільства, що керується спільними цінностями.

Вільне відкрите суспільство відрізняється від суспільства, де пере-

важає влада маєткової олігархії, передусім тим, що його основним принципом є вільний обмін поглядів між рівноправними громадянами. Навпаки, суспільство другого типу не є суспільством рівних між собою осіб, оскільки маєтковий і родовий статус тут змінюється на політичний вплив і владні позиції майже автоматично. Коли головним аргументом в політиці стає багато грошей, тоді взагалі не можна говорити про демократичну політику (хоч тут можуть бути наявними всі формальні демократичні критерії), – оскільки ми опиняємось у сфері політики маєткової олігархії, коли громадяни стають лише об'єктом влади.

Зі сказаного вище випливає, що від того, який тип еліти домінує у суспільстві, залежить, згідно з якими принципами будуть організовуватися суспільні і владні структури. Ідеї і цінності, які втілюють керівні еліти, потім пронизують усе суспільство, перетворюються на його внутрішній організаційний принцип. Це, очевидно, є також причиною, чому Томас Джефферсон наголошує на виборі демократичних еліт до чола держави, що з нього робить рішучого захисника вільного відкритого суспільства.

Приватизації політики

І хоча погляди Джефферсона спершу можуть видатися віддаленими у часі і просторі, погляд на сучасну Центральну і Східну Європу вказує на їхню актуальність. Питання, над якими замислювався Джефферсон, нам дозволяють краще зрозуміти також і розвиток демократії у пострадянських суспільствах, де після 1989 року відбувалось масштабне переведення державного майна до приватних рук.

Не можна не помітити величезної прірви між нинішньою суспільно-політичною реальністю та ідеалами, які у 1989 році поділяло багато тутешніх громадян. Поступова олігархізація суспільства, наприклад, у Чеській Республіці є дуже тривожним явищем. А пануючий нині цинізм, позбавлення від ілюзій і громадянська апатія є лише природною реакцією суспільства на такий розвиток – люди все менше вірять у політику і демократію загалом. Однак це не є хобою демократії. Це є наслідком того, що від

» Ці слова походять з листа, який у жовтні 1813 року написав Томас Джефферсон (один із „батьків-засновників” Сполучених Штатів Америки, автор славної Декларації незалежності і третій американський президент) Джону Адамсові. Цитований уривок цікавий тим, що відкриває важливу тему про позицію і роль суспільних і політичних еліт у сучасній демократії. Джефферсон у ньому розглядає питання, яке є надзвичайно актуальним і нині, коли низка політичних мислителів відкрито говорить про кризу сучасної демократії, кризу її легітимності і навіть про постдемократію.

» 1989 року відбулося з самою ідеєю демократії: все очевидніше, що нова верства нуворишів (приватизаційна олігархія) прямо або за допомогою різноманітних лобістів купує вплив у політичних партіях і урядових колах, і таким чином політичні рішення виносяться за межі демократичного управління і поза рамки громадського контролю. Вибори у такому середовищі все більше нагадують лише ритуал, який має додати кулуарному недемократичному процесові видимість легітимності. І хоча ззовні демократична форма збережена, демократичний обсяг є порожнім. Йдеться про тренд, який у Чеській Республіці можна спостерігати на всіх рівнях політики.

Стає зрозуміло, що після років дикої приватизації державного майна (які принесли небачений розвиток економічного криміналітету і господарської корупції – у Чехії ввійшов до обігу влучний термін „мафіозний капіталізм“), нині ми опинились у другій фазі приватизації – приватизації політики.

Ця фаза визначається не тільки поступовою приватизацією суспільного простору і суспільних послуг. Приватизаційна олігархія, в руках якої зосереджується економічна міць, окрім того намагається усіма способами знищити перешкоди, якими для їхніх інтересів є демократична політика і демократичні рішення. Впродовж останніх років ми стали свідками відвертого нападу економічної влади на соціальну державу і на демократію (оскільки соціальна країна є однією з важливих ознак сучасної демократії). Причому цей напад ідеологічно замаскований під „модернізацію“, „реформу“ або „бюджетну відповідальність“. Але йдеться завжди про те саме: про атаку на суспільний сектор і на громадські послуги задля економічних інтересів приватизаційної олігархії. Суспільний сектор, народні обранці, а з ними і вся політика потрапили на буксир приватних інтересів (res privata), де вирішує влада грошей, а це призводить до порушення самих основ демократичного республіканського ладу (res publica).

Все грає на користь маєткової псевдоеліти

Все інтенсивніший і успішніший натиск приватизаційної олігархії на сфери суспільних інтересів

водночас вказує на слабку позицію демократичних еліт. Чеське суспільство знаходиться у тій фазі, коли зіткнення між маєтковою псевдоелітою і демократичною елітою грає на користь першої групи. У чеському середовищі питання стоїть вже не про те, як найефективніше піклуватися про активнішу участь демократичної еліти у політичному житті, а про те, як запобігти подальшій маргіналізації цієї еліти, щоб вона не перетворилася на академічну, наукову або мистецьку субкультуру без будь-якого впливу на суспільне життя.

Тільки демократичні еліти здатні – у зіткненні щодо характеру

Після років дикої приватизації державного майна (які принесли небачений розвиток економічного криміналітету і господарської корупції – у Чехії ввійшов до обігу влучний термін „мафіозний капіталізм“), нині ми опинились у другій фазі приватизації – приватизації політики.

суспільства і держави як цілого – чинити відсіч однобокому економічному погляду на світ. Тобто тій бухгалтерській логіці, яка все трансформує у таблиці і графіки миттєвих прибутків і видатків, все вимірює за критерієм продуктивності, ефективності і особистих вигод. Це єдина мова, яку розуміє приватизаційна олігархія, і єдина логіка, якій хочуть підкорити ціле суспільство. Однак ця ментальність несумісна з демократичними принципами.

Суть сучасної демократії полягає в іншому: її творять важливі теми суспільних інтересів, як-от якість суспільства, якість життя, со-

ціальна справедливість, підтримка освіти (а не лише кваліфікації, за допомогою якої людина стає „джерелом“ для подальшого використання на ринку праці), чинний суспільний простір (де формується те, що політична філософія називає суспільним розумом), культура, якісні громадські медіа тощо. Саме вони є необхідними умовами демократичного розвитку. А в той час як демократичні еліти виступають на захист цих суспільних благ, маєткова олігархія все вищебезазначене хоче або приватизувати як засіб прибутків, або відкинути як непотрібні видатки.

Повернення до первісного змісту і сенсу

Послаблення позиції демократичних еліт у суспільному просторі (або навіть їх пряме витіснення) є однією з великих проблем сучасної демократії взагалі. Маргіналізація демократичних еліт є природним супутнім явищем олігархізації суспільства. У Чеській Республіці це особливо помітно. Можемо, наприклад, бачити, що ті окремі голоси, що намагаються критично аналізувати нинішню ситуацію та публічно виступати на захист демократичних принципів перед зростаючою силою приватизаційної олігархії, дуже часто стають мішенню. Типовим прикладом є філософ Вацлав Белоградський, найвизначніший продовжувач філософського доробку Яна Паточки – мислителя, який стояв біля витоків Хартії-77. Есе Белоградського і його публічні виступи наражались на такі нападки деяких медіа, що за своєю агресивністю і демагогією нічим не відрізнялись від стилю тоталітарних ідеологів дореволюційної епохи.

Подібні явища слід розуміти не як поодинокі вибрики деяких істеричних журналістів, але як одне із супутніх явищ олігархізації суспільного простору. Головним результатом подібних нападів є те, що засуджуються будь-які критики системи, а це призводить до того, що деякі питання вже майже неможливо піднімати у суспільних дебатах як серйозні теми. Окрім того, подібне переслідування критичних голосів створює у суспільному просторі атмосферу, що відрізняється ворожістю до критичного мислення, і увага таким чином хитро відводиться від самої

Тільки демократичні еліти здатні — у зіткненні щодо характеру суспільства і держави як цілого — чинити відсіч односторонньому економічному погляду на світ. Тобто тій бухгалтерській логіці, яка все трансформує у таблички і графіки миттєвих прибутків і видатків, все вимірює за критерієм продуктивності, ефективності і особистих вигод. Це єдина мова, яку розуміє приватизаційна олігархія, і єдина логіка, якій хочуть підкорити ціле суспільство. Однак ця ментальність несумісна з демократичними принципами.

критики. (А потім вже байдуже, чи конкретний журналіст або коментатор подібні напади робить на підставі якогось завдання, задля власної користі або „лише“ через ідеологічну засліпленість).

І хоча на перший погляд це може виглядати інакше, та нині ми опинилися в ситуації, коли головним завданням на майбутнє є не намагання досягнути кращого функціонування демократії, а радше збереження самих основ її життєздатності. Великим питанням залишається те, як захищати основні структури і механізми демократичного ладу від натиску маєткової олігархії і її все більш

відчутної економічної і медіальної гегемонії. Можемо лише сподіватись, що демократична еліта — наперекір усім згаданим складнощам — у майбутньому зміцніє настільки, що буде здатна зробити це питання великою темою суспільних дебатів. Лише такі дебати можуть стояти на початку справжньої ре-форми (тобто повернення до первісного змісту і сенсу) сучасної демократії та її порятунку в майбутньому. Це, однак, не обійшлося б без зміни деяких правил і механізмів демократичної системи (тобто створення нового ладу), які ефективніше оберігали б суспільство і публічну сферу від нових видів панування

(наприклад, економічного і медіального).

Ось яких висновків можна дійти, розмірковуючи над тезами Джефферсона, зокрема про те, що „фальшива аристократія є шкідливим елементом у керуванні державою і слід вчинити заходи, щоб запобігти її пануванню“.

Зламати систему

Схематично висловлюючись, на останніх президентських виборах в Україні, „дві України“ Миколи Рябчука вибирали між „меншим злом“ (Тимошенко) і „більшим добром“ (Янукович). Тимошенко-президент для переважної більшості „проєвропейського“ електорату уособлювала певну консервацію наявного статус-кво, в якому не дійде до „продажу України“. Президент-Янукович для переважної більшості „постсовєтського“ електорату уособлював ідеали порядку і стабільності, які мають прийти на зміну „оранжевому хаосу“.

» Але жоден із проєктів не пропонував того, що вже давно назріло й перезріло – радикальних економічних, політичних і соціальних реформ.

Будучи у владі, Тимошенко найбільше переймалася власним рейтингом, а не реформами. Тим самим займався Янукович. Але – найголовніше – в обох проєктах не було і не могло бути програми зміни системи олігархічного капіталізму, побудованої протягом десятирічної епохи правління Кучми (1994–2004).

А відтак усіх нас поставили в умови, де ми змушені були вибирати між двома політичними угрупованнями одної системи. Угрупованнями, які використовували відмінні ідеологічні, геополітичні та соціокультурні штампи, що відбивали панівні настрої українського виборця, але спільні були в головному – вони далі тією чи іншою мірою утримували життя режиму, головною місією свого існування вважаючи три речі. Контроль газової труби, доступ до державного бюджету та контроль за владною вертикаллю.

Сьогодні наше весілля, а завтра – ваше

Ось чому виникли „протівсіхи“. І коли мені сьогодні закидають, „от бачиш, а ти козав, Тимошенко буде гірша! Хіба може бути хтось гірший від Януковича, який і флот залишив, і промисловість продав, і скоро церкви наші поруйнує!..“, я погоджуюсь. Я погоджуюсь, що Тимошенко – краща від Януковича. Вона говорить гарні речі, зі смаком одягається та іноді згадує про європейський вектор. Але краща

вона приблизно так, як кращий від Патріарха Кірілла київський Патріарх Філарет. Обидва вони – породження тої самої системи, яка заради наступних українських поколінь просто мусить бути радикально змінена. А технологія цієї системи заведена дуже хитроумно, як постійні коливання ідеологічного маятника. Сьогодні наше весілля, а завтра – ваше, сьогодні править нібито прокремлівський „схід“, а завтра – начебто проєвропейський „захід“. І ми вміло й акуратно поділені і ніколи не знайдемо спільної платформи, бо їм це невигідно, вони не дадуть і далі гратимуть на протиріччях „двох Україн“, виходячи з дієвого і завжди ефективного принципу „поділяй і владарюй“.

Хто власне підготував прихід донецьких до влади?

Насправді ж – завжди при владі „вони“, владні люди – „феодалі“, чиновники, держиморди, міліціонери. Погляньте, як легко депутат Лозинський, звинувачуваний у вбивстві селянина, перейшов від регіоналів до БЮТ. Як легко у Верховній Раді „тушки“ з БЮТ і НУНС допомогли сформувати донецьким більшість. Як на місцях, приміром, у Центральній Україні, колишні помаранчеві поставали регіоналами і знов опинилися при владі. Хіба могло бути по-іншому в цій системі, яка звикла жити паралельним, альтернативним життям щодо народу? Невже за перемоги Тимошенко ми спостерігали б у парламенті та у всіх системах влади іншу картину?

Тому головний закид „протівсіхам“ з боку решти постпомаранче-

вих виборців (а надто людей заангажованих – „фанатів“ БЮТ і самих політиків), які відмовилися грати в ігри цієї технологічно зручної та комфортної системи, полягає в тому, що вони не дозволили привести до влади „менше зло“ – добрішу, кращу Тимошенко замість злого Януковича. Тобто, не Тимошенко винна в тому, що не переконала мене голосувати за неї, а я винен, що не віддав за неї свій голос. Не вона всіма своїми діями на посаді прем'єр-міністра підготувала прихід донецьких до влади, а я, бо не просто не пішов проголосувати за неї, а постійно наважувався її критикувати.

Як не жити у брехні – малій або великій

Однак штука в тому, що і я, і мої однодумці, яких на останніх виборах виявилось близько 4%, зрозуміли головне, і це вже вагомий крок до відмінної від системної ідеологічної позиції: не можна далі жити у брехні – малій або великій, не можна далі вибирати без вибору, не можна безкарно підхихікувати Путінові, ображаючи свого президента, не можна в якості порадишків використовувати Медведчука... „Протівсіх“ – це антисистемний продукт. Можливо, це початок образу нової політичної свідомості в Україні, яка тільки-но починається. Нам треба зламати цю систему, сама вона нікуди не подінеться.

Тобто, не Тимошенко винна в тому, що не переконала мене голосувати за неї, а я винен, що не віддав за неї свій голос. Не вона всіма своїми діями на посаді прем'єр-міністра підготувала прихід донецьких до влади, а я, бо не просто не пішов проголосувати за неї, а постійно наважувався її критикувати.

Зайві люди, тобто інтелектуали

Єдиний надійний спосіб уникнути звинувачень у плагіаті — зізнатися в інтелектуальній крадіжці першим.

» То зізнаюся: під словом „інтелектуал“ я розумію те, що розумів під ним польський філософ Лешек Колаковський. А саме — людину, яка, працюючи зі словами, не просто ретранслює їх (цю функцію виконують звичайні вчителі, науковці, священики або ось я, переповідаючи Колаковського), а використовує слова, щоб накинути суспільству свої ідеї, нав'язати певний тип світосприйняття. Відтак інтелектуал може бути чесним і брехливим, непідкупним і корумпованим, лівим і правим тощо. Головне — що він спокушає інших людей своїм словом (знову ж таки, спокушати інтелектуал може і на добро, і на зло).

З цього погляду, скажімо, Ганна Герман, хоч і викликає асоціації з оральним задоволенням за три совєтських рублі у привокзальному сквері, все-таки мусить бути визнана

за інтелектуалку. Щоправда, з іншого погляду — відколи вона влаштувалася асенізаторкою у політичному господарстві Януковича — вже не мусить. Бо інтелектуал, як сказано, може бути ким і яким завгодно, але бути вірним, безкритичним служкою влади, та ще й такої безпросвітної тупої, як нинішня „українська“, він не може. Точніше, він може найнятися на службу, але далі стається одне з двох: або він залишається інтелектуалом (тобто людиною, для якої дорожчою за все є свобода її творчого слова) — і тоді влада швиденько випльовує його як деструктивний елемент; або він залишається обслуговувати інтереси влади, а отже, перестає бути інтелектуалом. При цьому, „мислителів“, котрі пішли на колаборацію з донецьким режимом, щоб, як вони думають, скористатися державним механізмом задля блага

України, я взагалі до уваги не беру: мова ж про інтелектуалів, а не про ідіотів.

Чи є в сьогоденній Україні інтелектуали, які б відповідали дефініції Колаковського? Безперечно: згадати хоча б таких картографічних антагоністів, як Микола Рябчук і Ярослав Грицак. А яким є їхній вплив на українське суспільство? Близьким до нуля. Згадуючи товариша Леніна, „страшно далекі вони від народу“. І, як здається, далекі однаково, хоча, наскільки я розумію, Рябчук цим фактом не надто переймається, натомість Грицак раз у раз докладає зусиль, щоб наблизитися до „пересічних співгромадян“. Але марно. Багаторічна культурна дискусія Грицака з Рябчуком щодо кількості Україн так і не вийшла за межі „вузького кола революціонерів“.

Чому? По-перше, падіння довіри до інтелектуалів є тенденцією загальносвітовою і, ніде правди діти, заслугою. Інтелектуали так часто в історії демонстрували свою політичну сліпоту і так наполегливо вигадували та поширювали ідеології, які мали забезпечити покращення життя вже сьогодні, а на практиці призводили завтра до масових кровопролиттів, що „широкі народні маси“ врешті-решт просто перестали їх слухати гамузом – бодай з інстинкту самозбереження. По-друге, Україна, як завжди, може похвалитися ще й ексклюзивними особливостями. Бо якщо деінде інтелектуали, втративши політичний авторитет, усе ж таки час від часу демонструють свою впливовість в якихось інших дебатах – з приводу евтаназії, презервативів чи, навпаки, штучного запліднення, – то у нас вони опинилися в ролі класичних „зайвих людей“.

Коротко абсолютну невливовість українських інтелектуалів на українське ж суспільство можна пояснити тим, що розрубаний на шматки організм взагалі мляво реагує на будь-які спроби впливу. Нарікаючи

на відсутність загальноукраїнських моральних авторитетів, ми ніби й не усвідомлюємо, що в Україні з її нинішніми кордонами і складом нащадків такі авторитети неможливі у принципі. Уявімо собі ідеального інтелектуала – відомого на всю країну, мудрого, талановитого, бездоганно порядного, не комуніста і не „бандерівця“, не войовничого атеїста і не релігійного фанатика. Рано чи пізно йому доведеться оприлюднити свою візію бажаного шляху розвитку української держави: до Москви чи до Європи? І цього вистачить, щоби котрась із половин України втратила до нього інтерес.

Осанни і прокляття

Виятком в означеному контексті (себто в контексті загальної байдужості до інтелектуалів) упродовж останнього року стала реакція „громадської думки“ на заклик Оксани Забужко голосувати у другому турі президентських виборів проти всіх та на заяву Юрія Андруховича про можливість відокремлення Донбасу і Криму. Звичайно, до „всенародного обговорення“ справа і тут не дійшла, але шумовиння коментарів на повертю Інтернету сплигло рекордне. Ось тільки й Андрухович, і Забужко, будучи – кожен по-своєму – авторами харизматичними, не мають нейтральних читачів, а мають або палких шанувальників, або запеклих ворогів. Відповідно, жодної нормальної дискусії в тих коментарях так і не виникло: лише осанни і прокляття.

Хоча, якщо подумати, то з чого раптом? Мені просто цікаво: неже на світі є хоч одна людина, яка серйозно вважає, що без заклику Оксани Забужко ті „виришальні“ 4% виборців проголосували б не проти всіх, а за Юлію Тимошенко? Це в країні, де не набереється й відсотка читачів сучасної української літератури? Інша справа, що, пояснюючи вибір „противсіх“ небажанням голосувати за менше зло, Забужко довела своє, м'яко кажучи, препубертатне розуміння політики, але складу зумисного інтелектуального злочину я особисто в цьому не вбачаю.

А ось у тому, як вона прокоментувала Андруховичеву кримсько-донбаську пропозицію, – вбачаю. Певно, всі зацікавлені пам'ятають, що Андрухович не пропонував ніяких насильницьких дій, введення військового стану і тому подібних речей. Він лише припустив, що в якомусь дуже ефемерному майбутньому, коли до

влади знову прийдуть умовно-помаранчеві (власне вже тому це майбутнє є ефемерним), добре було б дати мешканцям агресивно антиукраїнських регіонів можливість самостійно вирішити, наприклад, шляхом референдуму власну державну долю. Що в цьому антидемократичного чи епатажного? Мені, навпаки, здається, що на тлі небезпеки, яку становить для України донецька окупація, Андрухович у своїх формулюваннях був занадто коректним.

За що інтелектуали в Україні можуть стати зайвими людьми

Тим часом Оксана Забужко на пряме запитання про її ставлення до того, щоб дати можливість Донбасу від'їднатися, відповіла: „Все, що я думаю про Юрине бажання за всяку ціну бути в центрі уваги, хоч би світ горів, я висловила ще 10 років тому, коли він опублікував жахливе „антикиївське“ есе під назвою „Мала інтимна урбаністика“. Тоді у нас відбулась така собі міні-дискусія на сторінках газети „Столичные новости“. Я спробувала йому пояснити, що український письменник – якщо він справді український письменник, а не просто гуру певної групи клакерів, – повинен би розуміти значення такої столиці, як Київ, для збереження єдності нації, і не бавитися „по приколу“ в розкольникські ігри, котрі ніколи не є безневинними. Але Юра – людина „дзеркальна“, як мачуха з „Білосніжки“. Він живе для того, щоб йому плескали, а всього іншого або не чує, або, почувши, ображається. Це така, досить важка, форма нарцисизму. Я не думаю, що в нього взагалі є якісь погляди, які він готовий боронити, окрім цього погляду у своє „дзеркало“, яке йому каже, що „він на світі наймиліший“.

Ага, то ось якими аргументами, на думку Оксани Забужко, слід послуговуватися, дискутуючи з колегою довкола питання, від вирішення якого залежить, бути чи не бути Україні? Що ж, як доводив згаданий Лешек Колаковський, ринкова площа слова є для інтелектуалів доречнішим місцем, аніж королівський двір. Але це зовсім не означає, що й поводитися на цій площі вони мусять, як торговки чебуреками. Інакше невдовзі й останні клакери почнуть їх плутати, і тоді інтелектуали в цій країні справді стануть зайвими людьми – без усіляких метафор і літературних конотацій.

Марцін Круль: „Діалог між політичною та інтелектуальною елітою почав кульгати всюди“

У філософії немає єдиного визначення поняття „еліта“: одні вважають, що це група людей, яка значно відрізняється певними, наприклад, інтелектуальними здібностями, інші говорять, що це люди, які мають реальну владу. Якого погляду дотримуетесь ви?

Поняття „еліта“ не можна легко окреслити. Загалом це певна ситуація в соціальній структурі, відповідно до якої частина людей виділяється в суспільстві зі знаком „плюс“. Це може стосуватися як влади, так і інтелекту чи грошей. Подібна група досить невелика. Варто наголосити, що це стосується не самовідчуття цієї групи, а зовнішнього погляду на неї.

Чи в Польщі інтелектуальна еліта знаходиться в опозиції до політичної?

На це питання важко відповісти. У Польщі, як і в інших посткомуністичних країнах, відбувся певний особливий процес: на початку демократичної трансформації інтелектуальна еліта прийняла політичну владу – якщо не брати до уваги посткомуністів. Були різні причини для цього, але передусім те, що не було кандидатів – тоді виразно не виокремлювалися інші групи. У Польщі цей процес був трохи слабшим – адже були ще люди „Солідарності“, які необов'язково належали до інтелектуальної еліти, як-от Лех Валенса. Однак частина – Броніслав Геремек чи Тадеуш Мазовецький – це беззаперечні інтелектуали. Пізніше відбувся процес позбавлення або самостійної відмови інтелектуальних еліт від влади. Таке було і в Чехії – з Гавелом та іншими, так само й в Угорщині з тамтешньою ліберальною партією. Прикладами незаконності цього процесу в Польщі є пов'язаність деяких інтелектуалів з політичними партіями: письменник і філософ Ярослав Марек Римкевич – це фактично один

з ідеологів „Права і справедливість“ (ПіС), а відомий громадський діяч і історик Владислав Бартошевський є головою почесного комітету „Громадянської платформи“ (ГП).

Існує думка, що в США не може бути президента-інтелектуала. А в Польщі?

Теж важко сказати. Загалом завдання інтелектуалів не полягає в активній участі в політиці. Через це я, наприклад, відмовлявся бути міністром або послом Польщі – а мав з кільканадцять таких пропозицій. Щодо ідеального президента Польщі – такої функції просто немає. Можна знайти певні важливі для цієї особи риси. Броніслав Коморовський, як мені здається, може відповідати цьому образу: він, хоч трохи незграбний, проте походить зі шляхетного роду. Єдиний випадок в історії Європи, коли президентом з успіхом міг бути інтелектуал – це Шарль де Голь. Усі інші випадки лише підтверджують те, що політика має бути фахом. Той же Барак Обама кілька тижнів тому написав у „Washington Post“ те, що професійний політик ніколи б не зробив: мовляв, потрібні певні раціональні рішення, проте американське суспільство не готове їх прийняти, бо знаходиться в депресії через кризу, тому не думає. А політика в широкому сенсі є набором емоцій, а не раціональних рішень.

Ви згадали про шляхетне походження Коморовського. А що в Польщі діється з нащадками історичної еліти – шляхти?

Це явище з певним снобізмом, з кольорових журналів. Після 1989-го в Польщі до влади прийшли люди в результаті кар'єрного зростання. Те, що Коморовський має шляхетське коріння, для поляків не має жодного значення. Такі речі набирають ваги тоді, коли дітей політиків „впихають“ до влади, на-

магаючись її передати в спадок, як це є в Росії.

Чи це є спосіб шляхетності? Здається, це ознака якогось східного деспотизму.

Звичайно, це не шляхетність, а скандал. Я б посперечався, чи це лише „східне“ явище: такі речі можна побачити в усьому світі – і в Італії, і в США. Колись попередньому послові США в Польщі Віктору Ешу я звернув увагу на те, що він необізнаний у певних польських питаннях. А потім виявилось, що він є далеким родичем Джорджа Буша. Його „компетенція“ полягала в тому, що він був чийось двоюрідним братом. Усе залежить від того, наскільки суспільства контролюють такі справи – скандинавські, наприклад, досить на них чутливі.

Якими ідеями польські політичні еліти найбільше спекулюють?

Перш за все, є поділ на ГП і ПіС. Він по-справжньому глибокий. Якби представники цих партій по суті розмовляли про такі проблеми, як будівництво автострад чи пенсійна реформа, то виявилось б, що розходжень майже немає. Натомість їх глибоко розділяє ідеологічна сфера та сфера моральних цінностей. Усі вони, звичайно, в один голос заявляють про спадщину традиції „Солідарності“ – однак це не що інше, як голі слова.

Моє попереднє запитання виникало з того, що, як здається, усі намагаються якимось чином спекулювати іменем Гедройця.

Дійсно, проте зараз це відбувається набагато рідше, ніж у 90-і рр. Я думаю, що Гедройць давно перевертається в гробі, коли чує, що про нього говорять. Він був у певному сенсі елітаристом, бо вважав за необхідну в політиці гостру, проте змістовну розмову. А не так, як зараз у Польщі: дискусії немає вза-

МАРЦІН КРУЛЬ – філософ, публіцист, один із найвидатніших польських істориків ідеї. Зокрема, був учасником переговорів Круглого столу 1989 р. (внаслідок яких почалася трансформація Польщі), членом команди з питань політичних реформ країни.

галі, є лише ряд емоційних висловлювань. Про Гедройця згадує час від часу міністр закордонних справ Польщі Радослав Сікорський.

Тобто про те, що він називає „ягеллонською ідеєю“?

Так. Проте важко сказати, чим вона взагалі є. Гедройць, як усі знаємо, не хотів Польщі, яка охоплювала б території Литви, Білорусі й України, він хотів змінити відносини Польщі з ними. Тому ягеллонська ідея (від династії Ягеллонів, які створили Річ Посполиту в найбільших її межах – прим.ред.), яка полягає у володінні Польщею цими територіями, є чимось іншим. Коли, скажімо, Ярослав Качинський сьогодні згадує про неї, я вважаю це нонсенсом. Отож, я з прикрістю для себе констатую, що ідея Гедройця в Польщі стала поступово розмиватися. Хоча цей процес двосторонній: насправді польські політичні еліти прагнули нормальних відносин і з Литвою, і з Україною, і з Білоруссю. Проте бувало і є порізненому: скажімо, незважаючи на те, що Польщу з Литвою мало що

ділить, остання напруга в польсько-литовських відносинах свідчить про всю складність процесу. Про послання Гедройця значною мірою вже забули. Хоча це не так погано, як здається: однією з причин цього забуття є те, що частково його ідеї були реалізовані.

Ви згадали про складність співпраці поляків з сусідніми народами в контексті ідеї Гедройця. Його думка значною мірою вплинула на інтелектуалів з цих країн – як, скажімо, на українського історика Ярослава Грицака чи литовського письменника Томаса Венцлову: вони не бояться вдарити себе в груди й сказати, у чому їхні народи завинили перед поляками. А чому так не роблять політики з цих країн?

На жаль, там величезна прірва між політиками й інтелектуалами. Можливо, це менш яскраво спостерігаємо в Литві чи країнах Балтії: це результат їхньої інтеграції з європейськими структурами. Ця розколина відчувається теж у Польщі, але в ще меншій мірі. На Заході – у Франції, Великобританії, США

– продукт інтелектуальних еліт, особливо think tank'ів, використовується політиками. Маргарет Тетчер зустрічалася щомісяця з найбільшими британськими філософами. Чи прислухалася до них, чи ні – це неважливо: головне, що вона прагнула почути їхню думку. Таке немислиме навіть у сьогоденній Польщі, а в країнах колишнього СРСР просто утопічне.

Чому?

Політики вважають, що їхнє заняття є цілком окремим видом діяльності, на якому філософи не знаються.

У такому разі, що ви хотіли б побачити тамтешнім політичним елітам?

Можливості ведення істинної та чесної дискусії. А у випадку полеміки – щоб полемізували з поглядами, а не з людьми. Без цього, звичайно, розвиватиметься держава, економіка, але не демократія. Хоча це ідеал – ніде у світі такого немає. Проте порція „злої волі“, є в нашому регіоні, у порівнянні з Німеччиною чи США, значно більшою.

» **Яка держава в цьому контексті є найбільш послідовною?**

Сполучені Штати. Проте останнім часом діалог між політиками й інтелектуалами почав кульгати всюди. Чому? Бо політики навчилися підлаштовуватися, головним чином, під телебачення: протягом хвилинної промови вони намагаються показати всю свою концепцію. А отже, їм уже не потрібний глибокий роздум над політикою. Мас-медіа призвели до деградації політичної сцени. Зустрічі політичної еліти з інтелектуальною стають великою рідкістю. Там, де це відбувається, такий процес стає просто нещастям. Америка й у цьому плані є досить показовою. Я знаю кількох відомих американських істориків ідеї, які відмовилися від посту радників президента. Їх просто перестали слухати – політики прислухаються до піарівців, політичних консультантів, професійних дипломатів – а мислителі стали просто декорацією: мовляв, ми цінуємо їхню думку. Часом до думки інтелектуалів і загалом громадськості поважно прислуховуються в маленьких країнах, як-от у Данії чи в Нідерландах. Там використовують принцип т.зв. *deliberative democracy*, головний її принцип полягає в більшому використуванні положень безпосередньої демократії – прим.ред.). Але це зумовлюється розміром держави: коли вона невелика, легше врахувати громадську думку.

А чи в малій, проте поділеній Бельгії це вдасться?

Абсолютно ні. Не вдасться навіть у Швейцарії, з огляду на ксенофобію, яка росте в цій країні. Наприкінці XIX – на поч. XX століття закінчився період „клубної“ політики, а почалася ера сучасних політичних партій, внаслідок чого співпраця їх із суспільством поступово занепадає.

Ксенофобія. Протягом останнього року ми почули досить різкі висловлювання Саркозі чи Берлусконі. Наскільки цей процес загрожує Центральній Європі, зокрема, Польщі?

Поки що не загрожує. Польща загалом є майже мононаціональною державою. Цинічно кажучи, полякам пощастило – бо Сталін та Гітлер допомогли вирішити чимало проблем цього роду. Однак

в Угорщині, Словаччині чи Румунії є драматична проблема ромів та їхньої інтеграції в суспільство. Тому рівень ксенофобії там вищий. Почасти ми також не усвідомлюємо всієї складності процесу міграції, якого ми ще не відчували: тим часом для Франції чи Італії це величезний головний біль.

Проте на польській політичній сцені протягом останніх років більшу частину влади мали ті партії, що називають себе правими – а саме їхні західноєвропейські колеги дозволяли собі немислимі ще кілька років тому висловлювання.

Як ви слушно зауважили, це партії, що вважають себе правими. Хоча треба уточнити, що ПiС заявляє про свій зв'язок із правими партіями, а ГП цього навіть не робить.

Останнім часом діалог між політиками й інтелектуалами почав кульгати всюди. Чому?

Бо політики навчилися підлаштовуватися, головним чином, під телебачення: протягом хвилинної промови вони намагаються показати всю свою концепцію. А отже, їм уже не потрібний глибокий роздум над політикою. Мас-медіа призвели до деградації політичної сцени. Зустрічі політичної еліти з інтелектуальною стають великою рідкістю.

Під час Французької революції говорили: ліворуч є ліві, праворуч – праві, а посередині – багно. Отож, на мою думку, обидві партії знаходяться десь у цьому багні. Вони з певною повагою дивляться на Церкву, проголошують якісь соціальні гасла, погляди ПiСу не такі

ліберальні в економіці, як ГП. Насправді це маловиразна мішанка – обидві партії відрізняються не поглядами, а ставленням до дійсності: чому я голосую за ГП? Не тому, що я поділяю її погляди, – я про них взагалі не знаю, – а тому, що її позиція щодо світу й людей для мене більш прийнятна. Що цікаво, погляди були в ПiСу – тоді, коли ця партія правила впродовж двох років. Але це були погляди на межі божевілья: ворогами для них були Німеччина й Росія, треба було їм на злість будувати Велику Польщу. До речі, щоб бути справедливим, треба сказати, що й ліві польські партії – нікудишні. Насправді вони намагаються відрізнитися від „правих“ лише у сфері суспільного побуту: говорять про утиски сексуальних меншин, але не займаються вбогістю чи зрівнянням шансів людини в суспільстві.

Проте все ж у Польщі можна провести певну лінію між правими і лівими. Однак це набагато важче зробити на українській політичній сцені. Чому? Чи через те, що там більше популістів?

Популістами є всі, хто виграє вибори. Насправді в усьому сучасному світі ліві й праві партії активно „борються“ лише в моральній сфері та сфері традицій. Ліві партії зараз відживають свої останні дні: головні постулати цієї течії – як-то боротьба за права робітників – були реалізовані кілька десятиліть тому. Поділ на правих і лівих уже застарів.

А який тоді є актуальним?

Кращим є розрізнення консервативних, ліберальних та соціалістичних партій. Про анахронізм останнього поділу свідчать навіть назви партій – з них, за деякими винятками, не можна зробити висновку, яких поглядів політична сила дотримується. Це досить характерне явище для Центральної та Східної Європи, включно з Україною й Польщею.

Найгірші з найкращих

» Пошуки еліти в „країні У“ чимось нагадують популярні свого часу розмови про національну ідею. Ніхто точно не знає, що воно таке, але ідея повинна бути – щоб було „все як у людей“.

Словник твердить, що еліта – це „обрані, найкращі“. Так невігладливо й просто – найкращі, і все. Не зрозуміло тільки, хто обирає чи признає, де навчають чи, навпаки, відсіюють їх, і – страшно подумати – чи можна це високе звання загубити...

Якщо проаналізувати перелік імен, які зазвичай в Україні ставлять поруч зі словом „еліта“, побачимо лише смаківщину та ретрансляцію політичних поглядів і фобій. Одному за зразок Ліна Костенко, іншому – Ян Табачник. Хтось записує до еліти батька-засновника „Могилянки“ В'ячеслава Брюховецького, хтось схиляється на користь Михайла Поплавського – людини, яка з нічого зробила престижний у певних колах університет культури. І ніби нічого не вдієш – всі вони еліте.

Всеохопна криза, яка паралізувала українське суспільство, є наслідком діяльності еліт – влади, церкви, науки, вищої освіти, армії, культури. Корупція, дрібязковість, зашореність і провінційність – головні вади корпорацій і станів, які мали б тримати на собі країну. Ставлення до провідної верстви, якої б низької якості вона не була (іншої однаково нема) коливається між позначками „критично“ та „негативно“.

Суть терміну «еліта» взагалі дивна – зіткана з умовностей та неконкретності. Адже не існує такої освіти, фаху, посади, заняття, рекомендації, які автоматично давали б шанс чи право бодай кандидувати «туди».

Політик Н. сприймається суспільством як представник еліти, а його товариш по партії, фракції, сусід по залу у Верховній Раді чи Кабміні Х. – ні. Інший приклад: Академік У. гідно несе звання представника провідної української інтелектуальної верстви, а його колега по академії Z. – викликає скепсис і зневагу.

Отже справа в персоналіях, особистих якостях тих, кого можна було б зарахувати до складу еліт. Розрізняють політичну, адміністративну, військову, технічну, мистецьку, інтелектуальну еліту тощо. На

підсвідомому рівні ввижається, що стати елітою можна, повсякденно проходячи через неоголошений природний відбір.

Як це відбувається?

Мільйони очей дивляться на претенційних претендентів, тисячі ниточок зв'язують їх із соціумом, і в якийсь момент хтось із Неба вказує перстом на небагатих обранців. І тоді – слава, авторитет, довіра, надії.

Це – в ідеалі. Насправді ж усе подається і все купується. Ціна голосу виборця рівна ціні пакунку з гречкою та пляшки олії. Дипломи й наукові регалії є предметом торгу. Місце голови районного суду коштує певну кількість кілограмів американських президентів купюрами по сто, місце в суді Конституційному – це ж еліта еліт! – є хабарем, платою за лояльність, запрошення до клубу тих, кому можна все.

Навіщо здобувати суспільний авторитет і визнання, коли перепусткою до найвищих посад чи до представницької влади цілком може бути прізвище батька або родича, а декому навіть цього не потрібно. Маємо, приміром, у парламенті тих, кому достатньо було опинитися в певний час у потрібному місці – як-от за кермом автомобіля олігарха А.

Навряд чи ця думка оригінальна, але поділюся: в Україні – псевдо-демократичний, охлократичний, підвладний і спроектований не мудрецьми, а демагогами, державі – теорії еліт не працюють. І спроби їх насадити, апелюючи до здорового глузду, суспільної потреби й традицій – безсенсовні.

Так званий президент

Та й які можуть бути еліти в країні, що маючи європейську традицію, 46 мільйонів душ „освіченого та щедрого народу“, таку-сяку політичну конкуренцію та відносно незалежні медіа, обирає на посаду президента людину, яка нездатна формулювати навіть елементарні речі, двічі відсиділа за кримінальним звинуваченням, а потім купила собі вузівський диплом, кандидатську і докторську дисертації, звання професора і навіть академіка якоїсь липової американської «академії».

Окей, усе перераховане – маячня та дифамація. Але ж за спиною цьо-

го діяча – кількарічне керівництво найбільшою за промисловим потенціалом та населенням областю, де не спостерігається свободи в жодних її проявах, натомість офіційна статистика фіксує надвисокі рівні безробіття, злочинності, сухот, ВІЧ-СНІДу, самогубств, убивств тощо.

Характерними прикладами повного деінтелектуалізму тамтешніх (та й загальноукраїнських) „еліт“ є наявність у Донецьку на двадцятому році Незалежності вулиці Постишева – організатора Голодомору, а також українофобська вакханалія довкола присвоєння імені Василя Стуса місцевому університету, студентом якого поет колись був.

Ви чули голоси авторитетів, місцевих еліт? Я, приміром, чув прокльони на адресу „русофоба“ та «антихристиянина» Стуса від місцевої університетської професури, не кажучи вже про скавчання численних „шарікових“, котрих регіон уповноважив представляти свої інтереси у великій політиці.

Я недаремно згадав персонажа, що його Микола Рябчук радить називати „так званим президентом“. Обрання Януковича є найвищим доказом відсутності в українців не лише смаку, але й бажання слухати тих, кого прийнято називати „елітою“.

Казали, переконували, аргументували

Не скажеш, ніби не попереджали. Казали, переконували, аргументували – і не тільки ті, кого в іншій країні вважали б „луччими“ людьми, але й звичайні люди, зокрема з Донбасу, які попереджали про смертельну небезпеку такого вибору.

Ці голоси були вислухані, але залишилися непочутими. Хай там як, але інстинкт самозбереження не спрацював. І відповідальні не лише ті, хто не зміг переконливо попередити про небезпеку, але передусім ті, хто наче страус заховав голову в пісок, наївно сподіваючись, що їх не зачепить.

Чимало публічних, незалежних від влади інтелектуалів, визначних діячів науки та мистецтва у той чи інший спосіб апелювали до народу – своїх читачів, слухачів, поціновувачів тощо – з проханням не підтримувати лідера регіоналів. Такі сигнали були і »

в інтернеті, і в світових медіях. Навіть для тих, хто нічого не читає (а таких, на жаль, більшість) на парканах писали: „Скоро все буде Донбас“.

Першим має зцілитися лікар

Отже, якщо говорити про те, чому в Україні немає нормальних, авторитетних еліт, то, за гамбурзьким рахунком, йдеться передусім про якість народу. Того самого літописно-пісенного „працьовитого“, „доброго“ та „мудрого“, який мовчки підставляє шию спочатку під російське, а потім під радянське ярмо. Ну, а онуки перших і діти других – ще й під донецьке.

Совок не думає. Совок не потребує еліти. Совку та його елітарній верхівці достатньо начальника. І вони його отримали.

Корені цього можна знайти в історії. Скажімо, популярними є спроби публіцистів шукати паралелі між Януковичем та постатями на кшталт Івана Брюховецького чи інших невинуватих і невимуваних колабораціоністів. Мені ці паралелі не надто подобаються своєю приреченістю, та й, зрештою, в історії можна знайти докази будь-чого. Самовиправдання з посиланням на темне минуле – слабкість, на яку не маємо права, якщо, звісно, хочемо колись вибрити з болота (в якому, до речі, опинилися завдяки „елітаріям“ з іншого політичного краю – Ющенкові та Тимошенку).

Інфантильність і зрадливість – родова прикмета українських еліт, як політичних, так і творчих. Оксана Забужко, яка підписує листа президентові Януковичу з приводу збереження історичної архітектури Києва, виглядає так само непереконаливо, як і Богдан Ступка за спиною нашого „православного до мозга кісток“ глави держави в Почаївській лаврі.

Професор із Rutgers University-Newark Олександр Мотиль нещодавно озвучив запитання – що відрізняє Мартіна Лютера Кінга, Махатму Ганді, Далай-Ламу, Десмонда Туту, Вацлава Гавела, Нельсона Манделу від лідерів Помаранчевої революції, і сам на нього відповів: „Їхня етика – їхнє сильне відчуття добра і зла та їх готовність працювати на благо спільноти без особистої вигоди“.

Хворому, аморальному суспільству моральні авторитети та еліта не потрібні – вони йому не допоможуть. Це якраз той випадок, коли першим має зцілитися лікар.

Рустикальні множини, або Чому варто було „іти в народ“

Якось один мій знайомий, досить відомий київський журналіст, адресував у мій бік такі слова: „ти – представник селянської нації“.

І в цьому, на його думку, полягали всі її – сиріч нації – біди: мовляв, література недорозвинена, еліта недовихована.

➤ Українці як селянська нація – ця проблема час від часу потрапляє у медіапростір країни над Дніпром: зазвичай патріотично налаштовані кола на цю тезу обурюються, докидаючи кілька хрестоматійних прикладів про те, що „ми не лише галушки вміємо ліпити“, а проросійські всіляко намагаються підкреслити відсталість українців на тлі відомо кого. Жодна з таких позицій, проте, не гідна поставленого твердження, яке й саме кульгає на всі кінцівки.

Криві дзеркала

Проблема навіть не в дискурсі, проблема в самій тезі. Якщо селянська – то що це означає і в чому проявляється? Який період це явище охоплює? Чи стосується це твердження лише соціальної структури, що виникає зі слова „селянська“, чи також чогось іншого? Логічні відповіді на ці питання і проблеми, що порушуються в медіадискурсі, досить часто принесуть різні відповіді.

Єдине, що можна стверджувати: в багатьох українців такий комплекс існує. Наскільки він виправданий і звідки взявся – це вже інше питання.

Передусім селяни

Якщо взяти на озброєння науку логіку й згадати про те, що кожна множина й кожен поділ мусить мати єдиний знаменник, то легко дійдемо до висновку, що виділення з-поміж європейських народів селянських і неселянських не може мати місця. Усі нації нашого континенту пройшли

етап зміни пропорцій соціальної структури не так уже й давно – століття-півтора тому. У XIX ст. „селянськими“, „рустикальними“ були як французи, італійці, греки, так і поляки, українці чи росіяни: ніде інша соціальна структура, крім селянства, не переважала.

До того ж, еліта до епохи „Весни народів“ досить часто намагалася від цих селян відмежуватися, усіляко показати, що не становить з ними жодної цілісності. Досить легко це вдавалося робити еліті бездержавних народів: вона просто переймала культуру суверена, і таким чином демонструвала свою „іншість“. Яскравим прикладом у Центральній Європі може бути східнолатиський регіон Латгалія: там еліта в епоху Середньовіччя спочатку прийняла німецьку культуру, пізніше – полонізувалася, а відтак, з переходом до складу Російської Імперії, почала піддаватися потужному русифікаційному впливові. Проте цей процес не оминув еліт тих народів, що, здавалося, мали свої держави. І тут росіяни є взірцем: загальновідомо, що до XIX ст. велика частка російської аристократії навіть не говорила по-російськи – рідною для неї була французька мова.

Дурний як чобіт?

Процеси індустріалізації та капіталізації в Європі не оминули села й селян. У II половині XIX ст. навіть у найбільш відсталих державах континенту, зокрема, у Російській Імперії, створювалися кооперативи, кредитні спілки

селян, банки. Ця велика соціальна структура, що в багатьох регіонах Європи складала понад 3/4 населення, почала становити серйозну конкуренцію для тих людей, які належали до вищого класу, а в Росії – які ще не так давно володіли цими селянами.

Американський дослідник Янні Коцоніс у своїй промовистій праці під назвою „Як селян робили відсталими“ на прикладі діяльності сільськогосподарських кооперативів у Російській Імперії аналізує те, як на державному рівні плекався стереотип про дурного селянина. Наводячи статистичні дані комерційної успішності селянських господарств (особливо в західних губерніях імперії, у Причорномор'ї та в Сибіру), автор ставить тезу, що більшість еліти свідомо прищеплювала суспільству стереотип про недолугість селянства, його непрачовинність, нездатність займатися комерційною діяльністю. Цей стереотип, як доводить автор, політична еліта імперії використовувала як аргумент під час проведення аграрної реформи чи дискусії про земельну власність та видачу кредитів. Протягом усього цього часу потужна пропаганда втовкмачувала це й самим селянам.

Іду до ви

У середині XIX ст. частина еліти – щоправда, незначна – змінила своє ставлення до селян, на що мали вплив ідеали Просвітництва й романтизму. І в цьому плані, як здається, еліта українців чи народів Балтії була більш ефективною, ніж, скажімо, російська чи польська: рухи молодоестонців та молодолатишів, литовське середовище „Аушри“ Йонаса Басанавічюса, українські кирило-мефодіївці керували свої гасла й ідеологію безпосередньо до селян, ставили головною метою їхню освіту та утвердження самосвідомості. Ці завдання стояли також перед елітою, зокрема, росіян: проте гасла, що проголошувалися в їхніх сусідів, набагато краще сприймалися селянами тих народів, адже адресувалися безпосередньо їм. У поляків, скажімо, після повстання 1831 р. в еміграції був утворений осередок „Hôtel Lambert“, що гуртував навколо себе лише багатих аристократів, проте проводив політичну й дипломатичну діяльність в ім'я Польщі. Априорі виключаючи селян, члени осередку

утверджували переконання, що державні справи не стосуються цієї найбільшої соціальної структури поляків.

Цим зумовлена тематика літератури й культури – що часто використовується як аргумент „селянськості“ тієї чи іншої нації. Дійсно, у мистецтві XIX ст. українців чи народів Балтії лівову частку складають твори з селянською тематикою. Проте в цей період вони зумовлені не якоюсь пасторальною романтикою, а кричущими проблемами найбільшої соціальної структури.

Другий бік елітаризму

У певному сенсі можна ствердити, що неселянські кола багатьох народів Центральної та Східної

Європи з державними традиціями були прихильниками елітаризму – правої ідеології, що обстоює надання привілею владних повноважень лише еліті (проте відмінні концепції визначають різні групи тих людей, що є елітою). Цей елітаризм часто виключав селян з владної касты, завдяки чому наклейка „село“, начеплена певній групі, була надзвичайно спритною й зручною відмовкою заперечення чийось прав.

Ні полі

У напрямку
керованої
демократії

» „Маємо інформацію, що на 22 число, коли плануються акції протесту, планується кровопролиття в місті Києві. Кажуть, ми готові до того, щоб створити акцію, де всьому світу показати, що коїться в Україні“. Це повідомлення прозвучало з вуст Міністра внутрішніх справ на засіданні Верховної Ради 14 січня цього року. Одразу заспокоїмо – жодного „кровопролиття“ не сталося. Слова міністра натомість викликали бурхливу реакцію опозиції та закиди владі у спробі провокації.

Доповідь міністра – один з численних моментів у низці подій нового року. Разом із подіями 2010 року усе це змушує запитати: куди йде Україна під керівництвом нинішньої влади? Чи не є цей шлях наслідуванням російської моделі керованої демократії?

Без сумніву, вже кілька місяців ми спостерігаємо зміцнення силового контролю влади. Це викликає занепокоєння щодо демократичних свобод в Україні. Приклад Росії показує, як за відносно невеликий проміжок часу можна обмежити свободу під гаслом забезпечення „безпеки і порядку“. Однак про все по черзі.

Від СБУ до МВС

У 2010 році на політичну авансцену вийшла СБУ. Під пильним оком нового шефа Валерія Хорошковського Служба зацікавилася „небезпечною діяльністю“ журналістів, блогерів, представників NGO та істориків. Сьогодні пальма першості перейшла до міліції та прокуратури. Правоохоронцями затримано лідерів „майдану підприємців“. Серед оскаржень – звинувачення в пошкодженні 23 гранітних плит, якими викладено Майдан Незалежності. У цій справі заслухано вже 89 (!) свідків. Складається враження, що це найважливіше слідство, розпочате правоохоронними органами. Редактор відділу „Політика“ тижневика „Коментарі“ Олег Поліщук зауважив з цього приводу: „Якби органи порядку були такими ж старанними в інших справах, в Україні зникла би злочинність“.

Інша справа, що загрожує публічному порядку і перебуває в центрі уваги МВС, – книжки Марії Матіос. У січні міліція розшукувала письменницю в одному з будинків Києва, де вона ніби-то колись мешкала. Дещо раніше, в грудні, функціонери МВС

з'явилися у видавництві з метою вилучити наклад книги „Вирвані сторінки з автобіографії“, визнаної, до речі, „Книгою року – 2010“. З'ясувалося, що за „справою“ стоїть один з депутатів коаліції, який звернувся до прокуратури через зміст книги (!).

Небезпечною визнана і блогерка Олена Білозерська. 12 січня працівники міліції провели у неї обшук і вилучили всю професійну техніку. Приводом стало розміщення відеоролика на редагованій пані Оленою сторінці. На кадрах зафіксовано підпал одного з офісів „Партії Регіонів“, що стався 1 січня. Міліція звинуватила Білозерську у власноручному записі відеоматеріалу. Блогерка стверджує, що це цілковита нісенітниця, як і інші звинувачення Анатолія Могильова на її адресу. „Я вам розкажу, на сайтах, які вилучили там у неї, – інструкція з виготовлення напалму“, – зазначив міністр.

Боротьба з тероризмом

Виявилось, що на Україні також з'явився тероризм. На щастя, не такий страшний, як у сусідній Москві, з якої українське керівництво бере приклад. Йдеться про пошкодження голови, а згодом і підбив пам'ятника Йосифу Сталіну, що його минулого року встановили в Запоріжжі місцеві комуністи. В січні прокотилася хвиля арештів, насамперед серед маргінального націоналістичного товариства „Тризуб“. Організація стала головним об'єктом звинувачення. Справа однак торкнулася й „Свободи“ Тягнибока. Аналітики абсолютно не применшують важливості загрози тероризму. Проте частина коментаторів підкреслює, що висвітлення теми тероризму у вітчизняних медіях нагадує технології відвертання уваги від реальних проблем. Схожим чином залякують народ і в Росії, акцентуючи на небезпечності підступних сусідів. Після чого в Москві та інших мегаполісах масово б'ють „чужих“. Тероризм у Росії – ідеальна зброя для обмеження громадянських свобод. Не дивно, що в Україні мисляча частина населення задається питанням, чи не стане „запорізький тероризм“ приводом до відповідного закону про протидію тероризму, що призведе до обмеження й без того обмежених свобод. Варто тут згадати і про два вибухи та вимагання викупу в Макіївці. На щастя, СБУ зреагувало адекватно і одра-

22 жовтня Авторитет Льва Толстого чи Федора Достоєвського є настільки високим, що з ним не можливо порівняти жодного українського письменника, — заявив міністр освіти Дмитро Табачник.

22 жовтня У Кіровограді пролунали три вибухи біля прокуратури, відділку міліції і суду, постраждалих не було.

25 жовтня 8 партій домовилися разом протестувати проти фальсифікації виборів, створивши комітет „Стоп фальсифікації!“. Заяву комітету підписали уповноважені представники партій „Батьківщина“, „Громадянська позиція“, „За Україну!“, Партія захисників Вітчизни, „Реформи і порядок“, „Свобода“, Українська Народна партія та „Українська платформа“. Партії також домовилися координувати дії у день голосування з метою забезпечення чесного підрахунку голосів та проводити „спільні дії, у тому числі акції протесту, для захисту волевиявлення виборців“.

26 жовтня Якби вибори до Верховної Ради було проведено у жовтні, то до законодавчого органу потрапили б п'ять політичних сил. Такими є результати опитування, проведеного Київським міжнародним інститутом соціології. За Партію регіонів свої голоси готові віддати 28,5% виборців, за блок Юлії Тимошенко — 9,9%, за партію „Сильна Україна“ — 8,1%, а за „Фронт змін“ Арсенія Яценюка — 5,3%. Ще 3,4% українців віддають перевагу Комуністичній партії України. При цьому, за ВО „Свобода“ готові проголосувати 2,6% виборців, а за блок Віталія Кличка — 2,3%. Підтримати блок Володимира Литвина готові 1,2% опитаних. Водночас 10% українців впевнені, що не брали б участі у голосуванні; 9,9% проголосували б проти всіх, а 15,2% зі своїми політичними вподобаннями не визначились.

27 жовтня В Херсоні невідомі обстріляли офіс кандидата на посаду мера від Союзу лівих сил Владлена Гіріна. Це сталося під час проведення прес-конференції в офісному приміщенні фірми, яка належить кандидату. Через стрілянину двоє людей, один з яких Гірін, а інший журналіст, були травмовані дробинами. Під час інциденту жоден з нападників затриманий не був.

28 жовтня Європейська комісія в рамках двосторонніх переговорів з Кабміном дала згоду на фінансування адміністративної реформи

зу заявило, що справа носить чисто кримінальний характер.

А тепер про боротьбу з корупцією

Влада з усіх сил взялася за боротьбу з корупцією. Як наслідок — 13 високих колишніх чиновників уряду Тимошенко у полі зору прокуратури. Ймовірно, це не кінець. Влада переконує, що всі процеси не мають нічого спільного з політичними репресіями, оскільки фігуранти справ здебільшого не займалися політикою. Влада лукавить, адже серед затриманих — колишній міністр внутрішніх справ Юрій Луценко, в якого було чимало недругів у лавах регіоналів.

Прокуратуру регулярно відвідує і Юлія Тимошенко, щоб ознайомитися з актами своєї справи про нецільове використання кіотських грошей. Ймовірно, якби не прискіпливий інтерес Заходу, Леді Ю давно сиділа б за ґратами. Либонь єдина поразка силовиків — Богдан Данилишин, экс-міністр уряду Тимошенко. Політичний притулок він знайшов у Чехії. А Прага прихистила Данилишина не тому, що переконана в його невинності, а тому, що в Україні годі шукати об'єктивного та неупередженого судового процесу. Ніхто не вірить, що затримані мають „чисті руки“. Навпаки, більшість інформації непрямо підтверджує наявність порушень у відомствах Тимошенко. Проте логіка послідовної боротьби з корупцією передбачає заміну недобросовісних чиновників у парламенті, в судах, у прокуратурі та міліції не запламбованими корупцією кадрами. „Послідовність“, як бачимо, набирає обертів. Чи не тому не прийнято Закон про корупцію, який вимагав би декларування доходів депутатів і чиновників? Президент сусідньої Білорусі також прийшов до влади під гаслами боротьби з корупцією. А нещодавно його обрали на четвертий термін.

Зміцнення безпеки

Своє занепокоєння станом демократії в Україні висловила й організація Freedom House, проте Анна Герман у телеінтерв'ю заявила, що висновки цієї організації надто суворі. Хоча й визнала, що останні дії міліції негативно впливають на імідж президента. А міліцію слід вчити та виховувати. На думку Дмитра Гройсмана, куратора вінницької правозахисної групи, йдеться про глибші

проблеми, пов'язані з міліцейською структурою: „У нашій країні якщо людина каже, що хоче служити в міліції, це рівноцінно словам „хочу когось вбити, побити, щось вкрасити““. Це, може, й перебільшення, проте така думка збігається із враженнями значної частини українського суспільства. А міліція має дуже низьку підтримку населення. Чи не парадоксально, що цьогогоріч у рамках політики „скорочення бюджетних витрат“ влада вирішила на 77,8% збільшити фінансування Генеральної Прокуратури та на 13,2% — Міністерства внутрішніх справ. Навіщо такі величезні кошти цим структурам?

Як не прикро, атмосфера „зміцнення безпеки“ вже помітна на вулицях Києва. Міліції на столичних вулицях більше, ніж за часів Кучми. Контроль документів, особливо молодих людей у центрі міста — норма. Те ж стосується й іноземців. Немає сумніву, що поведінка правоохоронних органів — не лише наслідок наказів начальства. Це атмосфера мовчазної згоди влади. Тут, на жаль, знову не уникнути порівнянь із Росією. Українська влада, навіть не акцентуючи на цьому, діє під впливом „травми“ 2004 року. І страх перед Майданом лежить глибоко у її підсвідомості.

Петро Андрусечко, Познань

Джерело багатства, якого великий бізнес не розуміє

➤ **Пострадянська Україна почалася з того, що капіталу ще не було, а владу тримала в руках бюрократія. Поступово виник власний капітал, але він зародився у взаємодії з тією бюрократією, з якої за певний час повстала політика. Усе разом – це тісно сплавлений конгломерат, у чому ніхто не сумнівається. Маємо вже четвертого президента, однак нічого у цьому сенсі не змінюється.**

Втім нинішній президент відрізняється від трьох попередніх тим, що не уособлює посередників. Представники великого капіталу самі стали посередниками і бюрократами. Їх зовсім не турбує, як пояснити людям і своїм виборцям конфлікт інтересів. До влади прийшли не надто досвідчені політики. Вони ще менш досвідчені, ніж їхні попередники. Регіональні політики ніколи не керували країною в тому сенсі, що не визначали цілі, не займалися зовнішньою політикою. Вони не відчують країну як соціальну цілість. Вони, радше – спеціалісти з господарських проблем. Проте соціальні наслідки цих великих господарських проєктів – не їхня спеціалізація.

Їхнє бачення країни – це корпорація. І вони щиро вірять у це. Якщо послухати більшість їхніх заяв, то можна почути таке: „давайте спочатку налагодимо господарську сферу, а решта приїде саме по собі“.

Влада не розуміє, що в рамках країни будь-який господарський проєкт – це проєкт соціальний.

У розрахунках ефективності господарських рішень, якими я займався ще за часів СРСР, є дуже просте правило: цілі задаються поза господарськими розрахунками, поза господарськими проєктами. Це аксіома, якої влада не розуміє її.

Чимало опонентів звинувачують владу у внесенні певного кримінального стилю в управління, а я кажу, що це неправильно. Бо вони діти радянського індустріального стилю управління. І цей стиль нічим не відрізняється від кримінального: влада – це власність. Наприклад, КПРС, господарюючи в країні, не мала жодних законних підстав для цього. Тобто в законодавстві ніде не було прописане її право на управління. А тепер діячі індустріального радянського управління прийшли до влади. І, як представники великого

капіталу, реалізують свої інстинкти по-дитячому.

Ось візьмемо, для прикладу, прийняття Податкового кодексу. В ньому багато корисних речей, але оскільки цей документ створений бюрократією, атмосфера насильства довкола нього згущується. Втім, я про інше. Береться на позір очевидна річ: усім треба платити податки. Та погляньмо на соціальний бік процесу: знищується ціла система малого бізнесу, за допомогою якої середній бізнес, обходячи закони, скорочує свої видатки на свій бізнес. Що це означає із соціальної точки зору? Наш малий та середній бізнес платить потрібний податок. Перший – корупційний, другий – адміністративний. І третій – інфраструктурний.

Якби влада (великий капітал) представляла середній та малий бізнес і на власному досвіді відчула би такий стан справ, вона логічно вирішила б: „Ми не Росія. В нас нема її газу. В Україні середній і малий бізнес – це джерело збагачення. Якщо ми хочемо жорстко примусити платити податки, слід запропонувати якусь альтернативу, щоб можна було існувати“. Відсутність такого підходу говорить про те, що люди влади не належать до кола малого й середнього бізнесу. Вони не заглиблюються в цю проблему, їм нецікаво. Адже у великому бізнесі інші форми підвищення ефективності, звичай – нелегальні. Це офшори, це вивіз через гуртові фірми вітчизняних продуктів за низькими цінами і продаж за кордоном за високими цінами, тобто переведення маржі за кордон. Це основний шлях підвищення ефективності великого бізнесу. Тобто, великий бізнес діє інстинктивно, а це шкодить не лише країні, але також і йому самому. Бо подібна практика забезпечує швидке збагачення, однак призводить до хиткості самої системи влади, що її цей бізнес намагається втримати.

Олександр Пасхавер, український економіст, директор Центру економічного розвитку та голова редколегії інформаційно-аналітичного бюлетеня Моніторинг економіки України, співавтор Державної програми приватизації України на 2000–2002 рр. та приватизаційних законів, радник президента України Леоніда Кучми, Київ

в Україні. У результаті реалізації проєкту протягом 2011–2013 років у державний бюджет України прямо надійдуть 70 мільйонів євро. Перший транш може бути спрямований на підтримку, ухвалення й імплементацію адміністративно-процедурного кодексу. Документ являє собою чіткий звіт правових відносин громадянина й держави. Другий транш, імовірно, піде на імплементацію закону про держслужбу, який українська сторона також зобов’язується ухвалити. Це має відокремити державну службу від політики.

28 жовтня Львівський обласний тервиборчком зняв із реєстрації фальшиві списки „Батьківщини“, подані Іваном Денковичем, який виключений із партії.

29 жовтня За останні чотири місяці рейтинг президента Віктора Януковича знизився майже на 10% і становить 29,4%. Про це свідчать результати соціопитування Київським міжнародним інститутом соціології. Рейтинг Юлії Тимошенко знизився на 2% до 9,8%. За Сергія Тігіпка готові проголосувати 8,3%, його рейтинг впав на 3%. За лідера „Фронту змін“ Арсенія Яценюка у жовтні проголосували б 5,2%, тоді як у червні – 4,7%. За екс-президента Віктора Ющенка у жовтні готові проголосувати 0,6% респондентів, тоді як у червні – 0,8%.

31 жовтня В Україні почалися місцеві вибори.

2 листопада Вибори до органів місцевої влади в Україні, що відбулися 31 жовтня, не відповідали повною мірою стандартам Ради Європи. Про це заявили представники місії спостерігачів Ради Європи на українських виборах. „Ті, хто прийняв закон, який уможливив політично незбалансовані склади виборчих комісій і сприяв, зокрема, скасуванню реєстрації кандидатів в останню мить перед виборами, мали б визнати, що голосування не відповідало стандартам, які ми хотіли побачити, зокрема, всім вимогам європейських стандартів про чесні, прозорі і професійно організовані вибори“, – заявила голова делегації Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи Гудрун Мослер-Тьорнстрьом.

4 листопада Верховна Рада затвердила кандидатуру Віктора Пшонки на посаді генпрокурора. Пшонка, який працював заступником генпрокурора, є кумом Яну-

ковича. Син Пшонки є депутатом Верховної Ради від Партії регіонів.

4 листопада Біля Верховної Ради розпочалася багатолюдна безстрокова акція підприємців України із протестом проти ухвалення нового податкового кодексу. До Києва з'їхалися представники зі всієї України. Галузеві профспілки приєдналися до акції, проголосивши її „Днем гніву“. Представники малого та середнього бізнесу кажуть, що спрощена система оподаткування в редакції нового податкового кодексу призведе до колапсу економіки вже з 1 січня. Підприємці налаштовані або змусити уряд дослухатися до їхніх вимог, або висунути політичні вимоги відставки уряду та позачергових парламентських і президентських виборів. Водночас голова Держкомпідприємництва Михайло Бродський вважає, що підприємці, які протестують проти нового Податкового кодексу, не хочуть платити податки.

5 листопада Європарламент і Верховна Рада рекомендують замінити короткострокові візи для українців до країн ЄС на середньо- і довгострокові. Про це сторони домовилися на засіданні комітету зі співпраці Україна–ЄС.

8 листопада Стосовно екс-міністра внутрішніх справ Юрія Луценка порушено кримінальну справу. Екс-міністру інкримінують привласнення і розтрату майна та зловживання владою. „За версією ГПУ, міністр Луценко, керівник колективу в 300 тисяч чоловік, з щорічним бюджетом відомства у 8 мільярдів гривень, вступив у змову зі своїм водієм, щоб викрасти з бюджету близько 40 тисяч гривень“, – заявив екс-глава МВС. Луценку загрожує покарання у вигляді позбавлення волі строком від 3 до 8 років.

8 листопада Суд відмовив кандидату в мери Харкова від „Батьківщини“ Арсену Авакову в перерахунку голосів на виборах мера.

8 листопада Луганський окружний адмінсуд зобов'язав Луганський міський тервиборчком внести зміни до підсумкового протоколу про результати голосування за мера міста на трьох виборчих дільницях. Відповідне рішення суд ухвалив о 3:00 ночі. Виконання цього рішення тервиборчкомом може призвести до оголошення міським головою Луганська кандидата від Компартії Спіридонна Кілінкарова.

Тарас Березовець:

„На відміну від Кучми, ця влада не зупиниться перед кров'ю“

Незабаром минає рік, як в Україні з'явилася нова влада. Як, на твою думку, підсумки можна нині зробити щодо її діяльності?

Насамперед слід говорити про наступ на громадянські свободи і стрімке падіння рівня демократії в Україні, що засвідчили підсумкові річні звіти „Freedom Haus“, британського журналу „The Economist“ чи „Transparency International“. За рейтингом „Freedom Haus“ Україна опинилася на останньому місці в Європі. За „The Economist“ впала з 67 на 53 сходинку. Це все показники останнього політичного року, який позначився такими подіями, як скасування Конституційної реформи 2004 року. Україна була повернута насильно і незаконно в політичні реалії кучмівської конституції, на цій же підставі була сформована антиконституційна більшість з так званих „політичних тушок“. Відбулося суттєве обмеження громадянських прав, зокрема через акції тиску і залякування правоохоронними структурами громадських активістів, журналістів, опозиційних політиків, підприємців. До речі, в новому бюджеті на 2011 рік було суттєво збільшено витрати на Генеральну прокуратуру. Здається, втричі збільшилося фінансування всіх силових структур: Генеральної прокуратури, Міністерства внутрішніх справ, Служби безпеки, податкової, митниці і т.п.

Через тиск насамперед на власників телебачення дуже сильно обмежилася свобода слова – телебачення стало сервільним. Українські організації, які моніторять ЗМІ, підтверджують, що кількість падіння часу, присвяченого опозиції, знизився десь у три рази, натомість збільшився баланс на користь представників влади. За рахунок цього тиску влада спотворює інформаційну картину дня і багато інформації, що стосується зловживань членами уряду (а їх величезна кількість) просто не з'являється. Єдине місце, де поки що немає цензури – це Інтернет. Але і тут є пробл-

еми, тому що не всі інтернет-ЗМІ зареєстровані як медіа. Багато з них не має цього статусу і, відповідно, вони не підлягають під закон про засоби масової інформації. Буквально днями був ухвалений і підписаний закон „Про захист персональних даних“, на основі якого журналістське розслідування, яке не має згоди фігуранта даної справи, не може бути опубліковане. А це стосується політиків, чиновників, бізнесменів. Всіх публічних персон. Там передбачені достатньо жорсткі санкції. І цим закривається ще один шлях вільного доступу до інформації. Було звільнено багато журналістів, які боролися з проявами цензури. Найвідоміший приклад це Осман Пашаєв з телеканалу СТБ. Дуже жорстко контролюється інформація на телеканалах, особливо це стосується, звичайно, УТ1, куди прийшла українофобська команда. І зараз цей канал називають не Перший національний, а Перший денаціоналізований, адже керівники цієї компанії навіть не володіють державною мовою, і якби цей канал давав інформацію лише про владу, то було б півбіди, але він в ефір випускає антиукраїнські речі, шовіністичні і проросійські – а це вже абсолютно неприпустимо.

У Києві тепер помітна посилена присутність міліції. Всі ці бар'єри, яких понаставляли... Чи можна тут говорити про тупе копіювання російської системи?

Навіть не російської, а білоруської. Поки що не завжди б'ють, як у Білорусі. Але є такі зухвалі прояви, як-от під час промови Януковича, на яку прийшли пікетувальники. А їх оточив „Беркут“, їх вивели і не дали можливість показати свій протест. Свобода зібрань зараз під великою загрозою. Міліція арештовує людей. Наприклад, днями була заарештована громадянська активістка з організації FEMEN. У FEMEN була акція „Вільні обійми“. Вони ходили і обіймали людей і все це фотографували. А їх затримали

Фото: Петро Андрусенко

Тарас Березовець, директор PR-групи „Політех“

на підставі, абсолютно незаконній, мовляв, чого вони ходять організованими групами. Тобто, фактично, як у радянський час, коли вже зібрання трьох людей вважалося небезпечною і антирадянським проявом. Уся свобода навіть мирних зібрань не під загрозою. Вона під заборону.

Чого тоді боїться влада? Важко мені уявити FEMEN як загрозу.

Загроза, безперечно, є. Як це не парадоксально. Вони просто виставляють владу смішною. А якщо влада смішна, вона не страшна. У влади просто патологічна фобія, яка стосується всіх тих Майданів, де вони вже раз програли і потерпіли від цього. І оцей останній підприємницький Майдан – там же розглядалися найжорсткіші сценарії. Як, наприклад, водометами їх усіх розігнати. І, в принципі, так і було. Вночі приїхали, їх побили, повикидали, знищили їхнє майно. Просто абсолютно неадекватне застосування сили. Зараз відбувається істерія навколо святкування Дня соборності 22 січня і ми вже чули заяви міністра внутрішніх справ Анатолія Могильова про те, що буде

кровопролиття. Це знову ж таки прояв тієї параної. Вони намагаються всіляко відвернути участь громадян і придумують таку фантастику: люди, не ходіть, бо там буде литись кров. Це все йде від невпевненості. І, очевидно, вони розуміють, що коли реально почнуться справжні протести і вони переростуть у масові – зупинити їх без кровопролиття вони не зможуть. На жаль, на відміну від Кучми, ця влада не зупиниться перед кров'ю.

Вона спроможна застосувати силу?

Так. Якщо Кучма у 2004 році побоявся і не дав команди застосувати силу, то ми знаємо за розшифровками, що Янукович на засіданнях Радбезу застосування сили вимагав. Навіть було висунуто міліцейські частини, зупинені лише завдяки втручанням офіцерів розвідки і Служби безпеки, які почали погрожувати тим, що застосують силу у відповідь. Ця влада не зупиниться. Тобто, якщо питати, чи український Тянь Ань Мень можливий, то так, теоретично, він можливий.

А як оцінюєш прийняття досить ліберального закону про доступ до пу-

8 листопада Мерами 11 обласних центрів обрані представники Партії регіонів, також регіонали обрані мерами 66,6 % міст обласного значення.

9 листопада Стратегія безпеки України буде частиною безпеки НАТО, – заявив глава Служби безпеки України Валерій Хорошковський, коментуючи оновлену національну стратегію безпеки.

9 листопада Екс-президент Леонід Кучма заявив, що в Україні має бути одна державна мова.

11 листопада Уряд винен підприємцям близько 9 мільярдів невідшкодованих ПДВ.

12 листопада Президент Віктор Янукович призначив Віктора Балогу міністром з питань надзвичайних ситуацій. Балого очолював Секретаріат президента при Вікторові Ющенку.

14 листопада 76 % українців вважають себе патріотами. Такі результати дослідження, які провела соціологічна група „Рейтинг“. В Україні назвали себе патріотами жителі Центру, Півночі і Заходу. Кожен десятий зізнався в тому, що не відчуває патріотизму до своєї країни, найбільше таких людей концентрується у Донбасі. Окрім того, мешканці українських міст менш патріотичні, ніж мешканці українських сіл.

14 листопада Президент України Віктор Янукович підписав указ „Про звільнення Л.Черновецького з посади голови Київської міської державної адміністрації“. Голова Київської міської державної адміністрації Леонід Черновецький як мер міста виконує в основному представницькі функції, – заявив прем'єр міністр України Микола Азаров.

16 листопада Під Верховною Радою України зібрався 20-тисячний мітинг підприємців, які протестують проти прийняття нового Податкового кодексу.

18 листопада 252 депутати прийняли Податковий кодекс. Народні обранці не врахували жодної з вимог підприємців, які стояли на Майдані.

19 листопада Конституційний Суд дав позитивний висновок щодо законопроекту про внесення змін до Конституції, що передбачають проведення чергових парламент-

» ських виборів у жовтні 2012 року і президентських – у березні 2015 року.

22 листопада Саміт Україна–ЄС схвалив План дій зі скасування візового режиму для короткострокових поїздок. МЗС запевняє, що виконає план до Євро–2012. Водночас Євросоюз підписання Угоди про асоціацію з Україною поставив у залежність від розвитку демократії.

22 листопада Підприємці мають намір ініціювати імпічмент президента та дострокове припинення повноважень парламенту в разі відмови вето Податковий кодекс. Тим часом Окружний адмінсуд Києва заборонив проведення мітингів у центрі Києва з 22 по 26 листопада.

23 листопада Міністри закордонних справ країн-членів ОБСЄ схвалили головування України в організації у 2013 році. Янукович вважає, що головування України надасть ширші можливості для зміцнення безпеки на просторі від Ванкувера до Владивостока, оскільки організація є центром дискусії про майбутнє архітектури європейської безпеки.

25 листопада Європарламент занепокоєний останніми подіями в Україні, зокрема виборами 31 жовтня, і вимагає розслідування втручання СБУ в демократичний процес, а також висловлює тривогу щодо підриву свободи ЗМІ і плюралізму. Про це йдеться в резолюції Європарламенту щодо ситуації в Україні. У резолюції наголошується, що місцеві вибори 31 жовтня цього року не встановили нового позитивного стандарту, і висловлюється жаль, що Україна змінила виборче законодавство за кілька місяців до їх проведення.

27 листопада Янукович та Азаров зайшли у намети до протестуючих проти Податкового кодексу та взяли у підприємців пакет їхніх вимог.

30 листопада Президент Віктор Янукович ветоував Податковий кодекс. Уряд створив робочу групу по доопрацюванню Податкового кодексу.

30 листопада Венеціанська комісія рекомендує Україні продовжити конституційну реформу шляхом внесення змін через Верховну Раду.

2 грудня Верховна Рада ухвалила нову редакцію Податкового

» блічної інформації, який вніс депутат від БЮТ Андрій Шевченко?

Ну, він багато в чому нівелюється законом, про який я вже згадував. Ці два закони суперечать один одному. За законом про доступ до публічної інформації кожен громадянин може вимагати інформацію і протягом 5 днів повинен отримати відповідь на свої запити в будь-якому органі влади. Тобто, я можу написати в СБУ запит про свою підозру, що за мною ведеться стеження і прошу надати офіційну інформацію, чи це правда, чиє це розпорядження і таке інше... Або запитувати про використання бюджетних коштів. І орган повинен відповісти. Там жорсткі санкції прописані. А другий закон „Про захист персональних даних” тому суперечить. Якщо я попрошу показати мені декларацію прем'єра, бо я бачу, в якому він живе будинку, яким їздить автомобілем, а в декларації він написав, що заробив 50 тисяч гривень, тому мене цікавить, звідки він усе це має, то людина, якої це торкається, може сказати: „Ні, я не даю згоди на публікацію такої інформації”. Влада, фактично, дуже хитро зробила. Тобто ліберальний закон – це для Європи, такий гарний сигнал. Але насправді все це буде знівельоване.

Якщо влада хоче залякати суспільство, щоб воно не виходило на протести, чи, на твою думку, це їй вдасться? В мене є один знайомий з Тернополя, який організовує мітинги в Києві під Адміністрацією президента, і він мені сказав, що, на його думку, Ющенко настільки знищує національну ідею, що тепер дуже важко мобілізувати людей національними закличками. Що ніби тепер людей можна мобілізувати лише економічними гаслами. Чи, на твою думку, існує нині в Україні такий протестний електорат, який все-таки буде виходити на вулиці і без грошей?

Це неправда. Останній підприємницький Майдан відбувся без грошей. Це все брехня. Звісно, фінансувалися харчі, намети, якийсь там обігрів, одяг. Все інше було на добровільній основі. Залякати їх теоретично можливо. Саме з цією метою викликають на допити більше 100 активістів податкового Майдану. Заведені вже десятки кримінальних справ на цих людей. Може бути небезпека в тому, що весь цей негатив перетече в інші форми. Тобто зараз люди ведуть запеклі дискусії в інтернеті і кажуть: так, я туди пішов

би, я готовий протестувати, – але реально вони цього не робитимуть. Це раз. А друге – це небезпека того, що влада заганяє протести в підпілля, вона не дає легально реалізуватись. Все це може перелитись у партизанські форми протистояння. Тобто всі оці нищення пам'ятників... просто екстремізм. Усе це призведе до нових форм екстремізму. Чому в Росії таке відбулося? Тому що там немає можливості легально висловлювати протест. Люди ж знають. Тільки ти вийдеш на протест з антиурядовим гаслом, тут же будеш заарештований. Без альтернатив. Тебе обов'язково арештують. Якщо не сьогодні, знайдуть по відеозапису і все одно потім заарештують і щось присудять. Зараз ще немає атмосфери страху. Люди, звичайно, переживають, але переживають переважно через економічні негаразди. Що може наїхати податкова, залякати штрафами, можуть журналіста звільнити з роботи. Але сильних побоювань через свободу слова чи особисту небезпеку поки що немає. Це до того моменту, поки не буде реалізований план залякування фізичним тиском – такий план буцімто Банкова має. Нібито Адміністрація президента дала доручення СБУ реалізувати кампанію побиття або навіть вбити десять активних журналістів. А виглядати це має приблизно так. Служба безпеки починає працювати з фігурантами журналістських розслідувань. Наприклад, ось є якийсь там депутат чи бізнесмен, про якого написав Сергій Лещенко (а він має знаходитись у цьому списку), на нього виходить людина, яка йому каже: „Слухай, невже ти будеш терпіти? Не буде ж про тебе писати такий шмаркач. Треба з ним розібратися”. І отак ця людина буде спонукати всіх цих фігурантів, пропонувати, що найме кримінальних злочинців за, скажімо, десять тисяч доларів, які реалізують побиття і можуть навіть вбити деяких відомих людей. І таким чином залякати. Звичайно, це все інформація нічим не підтверджена. Адміністрація президента не реагує на ці всі речі. Але згадаємо, що були дуже схожі арешти і обшуки Мустафи Наєма чи Віталія Сича, головного редактора „Корреспондента” напередодні Нового Року, коли їх обшукував „Беркут”. Це все насправді не випадкові наїзди. Вони не наїжджають на якогось там журналіста, а на зірку. А інші будуть думати, якщо можна його, то мене тим паче.

А вони не дивляться на приклад Кучми і його досвід з Гонгадзе?

Ні. Вони не дивляться. Прийшли люди абсолютно непрофесійні. Багато в чому це політична шпана. І уявлення цих людей – це уявлення бізнесмена з Донецької області, який знає, що проти нього жоден журналіст не піде. Побойться. А якщо хтось наважиться, то... був такий журналіст, якого забили на смерть, а по цій справі посадили якогось бомжа. Оце приклад того, як вони думають. Вони не думають, що це конкретно може колись стосуватись їх. Що когось з них можуть внести в чорний список і той вже нікуди в Європу чи в Америку не поїде. Вони взагалі про це не думають. Вони бачать проблему і вирішують її по-своєму. Вони навіть не намагаються домовитись. Попередня влада виходила на активістів через бізнесменів з пропозиціями на кшталт: „Слухай, тобі воно треба? Давай заплатимо тобі стільки і ти не будеш писати“. Перед тим, як вбити Гонгадзе, наскільки я знаю, йому кілька разів пропонували гроші. По-доброму рекомендували. Причому не тупо, мовляв, ось тобі якісь гроші, а пропонували профінансувати інтернет-проект. Якщо ти намагався домовитись, то ці не намагаються. Тут позиція дуже агресивна. Якщо ти не хочеш бути лояльним, тебе не спробують купити, а викинуть з роботи, найдуть на бізнес, підпалять машину, що завгодно.

Тепер багато пишуть про т.зв. „Сім'ю“.

Так. Вони тепер намагаються зробити те, що зробив Єльцин. Олігархи не розуміють, що за деякий час вони будуть першими жертвами. Їхні гроші вже не будуть потрібними. Янукович (Сім'я) буде через рік найбагатшою людиною в Україні. Фірташ і Ахметов будуть дитячими квіточками. Ще перед президентськими виборами розповідали такий анекдот: Янукович став президентом і Ахметов приходить до нього і каже: „Віктор Федорович, я зібрав гроші і хочу купити фабрику в Кіровограді“. А Янукович йому каже: „Ти знаєш, Ринатік, обламайся, я нічого не продаю“. Тобто все – вже його власність.

Тепер часто пишуть про таку персону, яка зовсім невідома в Європі – Юра Єнакієвський. Чи справді він має такий вплив, як говорять?

Так. Ця людина – це людина-гаманець Януковича. Це його бізнес-

партнер. Він від імені Януковича творить „беспредел“. Забирає бізнес у людей. Він практично контролює три сфери: повністю аграрно-промисловий ринок, половину вугільної галузі і портів. Це три сфери, які він поки що взяв. Емісари від нього їздять по всіх регіонах. Приклад із запорізьким губернатором Петровим, який не міг призначити чиновником жодної людини, якщо емісар від Юри Єнакієвського не дав на це добро. Це т.зв. інститут „смотрящего“, який сидить в кожній області і часто цей „смотрящий“ – не публічна персона. Вони, по суті, є тіньовими губернаторами.

Сірі губернатори?

Це паралельна структура влади, яка вже створена. Вона вже діє.

Ти казав, що Юра Єнакієвський контролює половину вугільної сфери.

Так, половину він, а половину – Ахметов.

Тобто, чи можна прогнозувати в середовищі людей, які підтримують чи підтримували сьогоднішню владу, тобто олігархів, якийсь конфлікт?

Він неминучий і він уже почався. Є правильні і неправильні олігархи. Правильні олігархи це – Фірташ, Юрій Єнакієвський, Хорошковський, а неправильні – Пінчук і Коломойський. Є і такі, які посередині, але вони теж скоро потраплять у немилість, а це Ахметов, Тарута. Оцих хлопців будуть знищувати через деякий час. Пінчука не можуть знищити через його надзвичайний авторитет на Заході і за ним є Кучма. Але Коломойського вже зараз конкретно мочать про всім напрямкам. Він уже вивіз свою родину, далеких своїх родичів і бізнес-партнерів – два літаки відлетіло в Швейцарію.

А чому Фірташ такий близький з владою?

Тому що це одна група. Хорошковський, Фірташ, Бойко, Львовчкін. Львовчкін прикриває Фірташа. В цьому секрет його успішності.

А які шанси в опозиції реально впливати на ці процеси?

Опозицію виганяють в радикалізм, в маргінес. А мрія влади, кажуть, така, аби в наступний президентський бій у другий тур вийшов Янукович і Тягнибок. Поки що це фантастичний сценарій. Для цього потрібно інших опозиціонерів або посадити,

кодексу з урахуванням поправок президента Віктора Януковича. Спрощенням залишили стару систему. Підприємці планують провести масштабну акцію протесту, оскільки їх не влаштовують ті зміни, які були внесені Верховною Радою в Податковий кодекс.

2 грудня Бізнесмен Дмитро Фірташ придбав 61 % акцій медіагрупи „Інтер“. Про це йдеться у звіті експосла США Вільяма Тейлора про зустріч з Дмитром Фірташем, яка пройшла 8 грудня 2008 року, – опублікував WikiLeaks.

3 грудня Президент Віктор Янукович підписав Податковий кодекс.

3 грудня У ніч з 2 на 3 грудня із застосуванням спецпідрозділів МВС було розібрано наметове містечко підприємців на Майдані.

4 грудня Україна має намір закупити близько 10 поїздів „Hyundai“ до 1 червня 2011 року, в рамках реалізації концепції швидкісного руху між містами-господарями Євро-2012. Шлях між Харковом і Донецьком займатиме до 1 години 50 хв, Київ–Донецьк – 5 годин 30 хв, Київ–Львів – 4 години 30 хв, Харків–Київ – 3 години 30 хв.

5 грудня Підприємницький Майдан коштував 100 мільйонів гривень. Про це заявила член Національної координаційної ради підприємців Оксана Продан. „Ми, по-перше, зберегли „спрощенку“ і, по-друге, ми значно обмежили повноваження контролюючих органів“, – заявила вона. Тим часом частина підприємців заявляє, що вони повернуться на Майдан після новорічних святкування.

7 грудня Компанія „РосУкрЕнерго“ йде з газового ринку України. Про це заявив співвласник компанії Дмитро Фірташ.

7 грудня Уряд схвалив обмеження максимального розміру пенсій. Окрім того, уряд схвалив зменшення розміру пенсій працюючим пенсіонерам.

9 грудня Більшість українців (60,1 %) вважає, що за гроші можна купити рішення суду або депутатський мандат. Про це свідчать дані телефонного опитування на тему „Корупція в Україні“. Крім того, більшості громадян України (67,4 %) доводилося давати гроші або дарувати подарунки людям, від яких залежало вирішення їхніх проблем.

9 грудня В процесі ліквідації і реорганізації Кабміну доручено забезпечити скорочення чисельності державних службовців не менш ніж на 30%, та вжити заходів щодо скорочення штатної чисельності працівників секретаріату Кабміну не менше ніж на 50%.

10 грудня У проєкті держбюджету України на 2011 рік пропонується збільшити витрати на утримання Державного управління справами на 27% – до 1 млрд. 343 млн. 862,3 тис. гривень. Окрім того, витрати на Генпрокуратуру в 2011 році пропонується збільшити на 77,8% – до 2 млрд. 201 млн. 142,3 тис. гривень.

14 грудня У Києві за підозрою у зловживанні службовим становищем затриманий колишній міністр охорони навколишнього природного середовища Георгій Філіпчук. Напередодні Генпрокуратура порушила проти экс-міністра кримінальну справу.

14 грудня 12 мільйонів українців (кожен четвертий міський житель – 23% і кожен третій сільський – 38%) не дотягують до прожиткового мінімуму, який становить 840 гривень на місяць.

15 грудня Генпрокуратура порушила кримінальну справу проти Юлії Тимошенко за нецільове використання коштів, отриманих її урядом від продажу квот парникових газів у рамках Кіотського протоколу. За словами прем'єра, ці кошти пішли на виплату пенсій. Як повідомила Генпрокуратура, экс-прем'єр Юлія Тимошенко перебуває на підписці про невіїзд.

16-29 грудня Міліція затримує активістів податкового Майдану за звинуваченням у пошкодженні гранітної плити на Майдані та несанкціоноване перекриття дороги.

17 грудня Венеціанська комісія радить Україні провести нову конституційну реформу. Про це йдеться у схваленій позиції Комісії щодо конституційної ситуації в Україні. „Є багато проблем у нинішній Конституції, включаючи занадто великі повноваження президента України“, – повідомив секретар Венеціанської комісії Томас Маркерт.

23 грудня В українській бібліотеці в Москві шукають екстремізм, її закрили. 3 Бібліотеки української літератури вилучено більш як 50 книг для проведення психолого-лінгвістичної експертизи.

або приручити. Ручні опозиціонери це, наприклад, Яценюк. А Тимошенко їм доведеться або виперти за кордон (а вона саме не поїде), або посадити, або знищити фізично, бо іншим чином збити її з курсу ніяк не виходить. Опозиція дуже слабка в організаційному плані. Її відрізали від медіа. Вони не мають можливості фактично висловлюватись. Тимошенко зробила стратегічну помилку. Починаючи з 2007 року, їй я і інші радники казали: створюйте свої ЗМІ, купуйте телеканали. А гроші на це були. Вона цього не зробила. І зараз починає свої плоди. А друга проблема нині це, звичайно, брак фінансів. Спонсори відвернулись, а свої гроші, які в неї і Турчинова є, вони витратити не готові. І не йдеться про гроші, аби платити людям виходити на мітинги, а про гроші, аби підтримувати партійну структуру, оплачувати (а в нас вони платні) виходи на телебачення і інші ЗМІ. На це потрібні кошти. Це мільйонні бюджети, але це не фантастичні суми. Там потрібно витратити хоча б 5 мільйонів доларів на рік. Це не супер велика сума, але вони цього не роблять.

Мені так здається, що суспільство вже втомлене не лише від влади, але також від опозиції. Важко мобілізувати людей, чого тоді очікувати?

Справа в тому, що все це може набутися радикальних форм. Нищення радянських пам'яток – це лише початок. Я думаю, що не за горами спонтанні атаки на найбільш одіозних представників режиму (не буду називати прізвища, але неважко здогадатися, хто у Партії регіонів найбільше захищає російські інтереси, взяти хоча б Табачника, Колесниченка). Саме проти них можуть бути використані абсолютно спонтанні силові заходи аж до фізичного знищення.

Я нещодавно оглядав виступи свободівців по телебаченню, і в мене таке враження, що „Свобода“ – це творення контрольованої кризи.

Ну, рейтинги „Свободи“ на Західній Україні почали падати і їх треба було підняти. З другого боку, треба знову розсварити Схід і Захід, оскільки протиріччя почали зникати, як це показав новий податковий Майдан. Отже, потрібно було знову шукати якісь болючі теми, які розсварять різні регіони. Однак люди цим усім уже втомлені, тому думаю, що власне ці болючі теми вже не будуть так спрацьовувати.

А чого найближчим часом можемо очікувати в українській політиці? Що з виборами?

Виборів не буде. Будуть внесені зміни в Конституцію. Триста голосів зберуть, причому проголосують навіть члени фракції БЮТ. Ті, хто розуміють, що вони вже не потраплять до Верховної Ради. Кажуть, що вибори відбудуться у жовтні 2012 року. Буде продовжена кампанія брутального тиску, залякування журналістів, активістів, опозиціонерів і нові арешти будуть обов'язково. Загалом рівень свобод ще більше обмежиться.

З другого боку, влада йде на дуже непопулярні речі в економіці. Тобто вона буде втрачати підтримку.
Буде.

То логічно було б зробити вибори вже зараз.

Це логічно, але проти цього виступають основні спонсори. Ключеві, Ахметов. Вони розуміють, якщо зараз буде зміна, їм не дадуть завести своїх людей у списки. Що Львовичкін сам сформує списки, розставити по округах кандидатів і вони все втрачатимуть. Якщо зараз у Ахметова у Верховній Раді десь 60 людей, то залишиться чоловік 5-10, бо Львовичкін понапишає своїх.

А за рахунок чого вони будуть рекомпенсувати свої електоральні втрати на виборах у 2012 році?

Я думаю, що будуть розраховувати на мажоритарників і просто купувати голоси. Банальна купівля голосів, корупція виборців, залякування і зняття опозиційних кандидатів з виборів, тобто обмежити, дати умовний термін або посадити, як Луценка, і провести мажоритарників, які будуть нібито незалежні. Тобто силовий тиск, адмінресурс, технології.

А що робити пересічному громадянину, який не погоджується з цією владою?

Варіанти два. Або, як в радянський час, іти в кухонну опозицію, або емігрувати.

Не дуже оптимістично.
На жаль.

Спілкувався Петро Андрусенко, Київ

Лісабонський момент істини для України

➤ Саміт НАТО в Лісабоні показав, як відтепер буде позаблокову Україну сприймати Захід, який вже для себе вирішив, що з Росією домовитися легше і вигідніше.

Зближення Росії з НАТО розпочалося доволі несподівано. Навіть те, що з Кремля почали надходити повідомлення про можливість союзницьких відносин з Альянсом, сприймалося більшістю спостерігачів черговим інформаційним кренделем Москви. Але коли прокремлівський Інститут сучасного розвитку, очолюваний Ігорем Юргенсом і під патронатом самого Дмитра Медведєва, повідомив про підготовку закритої доповіді „Перспективи розвитку відносин Росії та НАТО” і організував „потрібні витоки” з нього, стало зрозуміло, що російське керівництво дійсно щось задумало.

Російська модернізація для НАТО

Експерти та аналітики заходились завзято обговорювати ті деталі доповіді, які стали відомі широкому загалу. Головне, що викликало інтерес – пропозиція розглянути всі можливі шляхи для налагодження нових партнерських, а може й союзницьких відносин Росії з НАТО аж до повної інтеграції. У доповіді стверджувалося, що Росія може вивчити кілька можливих варіантів зближення з Альянсом. Мова йде про створення спільного координаційного органу з НАТО, або формування відносин „рівний з рівним”, або ж вступ на загальних засадах.

Звісно, що два останні варіанти є досить малоімовірними. Більш того, як правило, сама теза вступу Росії до НАТО, висловлена російською стороною, завжди носить

23 грудня Кабмін має намір розпочати на Львівщині будівництво об’єктів до зимових Олімпійських ігор 2022 року навесні 2012 року. Очікується, що у підготовку до Олімпіади щорічно з 2012 по 2021 рік буде вкладатися 1 мільярд доларів.

23 грудня Верховна Рада ухвалила бюджет на 2011 рік. „За” проголосувало 279 депутатів. Вперше не відбувалось обговорення проекту.

24 грудня Президент Віктор Янукович заявив, що шанс України вступити найближчим часом до Митного союзу з Росією, Білорусією і Казахстаном є нульовим.

27 грудня Екс-міністр внутрішніх справ Юрій Луценко взятий під варту терміном на 2 місяці. Його звинувачують у перевищенні повноважень під час розслідування справи про отруєння Віктора Ющенка.

28 грудня Члени громадської організації „Тризуб” імені Степана Бандери зробили спробу відпиляти голову монументу Сталіна у Запоріжжі. Відео про це з’явилося в Інтернеті. Спочатку міліція арештувала двох керівників партії націоналістичного спрямування „Свобода” в цьому місті, однак згодом відпустила.

29 грудня Австрійський консорціум EPIC, який купив „Укртелеком”, припускає реструктуризацію і подальший продаж компанії через 5-6 років.

29 грудня Генпрокуратура затримала директора ДП „Укрмедпостач” Миколу Петренка. Чиновника затримано у рамках розслідування у кримінальній справі за фактом порушення чинного законодавства під час закупки 1000 вантажопасажирських автомобілів „Opel Combo” під виглядом автомобілів швидкої медичної допомоги.

29 грудня Більше 36% українців не підтримують жодну з політичних сил. Про це свідчать результати опитування, проведеного Українським інститутом соціальних досліджень ім. О.Яременка та Центром „Соціальний моніторинг”. Якби вибори проходили в грудні, 14% опитаних однозначно не брали б у них участі, ще 11% проголосували б проти всіх і ще 11% не визначилися, за кого голосувати. Згідно з результатами опитування, до парламенту пройшли б: Партія регіонів, „Батьківщина”, „Фронт

» змін, „Свобода“, „Сильна Україна“ і Компартія.

30 грудня Декілька організаторів акції протесту проти Податкового кодексу добровільно прийшли до слідчого управління МВС у Києві, щоб дати свідчення у рамках обвинувачення учасників акції у перекритті вулиць і пошкодження майна столиці. „Єдина мета влади — пересадити організаторів акції для того, щоб унеможливити проведеного Майдану-2, який запланований на 22 січня“, — коментують підприємці.

30 грудня Колишньому заступнику экс-міністра юстиції Євгену Корнійчуку обрано запобіжний захід на період досудового слідства у вигляді арешту строком на 2 місяці.

30 грудня Генпрокуратура закінчила досудове слідство про нецільове використання коштів экс-прем'єром Юлією Тимошенко, отриманих за продаж квот і висунула звинувачення.

1 січня Невідомі у Запоріжжі підірвали пам'ятник Сталіну.

5 січня Прокуратура Запорізької області перекаліфікувала вибух бюста Йосипа Сталіна із майнової шкоди на теракт.

6 січня Проти коменданта наметового містечка „Податкового Майдану“ Олега Ахтирського порушено кримінальну справу і взято підписку про невийзд.

8 січня Ціни на комунальні послуги в Україні виростуть утричі. Розрахунки зроблені на основі підвищення тарифів на теплову енергію на 35 %, 50 %-е збільшення ціни на газ для населення. Крім того, з квітня 2011 року уряд України розглядає можливість дворазового збільшення цін на електроенергію для населення, а надалі на 39 % — із серпня 2011 року. Якщо скласти всі заплановані підвищення цін на житлово-комунальні послуги, то виходить, що в середньому витрати на них виростуть для кожної родини на 1700 грн. при прожитковому мінімумі у 963 грн.

10 січня По всій Україні відбулися арешти активістів організації „Тризуб“ через відрізання голови пам'ятника Сталіну. Арештували 11 людей.

10 січня Україна купуватиме газ по 264 долари за тисячу кубометрів, що на 4,7 % більше ніж у жов-

» яний саркастичний відтінок. А ось переформатування Ради Росія-НАТО, з виведенням її на новий рівень в структурі Альянсу та наданням їй нових функцій, виглядає досить реальним. До речі, такий рух назустріч точно реагує на новий підхід до „партнерських“ та „союзницьких“ відносин, відображений у новій Стратегічній концепції НАТО.

У доповіді Інституту сучасного розвитку стверджувалося, що перші кроки зближення Росії та НАТО полягатимуть у практичному наповненню сентенцій щодо участі Росії у ключових для Заходу проектах у безпековій сфері. Мова йде про узгоджені дії щодо ситуації довкола Ірану, безпосередню участь Росії у створенні глобальної системи ПРО, а також практичну співпрацю в Афганістані. Незалежні російські експерти кажуть, що ідея зближення РФ з НАТО чудово лягає в загальну концепцію Медведєва під назвою „модернізація Росії“. Спрощено це виглядає так: „модернізація Росії“ потребує нових технологій — технології можна взяти на Заході — для цього треба кардинально змінити взаємини зі США та НАТО.

Лісабонський бенефіс Медведєва

Як і передбачали аналітики, у Лісабоні НАТО і Росія зробили рішучий крок назустріч. І незважаючи на те, що залишаються кардинальні розбіжності в питанні Грузії, Південної Осетії і Абхазії, по всіх інших напрямках прогрес очевидний.

По-перше, на саміті Альянсу було дано старт переформатуванню Ради Росія-НАТО (РРН). Саме ця структура має стати майданчиком для подальшої координації і узгодження спільних дій в усіх сферах співробітництва. „Всі ми згодні з тим, що на благо держав членів РРН — далекоглядна і транспарентна політика, націлена на зміцнення безпеки і стабільності на євроатлантичному просторі, в тому числі через залучення існуючих інститутів та інструментів“, — йдеться в спільній заяві за підсумками засідання РРН. Особливо цікавою тут виглядає фраза „через залучення існуючих інститутів та інструментів“ — прямий натяк на ідею Медведєва про нову архітектуру безпеки в Європі, вірніше, про відмову від неї. І хоча важко припустити, що Росія дійсно відмовиться від ідеї нової архітектури європейської безпеки, яка є „візитною картою“ Медведєва на міжнародній арені, проте сам

факт „забудькуватості“ росіян під час саміту говорить багато про що.

Не менш важливою видається й зафіксована в документі рішуча підтримка сторонами „відновлення життєздатності та модернізації режиму контролю над звичайними озброєннями в Європі“. Якщо сторони дійсно наважаться повернутися у формат Договору про звичайні збройні сили в Європі і почати трансформувати його до реалій сьогодення, це буде хорошим базисом формування нових відносин між НАТО і РФ.

Серед результатів засідання РРН можна згадати також підписання першого в історії Огляду спільних викликів безпеки XXI століття. А також поглиблення співпраці в Афганістані — зокрема, розширення транзиту нелегальних вантажів до Афганістану через російську територію та активізацію зусиль з підготовки афганських силовиків для боротьби з афганським наркотрафіком.

Найбільш очікуваним і важливим став прорив у відносинах між РФ і НАТО у сфері протиракетної оборони. Якщо згадати, що зовсім недавно питання ПРО було, мабуть, найгострішим у відносинах Росії і США (а заодно і НАТО), а розміщення елементів ПРО США в Центральній Європі розглядалися Москвою як пряма загроза безпеці Росії, то запрошення росіян до створення колективної системи ПРО виглядає революційним. „Ми доручили Раді розробити всеосяжний спільний аналіз майбутніх рамок умов співробітництва у галузі протиракетної оборони. Прогрес у роботі над цим аналізом буде розглянуто на зустрічі міністрів оборони країн-членів РРН у червні 2011 року“, — повідомляється в спільній заяві РРН за підсумками Лісабонського саміту.

Щоправда, поки залишається ще цілий ряд запитань щодо подальшої співпраці Москви і Брюсселя зі створення спільної протиракетної парасольки. Сторони навіть по-різному називають майбутню систему. Медведєв висловлювався за створення „євроПРО“, а в офіційних документах Альянсу вона називається „ПРО НАТО“.

Натомість, абсолютно зрозуміло, що Москва налаштована на рівноправне партнерство, а не на поглинання російської системи. „Що стосується євроПРО, то самі європейці ще остаточно не розуміють, як це може виглядати. У цьому повинні

розібратися і вони, і ми. Однак наша участь може бути тільки партнерською. Ніякої іншої участі, що називається, для меблів, для вигляду, бути не може. Або ми повноцінно беремо участь, обмінюємося інформацією, відповідаємо за вирішення тих чи інших проблем, або ми не беремо участь взагалі. Але якщо ми не беремо участь взагалі, то, зі зрозумілих причин, змушені будемо захищатися”, – досить фігурально висловився президент Росії на саміті.

Російські ЗМІ, з посиланням на дипломатичні джерела, повідомили, що на сьогоднішній день мова не йде про інтеграцію чи спільне функціонування систем ПРО РФ і НАТО. Суть концепції, яка обговорюється

Поза самітом, на узбіччі

Досить незвично виглядали ці майже дружні події в Лісабоні без України. Протягом останнього десятиріччя Україна завжди була активним суб'єктом загальноєвропейських процесів у сфері безпеки. Цього разу все було по-іншому. Росія і НАТО почали зближуватися, а Україна залишилася на місці. З геополітичної точки зору тут все гранично ясно: Україна остаточно перетворилася на об'єкт європейської політики і її доля вирішується „великими” сусідами. Іншими словами, НАТО і Росія про все домовляться один з одним. А Україні просто повідомлять, в яких межах і за якими принципами вона буде існувати. Що цікаво, Україна

Виглядає так, ніби НАТО і РФ все вирішать самі, а Україна, якщо побажає, зможе взяти участь у цій справі на певних умовах. І ці умови, швидше за все, вже відомі. Враховуючи те, що США вже кілька разів натякали Україні, що не будуть включати позаблокову країну у власну систему ПРО, залишається лише один варіант. Україні доведеться повернутися зі своїми станціями в російську систему попередження про ракетний напад. І вже разом із Росією включатися в глобальну систему ПРО.

сторонами, полягає у створенні єдиного периметра протиракетної безпеки з елементами протиракетної та протиповітряної оборони. Преса цитує високопоставленого російського дипломата, який стверджує, що в рамках цієї концепції Москва зобов'язується збивати ракети, які можуть бути випущені в напрямку Європи через територію Росії або через сектор, відповідальність за який вона візьме за домовленістю. Аналогічним чином і в НАТО повинні будуть взяти на себе зобов'язання захищати Росію зі своїх секторів. При цьому підконтрольні сектори можуть перетинатися і виходити за рамки державних кордонів. На даному етапі це дозволить максимально ефективно використовувати вже існуючі елементи ПРО. До того ж, і Росія, і НАТО за такої побудови системи можуть бути впевненими, що не загрожують один одному, чого досі побоювалася Москва.

добровільно зголосилася на цю роль „сліпого кошеняти”, оголосивши себе „поза блоками”.

Хоча Європа також приклала руку в цьому виштовхуванні України на геополітичне узбіччя. Спочатку було рішення Бухарестського саміту НАТО 2008 р., яке відштовхнуло Україну від процесу підготовки до членства в Альянсі. Далі слідували звичні розмови про неприпустимість існування „сфер впливу” в Європі.

Що маємо в результаті? Давня російська мрія про повернення пострадянського простору під своє крильце, здається, стає реальністю. Можна бути впевненим, що зближення НАТО і Росії в питаннях ПРО і Афганістану на практиці проявиться в легалізації російської присутності на території колишнього СРСР. Майже напевно, під приводом сприяння стабілізації обстановки в Афганістані, Росія скоро зможе зміцнити свою присутність у пострадянських країнах Центральної Азії.

тні–грудні 2010 року. Середня ціна імпортного газу для України в 2011 році у зв'язку з подорожчанням нафти на світовому ринку може скласти близько 280 доларів за 1 тис. куб. м, хоча у світовій практиці давно відмовились від прив'язки ціни газу до нафти.

11 січня Засоби масової інформації в Україні ігнорують суспільно важливі новини. Такими є результати моніторингу великих телеканалів і газет України. Переслідування опозиції, правозахисників та активістів „підприємницького Майдану”, а також новини про зростання безробіття та інші соціальні негаразди, за словами авторів моніторингу за грудень, одноставно не висвітлюються вісьмома загальнонаціональними телеканалами.

12 січня Україна продовжує залишатися другим за сумою виділених коштів за діючими кредитами standby позичальником Міжнародного валютного фонду. Сума виділених їй коштів – 14,2 млрд. дол. США.

12 січня Україна посідає 164 місце в рейтингу економічних свобод серед 179 країн світу, та є найгіршою країною в Європі за цим показником.

12 січня У 2010 році Україна втратила 106 тис. робочих місць, – про це заявив голова правління Пенсійного фонду Борис Зайчук. У першу чергу, скорочення торкнулися бюджетної сфери і держслужбовців. 13 січня Верховна Рада ухвалила закон про доступ до публічної інформації. За відповідний документ, який вніс депутат від БЮТ Андрій Шевченко, проголосували 408 депутатів.

13 січня Верховний комісар ОБСЄ у справах національних меншин Кнут Волленбек негативно оцінив мовний законопроект Єфремова–Симоненка–Гриневецького. Зокрема, за його словами, документ майже виключно зосереджується на захисті та просуванні російської мови та не передбачає належного захисту мов менш чисельних нацменшин. Занепокоєння у Верховного комісара викликає те, що законопроект може мати потенційний негативний вплив на позицію та використання державної мови. 14 січня Міліція допитує понад 100 активістів „податкового Майдану”.

18 січня Голова Ради міністрів Криму Василь Джарти просить кримських татар звільнити самовільно захоплену землю. „Моє звернення

продиктоване наміром покласти край ситуації, пов'язаній з так званими кримськотатарськими земельними самозахопленнями. Продовжувати далі миритися з вакханалією беззаконня кримська влада не має наміру", – йдеться у листі до лідера Меджлису кримськотатарського народу депутата Мустафи Джемільова.

19 січня Згідно з результатами дослідження, проведеного соціологічною групою "Рейтинг" (Україна) у грудні 2010 року, близько 46% українців жалують про розпад Радянського Союзу, а 36% українців не шкодують. Не змогли відповісти на питання 18%. Шкодують за Радянським Союзом 19% молоді і 69% пенсіонерів. Отже, в регіональному аспекті жалкують про розпад СРСР більше всього на Донбасі (65%), Півдні (58%) і Сході (55%), а найменше – на Заході України (18%). Крім того, чим вище рівень освіти респондентів, тим менше вони жалкують про розпад Радянського Союзу.

24 січня Правоохоронці затримали колишнього Голову Верховної Ради Криму, депутата кримського парламенту Анатолія Гриценка. Депутат затриманий по підозрі в причетності до незаконних операцій із земельними ділянками. 18 березня президент Віктор Янукович признав колишнього кримського спікера главою Херсонської обласної державної адміністрації. У червні президент звільнив Гриценка від посади голови Херсонської ОДА.

24 січня Регіонали й комуністи намагаються пропагувати серед російськомовних українців ідею назвати себе на переписі-2012 росіянами. Таким чином вони сподіваються позбавити націоналістів аргументу про українців як єдину державотворчу націю. За даними перепису 2001 року 77% громадян України назвали себе українцями.

25 січня Генпрокуратура відмовила Олії Тимошенко в задоволенні її клопотання про можливість підздки до Брюсселя. За її словами, відмова слідчих мотивована тим, що запрошення на її ім'я відвідати Брюссель було представлено на англійській мові, тобто без перекладу. Про це вона повідомила журналістам після майже п'ятигодинного допиту в Генпрокуратурі.

» Створення системи ПРО також відкриває непогані перспективи для Росії. Останні п'ять років РФ методично намагалась створити нові радіолокаційні станції на своїй території, які б дублювали українські радари в Мукачєво та Севастополі. І хоча російська станція в Армавірі до цих пір на бойове чергування не стала, офіційно Росія заявляла, що українські РЛС їй не потрібні. Зараз ситуація може змінитися.

Перебуваючи з візитом у Москві напередодні Лісабонського саміту, генсек НАТО Андерс Фог Расмуссен сказав, що Україна може взяти участь у колективній системі ПРО. «Я говорив про співпрацю з Росією, але мені здається, що це запрошення має бути відкритим для наших євроатлантичних партнерів. Тобто, це теж запрошення і для України, якщо Україна того побажає, ми не виключаємо такої можливості», – заявив Расмуссен. Але ці слова, сказані на московській прес-конференції, лише підкреслили «вторинність» української позиції. Виглядає так, ніби НАТО і РФ все вирішать самі, а Україна, якщо побажає, зможе взяти участь у цій справі на певних умовах. І ці умови, швидше за все, вже відомі. Враховуючи те, що США вже кілька разів натякали Україні, що не будуть включати позаблокову країну у власну систему ПРО, залишається лише один варіант. Україні доведеться повернутися зі своїми станціями в російську систему попередження про ракетний напад. І вже разом із Росією включатися в глобальну систему ПРО.

Українські потенціали для глобальної ПРО

Між тим, Україна все ще зберігає неабиякі можливості у сфері ПРО. У всякому разі, потенційні. США вже вивчали придатність України до участі у системі протиракетної оборони за часів президента Дж. Буша. У березні 2007 року спеціальна група американських експертів на чолі з директором Агенції з ПРО генерал-лейтенантом Генрі Оберінгом провела з керівництвом України ряд переговорів. Офіційно повідомлялося, що делегація США прибула, щоб пояснити особливості розміщення елементів ПРО США в Чехії та Польщі. Хоча незалежні експерти стверджували, що сторони могли обговорювати перспективи використання українського потенціалу у майбутній системі ПРО «за версією Дж.Буша».

Це припущення підтвердилося вже у жовтні 2009 р., коли Барак Обама відкоригував плани щодо розгортання елементів ПРО США у Європі. Тоді заступник міністра оборони США Александер Вершбоу заявив, що він «додав Україну до списку можливих майданчиків для розміщення радарів раннього попередження про ракетні пуски». Вершбоу повідомив, що українські офіційні особи нібито виявили зацікавленість в подібній участі. А Посол України в США Олег Шамшур підтвердив, що «це питання – у стані робочого обговорення, це досить початкова фаза». Подальша доля цих переговорів невідома. Хоча Україна дійсно має можливість суттєво зміцнити глобальну систему ПРО.

По-перше, в інтересах колективної системи ПРО можливо використати радіолокаційну станцію в Севастополі (станція в Мукачєво, очевидно, не буде корисною, оскільки вона спрямована на Західну Європу). По-друге, низка українських підприємств може долучитися до створення різних компонентів системи ПРО. По-третє, для відпрацювання ефективності глобальної системи ПРО як мішені можна використати ракетносії, розроблені Україною. А запускати їх можна з плавучої платформи «Sea Launch».

А також, зберігає свою актуальність і проект щодо створення на основі недобудованого ракетного крейсера «Україна» протиракетної платформи, яку можливо розмістити в Чорному морі. Участь Росії у створенні колективної системи ПРО разом із НАТО лише підвищує шанси цього проекту.

Експерти з київського Центру досліджень армії, конверсії та роззброєння вважають, що існує унікальна можливість для вирішення проблеми розміщення морської протиракетної платформи в Чорному морі з залученням можливостей США, Європи, України та Росії. Мова йде про використання в рамках комплексної системи ПРО недобудованого ракетного крейсера «Україна», який вже понад 20 років знаходиться на Миколаївському заводі імені 61-го Комунара. Ракетний крейсер, який за радянських часів класифікувався як «вбивця авіаносців», зараз не потрібен ні Україні, ні жодному іншому флоту через свою явну специфікацію для потреб «холодної війни». Тому пропонується створити на основі крейсера «Україна» корабель ПРО

Росія і НАТО почали зближуватися, а Україна залишилася на місці. З геополітичної точки зору тут все гранично ясно: Україна остаточно перетворилася на об'єкт європейської політики і її доля вирішується „великими“ сусідами.

з міжнародним екіпажем. До речі, крейсер „Україна“ – корабель чорноморської держави, для якого не існує обмежень відповідно до конвенції Монтре.

Основна ідея полягає в наступному. Крейсер „Україна“, як морська платформа водотоннажністю близько 11000 тонн, уже практично побудований. Але на ньому відсутні або недоукомплектовані найважливіші системи озброєння. Пропонується корабель перепроєктувати, а замість штатного озброєння розмістити американський протиракетний комплекс „Aegis“. Ця система є адаптованою до умов розміщення на кораблях. У перспективі (до 2014 року) система зможе з високою ймовірністю знищувати не тільки балістичні ракети середньої дальності на дистанції до 500 кілометрів, але й низькоорбітальні (висота польоту

понад 250-300 кілометрів) космічні апарати.

Звичайно, ідея переобладнання крейсера „Україна“ на корабель ПРО має технічні проблеми. Це, наприклад, забезпечення системи „Aegis“ нестандартним для цього типу кораблів електроживленням, узгодження вітчизняних і західних систем у єдиний комплекс, електромагнітна несумісність систем різного покоління. Але зусиллями кількох країн (насамперед України, США, Росії, а також, можливо, Франції, Німеччини, Нідерландів) ці труднощі можна подолати.

Реалізація такого проекту принесе виключно позитиви Україні. По-перше, буде вирішена багаторічна проблема добудови ракетного крейсера „Україна“ (до речі, лише за перебування корабля на заводі імені 61-го Комунара Міністерство

оборони України щорічно виплачує 5 мільйонів гривень). По-друге, Україна на практиці підтвердить належність до євроатлантичного безпекового простору і пред'явить чудовий контраргумент скептикам в Європі. По-третє – цей проект може стати своєрідним початком спільної роботи США, Європи та Росії над створенням глобальної системи ПРО. І Україна стане в цьому проєкті однією з ключових фігур. Також, безсумнівно, вітчизняний ОПК отримає новий поштовх у розвитку – через отримання передових технологій із Заходу.

Михайло Самусь,
заступник директора
Центру досліджень армії,
конверсії і роззброєння, Прага

Євгенія Кононенко: „Критикувати політиків – це... найдешевший спосіб здобути популярність“

» Вона пізно ввійшла в літературу, проте важко знайти читаючу людину, яка про неї не чула. Письменниця, перекладачка, культуролог. Євгенія Кононенко одна з тих українських жінок – нехай настрахаються чоловіки! – яких називають феміністками. Але це їй не заважає вести, з її слів, „кухонне життя“ (що скорочує продуктивність письменницької та перекладацької роботи утричі!), коли б хотілося – „кабінетне“. У більшості характеристик її творчості йдеться про „київськість“ тексту, що не є дивним, адже вона корінна киянка, яка почувається впевнено в мегаполісі. Можливо, тому письменниця будує не розгублено-аморфні твори під мішурую постмодернізму, а тексти з потужним і динамічним сюжетом. Новелістичні вправи пані Євгенії сформували прозорість стилю письма і стрункість сюжету в романах. Полюбляє детективи, які майстерно пише. Схильна до іронії і точної психологічної деталі. А ще завжди прямо говорить про відверті речі, у чому ви можете переконатися, продовжуючи читати.

Пані Євгеніє, коли і з чого ви почали створювати художні тексти? Тобто звідки беруться мотиви й сюжети? Я так думаю, якщо літератор буде копірситися в тому, чому він пише, то писати перестане. Я не вірю, коли якийсь письменник каже, ніби пише тому, що відчуває обов'язок перед культурою. Якщо хтось таке каже, то він /вона напевне бреше. Починають писати завжди тому, що хочеться писати. Потім, можливо, бувають такі ситуації, коли письменник пише заради слави й грошей, але все одно, щоб був продуктивний результат, треба, щоб писати подобалося. Це не гарантує добрий результат в тому сенсі, що це подобатиметься читачам. Я не знаю, звідки беруться сюжети моїх текстів. Творчість – це несвідомий процес.

Чи ви досі пишете вірші?

Віршів майже не пишу. Іноді перекладаю вірші. Недавно вийшла моя книга перекладів франко-канадського поета Еміля Нелігана, якої ніхто не помітив...

Чи є у вас зараз приватний рецензент, який говорить: це викресли, те виправ?

У мене ніколи не було приватного рецензента, а зараз тим більше його нема. Література – це чи не єдина сфера мого буття, яка є сферою моєї свободи, там я роблю, що хочу. Я б ніколи не тримала такого, хто б мені говорив: це викресли, а це допиши. Інша справа, на якому етапі в мене був перший читач. Але то вже категорії не зі сфери рецензій чи критики, а зі сфери більш сакральної, ніж інтимні стосунки.

Якщо стоятиме дилема – писати текст чи варити борщ – за що ви візьметесь першу?

Все залежить від конкретної ситуації. Іноді треба писати текст, іноді варити борщ. Жінки, та й чоловіки якось узгоджують роботу і побут.

А дилема – перекладати чужий чи писати власний твір?

Письменники, якщо це не Стівен Кінг чи Данієла Стіл, рідко повністю забезпечують своє життя своїми гонорарами. Тому треба працювати. А тут уже хто що собі знаходить: хто викладає, хто перекладає, хто займається журналістикою, хто займається чимось взагалі не пов'язаним зі словом. Я вважаю, що інша діяльність не є аж таким лихом

для письменників, а є досвідом, нормальним життєвим досвідом. Як, до речі, і материнство. Я не буду говорити заялжених слів про святість материнства, я не вважаю материнство святим, навпаки, вважаю чимось дуже звичайним, але це досвід, досвід, який має бути тільки своїм, це те, чого не довідаєшся на чужому досвіді і що збагачує жінку, зокрема й письменницю. Щодо перекладів, то це непогана робота, єдиний недолік, вона недостатньо оплачується, неадекватно до докладених зусиль. Але є багато переваг над іншими роботами. Наприклад, перекладач сам планує свій час, і тому питання, чи писати власний твір, чи перекладати, стоїть тільки перед дуже неорганізованим перекладачем, який все перекладає в останній місяць, а термін для перекладу, зазвичай, дають достатній. А також, перекладаючи добрих авторів, письменники мимоволі вдосконалюють власний стиль, та й знання іноземної мови також.

Довкола останньої новинки у вашому доробку, перекладу французького роману „Елегантна їжачиха” Мюріель Барбері, розгорнулася ціла дискусія. Комуś, наприклад, не сподобався переклад назви. Як ви ставитеся до критики на свою адресу в цьому випадку й узагалі?

До критики ставлюся нормально, ніколи не реагую на неї, саме внутрішньо не реагую, бо завжди багато думаю, перш, ніж написати, тож, як комуś не подобається, що я написала, то проблема його /її, а не моя. Щодо критики перекладу можу сказати таке: фахово оцінити переклад – це те саме, що перекласти книгу. На це мало хто здатний. А також ще одна вистраждана істина в цій царині: переклад завжди багатоваріантний. Різні перекладачі одного фахового рівня завжди демонструють різне бачення оригіналу. Тому я категорично проти перекладу з перекладу. Я знаю, як сама міняю текст, добираючись адекватного (як на мене) ефекту сприйняття оригіналу.

Наскільки мені відомо, раніше ви відмовлялися працювати над перекладами великих романів, бралися переважно за новели. „Елегантну їжачиху” не назвеш романом маленьким. Чому ви взяли за цей текст?

Я і раніше перекладала романи. Ту ж „Пристрасть” і „Заморожену

жінку” Анні Ерно. В Анни Гавальди і справді короткі оповідання, схожі на мої, але книгу ще не видали, хоча переклад подано вже давно, вже й російська книга із бестселера переходить у „все за 15”. За переклади беруś для заробітку, я вже це не раз говорила, але, разом із тим, я люблю цю роботу. От зараз, відповідаючи на ваші запитання, сиджу в кімнаті в резиденції для перекладачів в Арлі, чарівному місті на півдні Франції. Це добрий додаток до перекладацьких гонорарів.

Чи є у вас власний лексикон неперекладності?

Лексикон неперекладності радше є у філософів. Перекладачі

белетристики знаходять спосіб перефразувати, пояснити слова оригіналу, відсутні у мові перекладу, тут все-таки простіше. Головна проблема – це ненормативна лексика. Але, як я вже говорила, переклад завжди багатоваріантний, хтось пом’якшить грубі слова як „чужинницькі” для української мови, хтось збереже все, як є.

Наскільки перекладними є ваші власні тексти? І наскільки перекладеними?

Мені здається, мої оповідання перекладати не так і важко, бо речення не довгі, але польська перекладачка, дуже ретельна молода дівчина, знайшла багато реалій, яким не

» могла дати ради без консультацій, це було для мене несподіванкою. Важливо передати інтонацію, це важливо було в „Їжачисі“, це важливо і в мене. Я не можу похвалитися великим масивом перекладів своїх текстів. Так, список мов, на які перекладено мої оповідання, ніби довгий, але то оповідання, вміщені в антології, а не окремі книжки. Книжка є тільки в Росії, „Без мужика“, навіть перекладати не треба. Але то так лише здається, що російською все перекладається мало не автоматично, це не так і легко, про це може розповісти перекладачка з української Єлена Марінічева. Вона й переклала „Без мужика“.

Чи є гендерна рівність в Україні?

Гендерної рівності ніде нема. Жіночим питанням завжди маніпулюють сильно цього світу залежно від стану справ на світовому ринку праці. Феміністичні ідеї пропагують, коли стоїть проблема перенаселення, а просунуті жінки якщо й народжують, то мало. Це якщо брати масовий аспект. А на індивідуальному рівні все дуже індивідуально. Приємно бути „статевим об'єктом“ для чоловіка, якого кохаєш. Противно бути ним для чоловіка, до якого відчуваєш огиду.

Чи ви колись ображали чоловіків?

Свідомо – ні.

Яким є ідеальний чоловік Євгенії Кононенко?

Ідеальних людей не буває. Але щасливі союзи бувають. Як на мене, ідеальний чоловік – це той, для кого мало важать мої недоліки, хто цінує мої сильні сторони.

В антології снів українських письменників „Сновиди“ ваш сон розміщений одразу перед снами Ліни Костенко (за алфавітом імен авторів). Останнім часом багато говорилося про соцреалізм Костенко. Як ви ставитеся до „шістдесятництва“ загалом і Ліни Василівни зокрема?

Як можна ставитися до шістдесятництва? Це були люди, які жили в певний період часу. Їм не можна давати оцінкової категорії, бо ніхто не вибирає свій час. Поняття „шістдесятники“ має емоційне забарвлення, вважається, це люди, які нібито були совістю календарних 60-х. Ми не знаємо про них усього, і вони мовчать, сповіді серед цієї вікової категорії не дуже поширені.

Не судіть, і не судимі будете. Це стосується і нашого ставлення до них, і їхнього до нас. Щодо Ліни Костенко, то я писала культурологічні праці про неї як про культурну постать України, намагалась осмислити її як культурну героїню. На якомусь етапі я дуже любила її вірші, потім переросла їх, але і зараз мимоволі цитую її, бо така її поетика. В її постаті є багато, вочевидь, неусвідомленого „самопіару“, як і в Анни Ахматової, як це показано у відомій книзі „АнтиАхматова“. Але вірші Ахматової існують окремо від її гордині. Так само і вірші Ліни Костенко. А тут іще наша національна ситуація, коли мало не кожен громадянин України може мати проукраїнську чи проросійську орієнтацію, залежно від того, який вплив переважає. Я певна, що Ліна Костенко українізувала дуже багатьох, забезпечивши для підлітків з російськомовних родин переважання в український бік.

Деякі літератори все більше цікавляться політикою. Наприклад, Юрій Андрухович цього літа робив заяви про те, що треба віддати Росії Крим і Донбас. Оксана Забужко коментує дії нинішнього уряду та слова Андруховича. Як ви ставитеся до подібних заявок українських письменників?

Наш медіапростір організовано так, що знаменитостями є або російські зірки, або українські політики. Це ті, кого знають, кого впізнають, кого обговорюють, про кого пліткують. Давати оцінку російським зіркам – то вже зовсім падіння для українських письменників. І тому критикувати політиків – це, як на мене, найдешевший спосіб здобути популярність. Забужко критикує Андруховича, але за цим параметром сама нічим не відрізняється від нього. Я ніколи не використовуватиму цього способу. Хай популярність буде такою, як є, але політичних домішок в моїх інтерв'ю ніколи не буде. Я за захист української культури і за розвиток української мови. Але в мене своє бачення політичної ситуації, якого нікому не нав'язую. Я добре пам'ятаю, як Юрій Щербак, (до речі, чи не єдиний тогочасний український письменник, який мені подобався в радянські часи), коли був послом України в США, казав про великі пристрасті великої політики, і що після цього письменником бути вже не виходить. Це було давно, але те інтерв'ю Щербака справило на мене велике враження,

на відміну від того, що озвучують Забужко і Андрухович.

Чи на багатолюдних літературних тусовках ви почуваетесь у своїй тарілці?

Я не є в центрі уваги на багатолюдних тусовках, але я успішно спостерігаю з келихом в руці і за тими, хто мліє від своєї популярності, і за тими, хто страждає від її відсутності, і за тими, хто намагається в цьому галасі спілкуватися з потрібними людьми, і за тими, хто також стоїть і спостерігає, як і я.

Ви учасниця багатьох закордонних конференцій та програм. Як виглядає звідти українська культура?

Я не так і багато буваю за кордоном, як інші колеги, але іноді таки буваю. Українська культура ніяк не виглядає. Але й багато інших культур нікому не відомі і ні з чим не асоціюються. Що ми знаємо про культуру Бірми, Ботсвани, Верхньої Вольти, чи тої ж Ісландії? Знають тільки ті, хто спеціально тим займався, а, загалом, культура більшості країн світу у світі не на слуху. Моя подруга з Чилі Алехандра Костаманья каже, що має на слуху, чи з Аргентини, чи з Перу, чи з Уругваю та чи інша людина, той чи інший текст. А у нас Латинська Америка перш за все асоціюється із серіалами. Коли починаєш особисто спілкуватися із представниками будь-якої культури, які приїздить на міжнародні літературні збіговища, і при тому не є снобами, не хвалиться, які вони знамениті, і не вантажать, як вони багато страждали, використовуючи трагедії своїх держав для власної промоції (таке, наприклад, буває, роблять в'єтнамські інтелектуали), то спілкування буває надзвичайно цікавим. Наприклад, пам'ятаю дуже цікаву зустріч із фольклористом з Удмуртії. Можливо, так само в індивідуальному контакті комусь було цікаво почути й про Україну, що це не Росія. Так, українська культура не входить до числа розкручених світових інтелектуальних брендів, але дуже мало культур входить до такого числа. А якщо таке трапляється, я певна, це результат великої політики, а не зусиль інтелектуалів „на місцях“.

КНИГАРНЯ „ШОК“

➤ На протилежному боці вулиці блимнуло коротке слово ШОК. Він перейшов дорогу на його поклик. Блимнуло і зникло – чи не примарилось? Аж ось так само хутко блимнуло й зникло інше слово: КНИГАРНЯ.

Він добре знає місто, і цю вулицю, і цей будинок. Але ніколи не знав про цю книгарню. Втім, зараз у старому місті багато нового. Він давно уникає книгарень, бо нема куди ставити нові стелажі. Зрештою, й придбані раніше книжки не прочитані й наполовину. Але цей несподіваний сигнал: КНИГАРНЯ ШОК, і ці скляні двері, які роз'їхалися й терпляче чекають на нього. Він увійшов у тьмянний передпокій і прочитав:

**У нашій книгарні
ВИ!
неодмінно знайдете книгу, яка шокує
ВАС!**

Він схопився за бильця, бо підлога ніби гойднулася під ногами. Роз'їхалися інші скляні непрозорі двері, і він опинився у п'яному книжковому лабіринті.

ОК, нехай буде шок. Але він не вірить, ніби це обладнане під камеру жохів приміщення забезпечить гостре відчуття такому захищеному від шоків чоловікові, як він. Шлях був лише один: вниз по спіралі-пандусу кудись до центру землі. Або до пекла. Праворуч – стелажі з книгами. Книжки стильно розставлені по полицях, хоча логіку того стилю вловити важко. Книжки місцевих авторів стоять впереміш із перекладними. Іноді поміж зовсім нових трапляються й букіністичні.

На стіні ліворуч книжок нема, тільки блимають електронні реклами:

**Ігор Бецький. Кохання вчотирьох
Це не порно. Це шок**

**Тамара Мара
Вірші після електрошоку**

**Новий роман Назарії Веремевич: шокуючі подробиці
щоденного життя сучасної жінки. І нічого більше...**

Такий „шок“ йому відомий. З більшістю розрекламованих авторів він знайомий особисто, інших знає заочно. В загальних рисах знає, хто, з ким і коли. Знає, хто кого вважає генієм, а хто винятково себе. Ага, і вона тут. Він взяв в руки її книгу, яка чомусь не заслужила „шокуючої“ реклами.

Від розділеного кохання родяться діти, від нерозділеного – великі книжки. Якби я була чоловіком, ти був би моєю музою. Але я жінка, а хто ти? Шукаю потрібне слово й не знаходжу його. Чоловікові-митцю дозволено безнадійне кохання до музи, яке не робить його ні жалюгідним, ні кумедним, а жінка?.. Опозиція не є симетричною, рівні ієрархії є очевидними...

Мій Боже, знову ці її розумні слова, хворобливі зазіхання тулити категорії аксіології в нібито літературному тексті. Він знає, що справжні великі книжки, від яких холодне кров й зупиняється серце,

пишуться кров'ю. Але кров'ю теж треба вміти писати.

**Цю книгу перекладали 28 мовами.
А українською забракло слів... Хоча слово „шок“
є й українською...**

Яка мова оригіналу? Перекладено з мови варані. Він ніколи не чув цього письменника, хоча й стежить за процесом. Але їх по світу розвелось стільки, що це не дивно. І навіть було перекладати аж двадцятьма вісьмома мовами цю інструкцію, як досягати потрібного забарвлення перед очима, додаючи до дози ту чи іншу порцію вина чи пива? Де тут шок?

Він йшов усе вниз і вниз похилою спіральною доріжкою між шаф і рекламних електронних плакатів, і йому здавалося, що між ним і книгарнею точився мовчазний діалог. Він ніби говорив: не здивуєш мене нічим! А вона відповідала: а поглянь ще сюди! А тепер сюди... Ось шафа старих книжок.

Ця шафа неодмінно шокує вас!

Тут книгарні „Шок“ вперше вдалося його трохи подивувати. В цій шафі зібрані книжки, видані не просто в СРСР, а в той період, коли ніхто б і не повірив, ніби на світі буває щось інше. У „шокуючій“ шафі зібрані перші віршовані збірки типу „У фарватері крейсера „Аврора““ нинішніх культових авторів, чиї книги рекламувалися вище і певне, рекламуватимуться нижче як зразки шокуючої правди цього світу. Не треба ритися у читальнях великих бібліотек, робити виписки або ксерокопії, щоб аргументовано нагадати читацькому загалу, із чого виріс нинішній знаковий письменник. Він нарів у цій шафі не дуже грубо, проте у твердій обкладинці працю тоді зовсім юної, проте багатонадійної авторки, для якої зараз він є отим обтяжливим прекрасним „дамом“. Праця мала назву „Критика буржуазного ревізйонізму у світлі вершинних досягнень марксистсько-ленінської гносеології“. Саме так, *вершинних*. Оце він таки придбає. І подарує їй на восьме березня. Скільки воно коштує?

Оце таки шок! 150 гривень! За стільки можна купити три-чотири перекладні новинки, а йому парять цей, зрештою, нікому не потрібний „буржуазний ревізйонізм“. Певне, є попит на такий товар. До нього підскочив досі незримий продавець.

– Будете брати?

Він кивнув.

– Книга чекатиме на касі, – сказав хлопчик і зник так само, як і виник.

Він повільно рушив далі вниз. Хіба такого шоку він хотів? І тут його зупинив плакат із його власним портретом:

**– Чого ви хочете від літератури?
– Шоку! Справжнього шоку!**

Можливо, він і говорив щось подібне в котромусь

з своїх інтерв'ю. Працівники цієї книгарні добре попрацювали, щоб наповнити ключове слово сучасної реклами новим змістом, зробити його ще більше містким.

**Краще не розкривайте цієї книги.
Це шок.**

Він і не розкриє. Хоча дві дівчини, які то виникали поперед нього в його сходженні вглиб книгарні, то губилися за черговим вигином спірального коридору, рвучко схопили з полиці саме цю книгу, яку реклама радила і в руки не брати. Він обігнав дівчат, і побачив, як одна з них поставила на полицю його книгу, яку певне, зібралася купувати раніше, і заглибилася в ту, яку радили не відкривати.

Він ішов далі, перебираючи знайомі й незнайомі книжки. Певне, він більше нічого й не купить! Книгарня не перемогла його! Якщо трохи й шокувала, то напруга була невисокою й швидко спала. Біля каси він поліз до внутрішньої кишені, щоб розплатитись за той „ревізіонізм“, коли продавець простяг руку вбік і запопадливо вимовив:

— А іноземною ви не читаете?

Принаймні англійською він читає. Перед ним знову роз'їхалися скляні двері, і він опинився у маленькому круглому приміщенні так само в колі стелажів. Грала музика типу „Лотос невагомості“, і англійські книжки розкривалися, як ті пелюстки лотосу.

Ось цю читати зовсім легко. Мало не як підручник для середніх класів. Певне, для автора англійська не вмоктана з молоком, вивчена згодом...

Ми були друзями ... Ми різали свої зап'ястя і прикладали одне до одного ті місця, звідки сочилися кров. Ми мінялися дитячими куртками і клялися, що ніколи не одружимося, щоб жодна дівчина не стала між нами. Нам було по десять років, і нам було ще далеко і до грубого голосу, і до полюцій...

Він машинально сів по-турецьки на вкриту сукном підлогу і став жадібно читати ту книгу. Чому, чому не він написав її?

Я благав батьків не їхати з нашого міста. А вони кричали мені, що я ідіот, маю бути щасливим, що мене вивозять з цієї країни кретинів та інформаторів. А його батьки прибігали до нас у розпал наших домашніх сварок і кричали, щоб я відчепився від їхнього синочка-піонера, майбутнього комсомольця, будівника комунізму.

Господи, а він і не знав про це. Вдома мати навпаки жаліла, що він втрачає друга дитинства, щедро давала на кіно і на морозиво. Батько — той бурчав. Скільки моментів його біографії стали книжками! А найбільша втрата, найбільша травма, найбільше раннє знання, скільки його дражнили через національність його друга! І скільки було через нього дитячих бійок, скільки було пролито крові! І та головна кров із зап'ястя, яка змішалася із його кров'ю! Мій Боже, він також став письменником! В іншій країні, в іншій мові, але також! Недаремно тоді, мало не сорок років тому змішалася наша кров!

— Берете?

— Так, звичайно!

Він підвівся із суконної підлоги, попрямував до каси. Розплатився за „ревізіонізм“ і за книгу, назви якої ще не знав. Тепер продавець на касі

задоволений тою напругою, яке випромінює його єство.

Йому вказали на вихід і він вийшов на вулицю. Не треба було підніматися нагору. Він опинився у подвір'ї на два поверхи нижче, ніж вхід з вулиці — в його місті таке цілком можливо. Стало темно, засяяли зоря й місяць. Це не дивно, він заходив до книгарні надвечір і провів там немало часу. У подвір'ї дитячий майданчик, де, на щастя, нікого нема. Він сів на краєчок дитячого пісочника, розкрив книгу. Поряд схилилася верба. В маленькому подвір'ячку нікого нема, тільки під вербою цілуються закохані. Все так само, як тоді, коли вони із автором цієї книги сиділи поряд в один з останніх вечорів перед розлукою на все життя. Тільки тоді ті, хто цілувалися, були дорослими, а зараз це якісь шмаркачі.

Ясний вечір. Місяць освітлює книгу. Він схвилювано гортає сторінки, зараз йому важко читати уважно. Це ще попереду. Але поки він зазирає в кінець цього трьохсот сторінкового роману. Море... два хлопці їдуть на трамваї до моря. В трамваї порожньо, за вікном чорно. Тільки двоє хлопчаків із одним квиточком на двох. Він пам'ятає, як того пізнього вечора трамвай дзеленчав по набережній, але чому він вирішив у своїй книзі, де стільки всього справжнього, переробити ріку на море?

Він глянув на задню обкладинку, прочитав біографію автора. Зрозуміло, він змінив ім'я... Але й не те місто, не той рік народження. Народився в Одесі в 1965 році... Це не він. Але відчуття шоку не минає. Бо ж не має значення, в якому місті й у якому році їдуть в порожньому трамваї двоє хлопчаків, щоб вечір перед розлукою назавжди провести тільки вдвох.

ДО ПРОБЛЕМ ВОЛОГОСТІ

» А сьогодні, соратники, я розповім вам про душу. Розкажу-покажу, скориставшись метафорою як стробоскопом, що, вихоплюючи з мороку кадри т.зв. дійсності, насправді демонструє нам безліч дійсних реальностей, безкінечно схожих одна на одну, а все ж чужих і навіть несумісних.

(Отже:)

Багато хто, гуляючи узбережжям і визбираючи з піску відбраковані морем сувеніри – мушлі, водорості, скелети китів, – натрапляв на округлі камінчики відшліфованого скла. Найчастіше трапляються екземпляри темно-зеленого чи, як кажуть англійці, bottle green кольору. Що не дивно, адже всі ці самоцвіти походять із розбитих пляшок, що ними зайво наводнюють океан апологети пляшкової пошти. Дорогою до адресата скляні „конверти“ часто б'ються, скручені сувоєм листи розмокають, розтріпуються, линяють і зазвичай ідуть на їжу неперебірливим мешканцям глибин. Скалки ж пляшок море спочатку ховає на дні, днями й ночами ретельно обтесуючи гострі краї, зрізуючи грані, розгладжуючи нерівності, стираючи рельєфи, і щойно згодом, упевнившись не лише в безпечності, а й в естетичній довершеності, викидає напівпрозорі яєчка нечитабельних послань на берег.

Доля пляшок, загублених у морі, розтращених стихією і перетворених природним рециклінгом на самоцвіти, вкотре засвідчує, що цінність будь-якої посудини – в її внутрішній порожнечі, котру можна наповнити, хоч вином, хоч піском, хоч словами. І цінність ця ніяк не корелюється з вартістю ювенільного морського ювеліринства, адже скляні камінці, на які ці пляшки перетворюються, позбавлені не лише порожнечі та здатності її утримувати, але й самої пам'яті про неї. (Це якщо не заглиблюватися в природу мінералів, не вдивлятися у пустоти кристалічних ґраток і не розумувати над природою „порожніх“ комірок усесвіту – а нам воно і ні до чого).

...але коли витягаєш зелене сонечко з піни морської, радіючи його прозорості, чистоті кольору, довершеності заокруглень і теплоту внутрішньому сяйву; коли намагаєшся розгледіти крізь нього справжнє, небесне сонце; коли прокидається жага до безпритульних коштовностей, розсіпаних уздовж узбережжя, доступних кожному охочому, – прозорий смарагд, висихаючи, тьмяніє, втрачає барву, блиск і здатність пропускати світло; ще мить – і в долоні залишається мутне, пришерхле й сліпе скельце, а ти з жалем усвідомлюєш, що коштовності ці залишаються коштовностями лише для підданих підводного царства, і тільки там їх можна вигідно обміняти на перли, цїпреї чи морських зірок, у твоєму ж сухопутному вимірі – це тільки бита тара, сміття; і тоді жаль (уперше пережитий іще в ранньому дитинстві) холодними сутінками огортає душу, про сутність якої можна сказати лише те...

... що вона є. А все, що є, можна принаймні описати.

Тож уявімо, соратники, що водні товщі океану – це світло. Ба навіть Світло. Чи хай там навіть – Сяйво Божого Промислу. Словом, те, чого кожна душа прагне, та не кожна здобуває.

А кожне, відшліфоване морем скельце – це людина, що зі світла вийшла (дарвіністи твердять, нібито з води) і в світло повернеться, та за життя чомусь блукає спрагло у мороці власних страхів, бажань і надій.

І от світиться вона сяйвом Небесним, допоки в товщі вод (ув океані Світла) перебуває, а видобута на сушу, гасне, тьмяніє, шершавіє, миршавіє, і вже цілком незрозуміло, чому т.зв. життя вважається безцінним даром, коли ціна цьому уламкові – копійка, і навіть у пункті прийому склотари за нього не отримаєш нічого.

Тож доведеться, мабуть, визнати, соратники, що душа – то не саме скельце і не його внутрішня структура, і вже напевно не його здатність затримувати на зовнішній поверхні вологу, а власне вода, яка його омиває, яка надає йому коштовності і яка так швидко висихає чи то на сонці, чи на вітрі – байдуже. Вода, кожна крапля якої має ті самі властивості, що й світовий океан. Або ж, як ми домовилися, – світло, кожен люмен якого є всім Світлом водночас.

Перебуваючи в світлі ми ясніємо, відблискуємо, граємо барвами, як і належить створінням Божим.

Позбавлені світла – втрачаємо не лише ювелірну вартість, але й спроможність це світло крізь себе пропускати, опиняючись у предковічній пітьмі – і зовнішній, і внутрішній.

Перетворюємося на скалки невідомого посуду, що невідомо коли умів утримувати в собі різні форми порожнечі. Стаємо предметом зацікавлення невибагливих археологів. Губимося поміж іншими, позбавленими життя камінцями.

До речі: а що ж тоді життя? Невже та коротка мить, за яку скельце висихає, а душа випаровується з нас, аби, пройшовши довгий шлях водообігу, піднятися до хмар, пролитися дощем і знову возз'єднатися зі стихією, що її породила?

Світло – до світла, попіл – до попелу.

Може-може. Тільки ж чому тоді ми вважаємо, що, народившись, живемо? Якщо метафора з водою й світлом виправдана, то справедливо було б визнати, що ми не живемо, а мертвоємо. А це вже гріх. Живі повинні жити. Мертвіти – доля мертвяків. Як це? – запитання не до мене, бо то вже всьо, що нині велено було вам переказати, камаради.

І що далі? – запитаєте.

А далі я згорну ці аркуші сувоєм, запакую в порожню пляшку з-під Joni Walker'a (Greenbottle Label) і вкину у найближчу хвилю. Нехай камінчиками, на які Walker врешті-решт перетвориться, граються діти. Поки і ті, і ті не висохнуть до решти.

Фото архів автора

Смерть і ще тисяча приводів для любові

» Вперше я зрозумів це у Львові років зо два, здається, тому. Потім це осяяння прийшло до мене в Амстердамі, навесні минулого року. Тепер я вже з ним не розлучаюся.

У четвертій книзі „Метаморфоз“ Овідій (Публій Овідій Назон) пише дослівно таке: „День пригасав. Настановила пора, яку годі й назвати: / Темряви ще не було, але й світла вже наче не стало, – / Никлого дня з несміливою ніччю хвилинне сусідство“ (переклад Андрія Содомори). Що саме хотів сказати нам останній великий поет (але ж як звучить – останній великий поет!) золоті епохи Римської імперії? Тільки те, що в якусь коротку мить можна вловити невловне, наприклад, той момент, коли день плавно загортається в ковдру і стає ніччю. Овідій подобається мені, бо вмів багато помічати. А в цьому полягає якась особлива риса людей бачити

цей світ по-іншому. Отож він захоплювався невловним, він бачив його. „Темряви ще не було, але й світла вже наче не стало“! Скільки тривало це відчуття? Секунду чи в мільйони разів менше? Головне, що він зміг вловити його, а значить – залишити собі назавжди.

Давайте минемо тисячу сімсот років і зупинимось на іншій постаті – Антоніо Вівальді. Його „Пори року“ намагалися відчитати в найрізноманітніший спосіб: трактуючи, в тому числі, як віхи життя: дитинство, юність, зрілість, старість. Уважно перечитаймо останнє речення, зокрема перелік: дитинство, юність, зрілість, старість. Якось я слухав цей концерт двадцять шість годин поспіль, намагаючись зрозуміти, про що ж насправді в ньому йдеться. А зрозумів тоді, у Львові, років зо два тому, вийшовши в тихе надвечір'я вулиці й згада-

вши улюблені слова Овідія, вже тут цитовані. Отож у Вівальді, у його „Порах року“ немає народження й смерті, є життя, але його рамок – народження й смерті – немає. Н-е-м-а-є. Я ладен був посивіти, коли зрозумів це.

Якщо вірити Вівальді, існує замкнене коло, цикл, Гармонія. Його „Зима“ повільно змінюється в „Весну“. Як день повільно переходив у ніч для Овідія. І так безкінечно, а значить – без кінця, без надриву, без смерті.

У травні 2004 року я стояв на горі родинного обійстя у Виноградіві й у великій бочці палив речі свого діда. Дід помер за кілька днів до цього. В якийсь момент диму стало настільки багато, що я втратив здатність бачити. Мені здалося, що вже нічого навколо не існує. І навпаки – що все-все ще існує так, як існувало щойно тиждень тому, коли командир взводу вивів мене на плац, повідомив жажливу звістку і втомлено поплескав по плечу зі словами: „Держись, Андрюха“.

Два дні тому я писав і-мейл і, коли почав вводити адресата, мені вибило адресу давно померлого друга. Я й справді не знаю, що робити з такими адресами. Невже видаляти? А з номерами мобільних телефонів?! Я справді не знаю, що з цим усім робити, я безпорадний у цьому.

Мені тільки хочеться, аби партія скрипки в *allegro* „Зими“ Вівальді не закінчувалася ніколи, аби тільки тривала, аби звучала й надалі. Щоб з того мейлу мені час від часу приходили листи, аби з того номера мені телефонували, аби дим і далі в'їдався в очі й нічого не було видно. Аби всі ті, хто далеко, вслухалися в цю музику і на мить торкнулися того, чого насправді вже не існує поруч з нами, а тільки всередині нас. Аби любові ставало більше.

Я вже вчинив величезну помилку, спаливши речі. Я вже не зможу видалити ані мейл-адресу, ані номер телефону. Я безпорадний. „Темряви ще не було, але й світла вже наче не стало“. Всі ті, кого ми безмежно любили, існують десь поміж цими словами:

Смерть є. Смерті немає.

Десь між ними, там далеко, клубочиться наша любов, як хмара. Біла-біла хмара.

Андрій Любка, Ужгород

Бачиш цей ліс за вікном?

➤ Мені завжди більше шкода тварин, ніж людей. Можливо тому, що тварини не вміють говорити. Не вміють брехати. Не вміють себе захистити. Вони не шкодять людям, тоді як люди навпаки і шкодять, і вбивають, і знищують.

Пункт другий. Мені більше шкода українських тварин, аніж українців. Українцям тяжко, але тваринам, які живуть на території України, просто нестерпно. Як вони можуть сподіватися на захист там, де захищення себе не почуває ніхто? Якщо я зараз почну скаржитися на долю, наприклад, українських вовків, ви справедливо зауважите: до чого тут вовки, коли тисячі українських дітей живуть на вулиці й нюхають клей?! І з одного боку, ви матимете рацію. А з другого – дітям дитяче, а вовкам – вовче, хіба ні? Мені прикро усвідомлювати, що українські ліси перестали бути страшними. Зустріти в ньому вовка чи будь-якого іншого хижака уже практично неможливо. В українських Карпатах залишилися кілька ведмедів, але на їхньому місці я б не зволікала і в терміновому порядку змінила громадянство на Карпати румунські. Родину лосів я останній раз бачила на початку 90-тих. Вони, троє, неквапно перетинали

шосе у районі села Лісний Хлібичин на Івано-Франківщині. Мій батько змушений був зупинити авто і дати цим дивовижним тваринам дорогу. Тоді, я знаю, лосів в Україні було сотні тисяч. Сьогодні я не впевнена, що є хоча б один.

Нещодавно я підслухала в приміській електричці з Делятина до Івано-Франківська розмову старших чоловіка і жінки. Жінка сказала: „Ти бачиш цей ліс за вікном? В ньому живуть зубри“. І мені було дуже сумно. Бо зубри в цьому лісі вже не живуть років двадцять. Всіх їх розстріляли заради розваги ті, кому все дозволено. Так само зубри вже не живуть у Чернігівській області. Останні семеро втонули у річці Остер, куди їх загнали мисливці на джипах. Подібне полювання не має абсолютно ніякого сенсу. Адже зубр – це велика корова. Вона стоїть і дивиться на тебе. Вона не тікає і не боїться. До списку її природних ворогів Бог чомусь не додав людину. Напевно, з надмірної довіри до останньої.

Підійти впритул і вистрелити у велику корову – який у цьому кайф?

Україна – рай для мисливців. Плати – і тобі дозволять пристрелити будь-кого, навіть білого лебедя. Але справа в тому, що вже нема

що дозволяти. Залишилися під прицілом одні нещасні дикі кабани, які плодяться з космічною швидкістю у фактично порожніх лісах.

Так само порожні українські річки і озера. Там плавають тільки карасі, які виявилися найхитрішими з риб. Порожні річки замулюються, уповільнюються, зацвітають і перетворюються на болота. Одна бабця з придунав'я розповіла майже гемінгвеївську історію про те, як кілька днів в далекому дитинстві полювала на велику рибу. Це була білуга. І важила вона більше ніж два центнери. Сьогодні таку рибу можна побачити тільки у краєзнавчих музеях, а в гирлі Дунаю місцеві мешканці мають нову розвагу. Вони полюють на жаб.

Тотальне спорожнення веде до тотальної самотності – так я думаю. Мені страшно усвідомлювати, що на цій величезній території, яка зветься Україною, залишається все менше і менше живого. Цей процес зникнення – як інфекція. Вона може не зупинитися і піти далі. Але, на відміну від українських вовків, ведмедів, лосів і зубрів, самі українці ще мають шанс затриматися. Якщо, звичайно, на їхні голови не буде встановлено привабливу ціну.

Таня Малярчук, Івано-Франківськ

„Масонність“ і сплячий олень Білої Церкви

» Сьогодні місто Біла Церква, крім своєї поетичної назви, славиться виробництвом автомобільних шин і тим, що в це місто нібито планували перенести адміністративний центр Київської області. Варто сюди приїхати, аби зрозуміти, що в реальності Біла Церква мало відповідає своїм медіаобразам.

Менше ста кілометрів трасою Київ–Одеса на південь від столиці – і ви на місці. Залізничне сполучення з містом не дуже зручне. Зате вже на місці для туристів усе дуже навіть зручно: більшість білоцерківських цікавинок розташовані

дуже компактно, історична частина міста становить майже цілісний, панорамний ансамбль.

Білу Церкву заснував, за даними істориків, ще 1032 року князь Ярослав Мудрий (пам'ятник йому вдячні городяни встановили над річкою Рось). Місто тоді звалось Юр'їв, від другого, менш відомого імені Ярослава, котре він отримав при хрещенні. У XIII столітті місто було знищене і, як вважають дослідники, розпалося на кілька малозаселених хуторів. Однак на Замковій горі залишився стояти напіврозвалений собор білого кольору. Він ще довго правив за добрий орієнтир – і саме

через це нібито й з'явилася нова назва міста, що поступово відродилося в XIV–XVI століттях. Уже в складі Речі Посполитої Біла Церква стала центром староства, одержала магдебурзьке право. Тривалий час Біла Церква була епіцентром Хмельниччини, повстання Палія, потім резиденцією Івана Мазепи. А після Коліївщини, на знак подяки за приборкання повсталих, ці землі отримав як вотчину польський магнат граф Ксаверій Браницький. Браницькі брали активну участь у польських міжусобицях перед поділом Речі Посполитої, за що отримали численні милості ще й від

Російської імперії. Саме цей рід заснував і розвивав знаменитий парк Олександрію. У XX столітті Біла Церква прославилася тим, що саме тут була створена Директорія УНР, яка повалила 1918 року владу гетьмана Скоропадського.

Непогано почати оглядати місто з Торгових рядів XIX століття, які виглядають скромно, але автентично і класицистично. Взагалі, класицизм – домінуючий стиль Білої Церкви. Більше тут можна зустріти хіба що модерну з єврейським присмаком, але він значно менш вишуканий. Є ще з ідеї барокова Микільська церква біля Соборної площі, але завдяки реконструкціям виглядає вона доволі дидактично. А ще вона ніколи не була добудована – це не встиг зробити Іван Мазепа, тож храм відкрили в тому шматку, який уже було зведено. Поряд – великий класицистичний кафедральний Преображенський собор XIX століття. А навпроти – католицький костел Івана Хрестителя, в якому тепер міститься Органний зал. Кажуть, Браницькі традиційно виховували своїх дітей нарізно: дівчат – як православних, хлопців – як католиків, і саме тому церква і костел так мирно стояли поряд.

Зовсім неподалік костела – так званий Зимовий палац, теж класицизм і теж XIX століття – простий, але стильний білий будинок. А якщо вийти на міст, за річкою видно ще дві церкви. Одна з них висока й ефектна, церква Марії Магдалини, будувати її почали у XVIII столітті. Дехто з місцевих мешканців вважає, що саме їй місто зобов'язане своєю назвою, а не міфічному давньоруському собору на горі.

Від Соборної площі бульвар 50-річчя Перемоги через доволі мальовничий центральний район (з Поштовою станцією XIX століття, будинком Дворянських зборів та іншими цікавинками) виводить до дендропарку Олександрія, де колись був головний палац Браницьких.

Саме на Олександрію варто виділити найбільше часу. Парк, як і місто, доволі компактний, але подивитися тут є на що. Алеї, галявини, ліски, яри, а ще ставки з лебедями і качками, котрі доволі стримано ставляться до хліба, що кидають їм туристи, острів на Росі, романтичні руїни (уже збудовані навмисне „розваленими“), з яких витікає водоспад тощо. Окре-

мий шик Олександрії й цілої Білої Церкви – колонада „Луна“. Вона виконана у формі підкови, і якщо одна людина стає в один її край, а друга в другий, то з'являється такий цікавий акустичний ефект, що можна почути навіть тихий шепіт одне одного.

Дехто з дослідників звертає увагу, що в побудові парку проглядає масонська символіка (або подібна до неї). Наприклад, в Олександрії було щонайменш два сади, огорожені високими мурами, один з яких прикрашали стародавні афоризми з приводу цінності дружби. А на одній з алей височить „колона смутку“, на котрій пелікан годує собою чотирьох пташенят (один з відомих серед масонів образів). З масонами чи без, але парк містить безліч цікавих місць та об'єктів із символічними або потішними назвами (чого варті хоч би ставки Потерчата, Русалка і Водяник), котрі кожен може спробувати розтлумачити на свій смак.

На жаль, сам палац, точніше кілька головних павільйонів, де жили

господарі та їхні гості, зруйнували в часи революції та громадянської війни. А сьогоднішні духовні нащадки тодішніх переможців справу продовжують. Сміття й обмальованість усього, що можна обмальовувати – речі очевидні, але що справді справляє враження – то це старовинна скульптурна композиція „Діана“. Оленя, котрий стояв поряд з античною богинею, нещодавно просто спилили, і біля покровителя полювання тепер сиротливо стоять... недопилені копитця.

Взагалі, атмосфера безвихідної провінційності, на жаль, відчутна в Білій Церкві значно більше, ніж цього чекаєш від 200-тисячного міста, котре збиралося стати обласним центром. Видно, що матеріально все розвивається, рухається, з'являються нові не дуже зграбні будинки-„свічки“, статистика засвідчує зростання населення, але дух треш-гламуру й кам'яних облич і далі дико контрастує з навколишніми красотами.

Олег Коцарев, Київ

Young and Sexy

➤ 23 жовтня фестиваль „Молодість“ святкував сорокарічний ювілей. Я йшла червоною доріжкою й усміхалася до фотокамер, водночас намагаючись обережно і граційно ступати. То була швидкоплинна можливість справді відчути себе огорнутою загадковістю зіркою, – об'єктиви ж не знали, що фіксують усього-на-всього відповідального редактора каталогу, а не (майбутнього) генія кінематографу. Цей момент зринув у пам'яті пізніше, разом із думкою про те, як багато змінилося з дати проведення першого фестивалю. Кадри з хроніки 70-х: повний набір атрибутів будь-якої урочистої церемонії того часу, громіздкі кришталеві вази – втілення радянських естетичних канонів, „щасливі обличчя переможців“... Місцевий конкурс студентських робіт перетворився на найбільш важливий кінофорум у Східній Європі, важезні трофеї з кристалю – на золотих скіфських оленів, а сам фестиваль значно помолодшав духом. 40 – and still sexy, стверджувала промофутболка цьогорічної „Молодості“.

Втім, дехто ностальгував за совковим минулим, і не просто дехто, а ведуча церемонії відкриття – Рената Літвінова. „Ми уже розпадались, – зітхала вона, переглядаючи кадри кінця 80-х, присвячені історії фестивалю, – но не будемо о політике“. А від політики годі було сховатися. Перше, що впадало в око на відкритті „Молодості“, – нав'язливе намагання втворити спільний культурний простір із Росією. (Річ цілком зрозуміла в контексті сучасної політичної ситуації в Україні й коментарів не потребує). Церемонію провадили здебільшого по-російськи. Літвінова говорила без перекладача, а репліки запрошених іноземних гостей чомусь перекладали саме російською мовою (може, щоб ведуча зрозуміла?). Розкішна Фанні Ардан згадала свої відвідини Києва

ще в дитинстві й заспівала уривок із російської пісні, яку вона тоді почула на вулиці. Треба віддати належне співведучому церемонії Жерарові Депардье, який, на відміну від декого, усвідомлював, у якій державі перебуває: „Слава Україні!“, „Я знаю, що у вашій країні дуже непрості історія“, „Я вдячний моїм друзям, Віктору й Катерині Ющенкам, які показали мені Україну“. До слова, Почесний Президент фестивалю – Віктор Ющенко – нагадав присутнім, що за сорок років існування „Молодості“ відбулися надзвичайно важливі зміни, зокрема, „з'явилися ми“ (себто українці). На тлі згаданого вище це виглядало чи не найдоречніше. Крапку поставила Руслана після виконання „Діких танців“: „Хай живе українське мистецтво!“

Церемонія закриття фестивалю, навпаки, мала протилежні акценти, – певно тому, що була менш значущою, порівняно з відкриттям, а отже, її не контролювали „згори“. Вів закриття генеральний директор „Молодості“ Андрій Якович Халпахчі – у вишиванці, українсько-англійською, з однозначним наголошенням на вимірі національному. Чарівна Людмила Гурченко після виступу подякувала всім по-українськи (на відміну від нашої співгромадянки Камалії, що не спромоглася й двох слів державною мовою сказати). А представник компанії, що володіє правами на один із фільмів-лауреатів цьогорічного фестивалю, промовляючи на сцені Національного оперного театру України, згадав імена Б. Гмирі, Д. Гнатюка, А. Солов'яненка, що було вкрай приємно.

Безперечно, всі ці, здавалося б, „некінематографічні“ речі на кінофестивалі здатні викликати обурення (впевнена, не тільки моє); крім того – заважають говорити про силу-силенну інших явищ, зокрема, про саме кіно. Втім, висловивши наболіле, можу тепер розповісти про „Молодість“ та її учасників. Й обіцяю – ні слова про політику.

Фестивальні фільми – це щось абсолютно відмінне від того, що показують у „телеящику“, навіть якщо сюжетно вони орієнтовані на масового глядача, як наприклад,

„Дівчина з татуюванням дракона“. Деякі з них належать до світових кінематографічних шедеврів, деякі геть не витримують критики, та спільні їхні риси – нестандартність, непересічність, невідповідність до загальноприйнятих канонів та індивідуальних очікувань. Окремі стрічки, демонстровані цьогоріч на „Молодості“, часто поєднують із епітетом „скандальний“: найприкметніший зразок у цьому випадку, мабуть, – „Зомбі з Лос-Анджелеса“ від Брюса ЛяБрюса (цей фільм було заборонено до показу в низці країн, серед яких Канада й Австралія). „Зомбі“ взяв участь в альтернативній конкурсній програмі „Сонячний зайчик“ (присвячений гей/лесбі-тематичі в кіно), куди також потрапила стрічка Міхаеля Штока „Листівка татові“ – документальна кінорефлексія людини, яку в дитинстві гвалтував власний батько. Мистецтво не визнає принципу „проблема є, але давайте не будемо про неї говорити“, як не визнає і заборонених територій. Усе може перетворитися на кінокадр. Усе варте уваги. Й у цьому сенсі фестиваль – це вільний простір для зустрічей, зіткнень, відкриттів і дискусій.

Інтрига кожного кінофоруму, звісно ж, полягає в обранні переможців. Уперше в історії „Молодості“ Приз глядацьких симпатій та Приз за найкращий повнометражний фільм здобув один учасник – шведсько-французька стрічка „Звуки шуму“ Ули Сімонссона та Йоханнеса Штерне Нілссона. Це незвичайне й дуже веселе кіно про те, як місто завойовують музичні терористи, використовуючи урбаністичний простір як інструмент, а поліцейський на ім'я Амадеус, який не має слуху й ненавидить музику, змушений розслідувати ці „злочини“. Фільм-комедія? Безперечно. Фільм-пародія на трилер, де шукають маніяків? Цілком прийнятна інтерпретація. Але є дещо більше. „Звуки шуму“ пропонують глядачеві світ, де музика стає засобом спілкування і впливу, визначає розподіл персонажів на так званих позитивних і негативних, перетворюється, зрештою, на ціннісну категорію. А також це ще одне підтвердження ідеї про те, що

Ведучими церемонії були російська акторка Рената Литвинова та Жерар Депардьє

мистецтво – всюди й в усьому. Що стосується переможців у короткому метрі, то нагороду поділили фільми „ДівчинаЯкЯ” англійця Роуленда Джобсона та „Принижена більшість” французьки Елеонор Пур’я. А найкращою з-поміж студентських робіт стала швейцарсько-німецька експериментальна стрічка „Я, Гельмут” Ніколаса Штайнера. Цей режисер не зміг прийти на фестиваль у зв’язку з бюрократичною тяганиною (Штайнер наразі навчається в Америці, тож виникли проблеми з оформленням документів на виїзд), але надіслав зворушливого листа – в електронному й відеоформаті – з перепрошенням за неprisутність і подякою за приз. Нарешті, Гран-Прі „Молодості-2010” отримав український режисер Сергій Лозниця за свій повнометражний дебют „Щастя моє”. Світ жорстокості й агресії, примитивність людського існування, вплив минулого на сьогодення – лише декілька з непростих проблем, порушених у фільмі. Стрічка збурила гарячі дискусії. Дехто побачив у ній упереджене ставлення до Росії (події розгортаються саме в цій країні), дехто – правдивість зображуваного. А шановне журі, яке очолював

Серед гостей на відкритті кінофестивалю були і Софі Марсо та Крістофер Ламбер

Марк Каро, визнало „Щастя моє” гідним „Золотого оленя”.

Як ви правильно здогадались, авторка має повернутися до початку, вихопити звідти якусь думку і красиво завершити статтю. О’кей, так і зробимо. „Молодість”, як я писала в першому абзаці, значно більша юна за духом, ніж сорок років тому. Основний секрет цього полягає в людях, які роблять фестиваль. Два місяці спілкування з постійною

фестивальною командою показали мені правдивих ентузіастів, пристрасних і самовідданих. Впевнена, вони б розреготалися, прочитавши оці пафосні рядки, позаяк це люди з вишуканим смаком і неперевершеним почуттям гумору. А ще вони страшенно вимогливі й прискіпливі – у затвердженні фільмів, в оформленні афіш, у добиранні слів. І все це справді дуже й дуже sexy.

Юлія Кропив’янська, Київ

Нові релізи „старої гвардії“

Океан Ельзи. „Dolce Vita“, 2010

» Безперечно, цей альбом, чи не найвідоміший з усіх цьогорічних українських релізів, просто неможливо оминати увагою. Хоч і писати про „Океан Ельзи“ не так і легко, як завжди непросто писати про народних улюбленців.

З часу виходу „Dolce Vita“ вже минуло кілька місяців, відгримів грандіозний міжнародний тур, а в інтернет-блоггах фанатів зарясніли слухацькі відгуки, як завжди – захоплені та розчаровані. Втім, наскільки пригадуємо, розчаровані схлипи про те, що „Океани“ комерціалізуються, „дух пісень уже не той“, „немає більше „старого“ ОЕ“ розпочалися уже з виходом альбому „Модель“ у 2001 році після „класичного“ „Янанабібу“.

Одна з найхарактерніших ознак творчості „Океану Ельзи“ – подиву гідна стабільність. Стабільність у якості звуку, у чарівній „хітовості“ мелодій, у триманні свого стилю. Що це означає? Гарзд, проведемо експеримент. Щоправда, брати участь у ньому можуть лише ті, хто ще не мав нагоди прослухати альбом. Отже, на вашу думку, які там можуть бути хіти? Політичні, із застосуванням „езопової мови“? Є. „Dolce Vita“. Захоплюючи і пристрасні про велике нерозділене кохання? Є. „Я так хочу...“

Ліричний герой цієї пісні схильний піднести свої почуття ледь не до рівня маніакальності (у найкращому значенні цього слова):

„Як то можна так хотіти,
/ Щоб усю ніч чекати знак,
/ Поки свічка буде горіти,
/ Поки мила не скаже „так“?“

І хіба це не здається казково знайомим? Та це не наш давній друг з пісні „Друг“ (альбом „Модель“), що хотів „свою до країв душу споїти“ коханою. Пам’ятаєте, вони ще „ховалися в будинках на Подолі“ від дощу

у „Я до тебе“? Що ж, зараз вони ховаються від зими у „18 хвилин“. І це не до того, що Вакарчук повторюється, ні, навпаки – „Океан Ельзи“ впевнено тримає рівень, а певні текстові та настроєві перегуки лише стають приводом поринути в спогади, викликають ностальгію...

Хоча інший бік такої „вірності традиціям“ – відсутність певної риси, родзинки, яка би виділила альбом з-поміж своїх братів та сестер, як, наприклад, густий фортепіанний саунд свого часу виділив „Суперсиметрію“.

До речі, з альбомами видатних гуртів майже завжди трапляється так, що зазвичай перший час ані музичні критики, ані навіть більшість фанатів не можуть передбачити мистецького та комерційного успіху платівки. Тому з альбомом „Dolce Vita“, який, на перший погляд, нічим не перевершує своїх попередників, спробуймо бути обережнішими. Втім, навіть тих, хто прослухав повністю альбом і не знайшов там „пісні особисто для себе“, не залишить байдужим останній трек – „Ой чий там кінь стоїть“, знана народна пісня.

* * * * *

Юрій Здоренко & „Хаш“. „На здоров’я!“, 2010

» Юрій Здоренко належить до тих героїв вітчизняного року, справи яких відомі набагато більше, ніж імена. Тут перш за все треба згадати про те, що Здоренко свого часу „стояв біля витоків“ гурту „ВВ“, а у 2003 році разом з Олександром Піпою сформував панк-гурт „Борщ“, який, як відомо, розпався 2008-го. Та це все – окрім участі у багатьох музичних проектах, назви яких, на жаль, набагато менш відомі, аніж „ВВ“ та „Борщ“. Наразі – це „Хаш“. Як пояснює сам Здоренко, натренувавшись у виготовленні „Борщу“, він вирішив, зрештою, почастувати своїх слухачів „більш екзотичною стравою, яка схожа на наш рідний холодець, тільки дуже гаряча та гостра“.

„На здоров’я!“ – надзвичайно стильний та гармонійний альбом. Звісно, у тому значенні, в якому панк-

рок, або навіть панк-рок-н-рол може бути таким.

Усі пісні альбому, безперечно, композиційно вивершені, „добре зроблені“, і, що дуже рідко трапляється, приблизно „рівні силами“. Тож альбом прослуховується рівномірно, без бажання „прогорнути вперед“ пару-трійку пісень, а потім по колу слухати один-єдиний „хіт“.

Творчість Здоренка – це такий-собі хуліганський панк-рок, іноді з ритмами старого рок-н-ролу, подекуди – із фолковим звучанням (принагідно зазначимо: акордеон в руках Юрія Тертичного – справжня окраса альбому) і з відповідними текстами. Здоренко гранично далекий від спроб розчулити слухача, розбурхати його чимось, вразити, змінити його життя та погляди тощо. У „На здоров’я!“ – нуль трагізму і депресивного ліризму. Є, щоправда, і меланхолійні композиції (як-от „Уругвай“), та здебільшого це просто життєрадісна музика, яка швидко піднімає слухачеві настрій, заряджає його життєвою енергією, змушує танцювати й реготати. Втім, гумор у „Хаші“ також специфічний. Часом на межі з непристойністю, як-от: „...Кличуть на забаву підозрілі співаки./ Той, хто піде раз,/ В того з-за кутка/ Викличе екстаз/ Підозріла музика“. Однак тексти пісень у „На здоров’я!“ видатні передусім тому, що створюють життєрадісний та непереможний образ ліричного героя, який танцює, п’є, музикує, кохає, а коли трапляється прикра несподіванка – вміє відважно її подолати: „У мене у хаті завжди музика гарно грає./ Бо апаратура класна робить усе сама./ Буває, наприклад, радіо Емінама спімає,/ Поклацаєш пультом – і вже Емінама нема“.

* * * * *

Галина Романенко, Київ

Роман та Маргіт

► Подружжя Сельських для Львова другої половини ХХ століття було тим ґрунтом, на якому розвивалось усе неофіційне мистецтво доби. Їхні досконалі знання європейського авангарду, прекрасна академічна підготовка і відкритість до дискусій надихнули кілька поколінь „львівської школи живопису“.

Марія Маргіта Райх-Сельська (1900–1980) – українська малярка єврейського походження родом з Коломиї, Роман Сельський (1903–1990) – з Сокалю. Подружжя пережило кілька ідеологічних режимів, залишаючись вірними красі, яку вміли передати у мистецтві. Їхні

Повернувшись до Львова, „паризькі спудеї“ беруться змінювати місцеву ситуацію. У інтернаціональному об'єднанні „Artes“ (1929–1935) пропагують формальні експерименти, борються з провінційною сірістю та ксенофобською ворожнечею (вартує згадати, яка напруга була поміж українською, польською і єврейською громадами Львова у ті часи). У діяльності АНУМ (Асоціація незалежних українських митців, 1931–1939) разом із Я. Музикою, П. Ковжуном, С.Гординським розгортають пошуки національних основ для сучасного і новаторського малярства, водночас налагоджуючи зв'язок зі світовим модернізмом

багатьом) згадують, як коректно він вказував на недоліки та допомагав зрозуміти основи зв'язку між натурою та композицією, ніколи не малював по чужому полотні, а сприяв самостійним знахідкам вдалого рішення. В радянські часи Роман та Маргіт були „невдахами“, без офіційних звань, ювілеїв та інших пошанів, і навіть персональні виставки відбулись дуже пізно – у 1970-х роках. Найхаризматичніший учень, а згодом колега Карло Звіринський згадував: „втеча від дійсності в ідеальний світ краси характеризувала його не лише в праці, в творчості, але і у житті ... коли не міг змінити дійсності, відгороджувався від неї,

освітні траєкторії схожі – Вільна академія Л.Підгорецького у Львові, потім Краків, Відень, Париж. Бурхливі 1920-і зближують їх назавжди. Навчання у академії Фернана Леже, відвідування виставок, знайомство з видатними митцями, відкритість до формальних експериментів кубізму, конструктивізму, абстракції, кіно та фотоколажу сформували міцні професійні навички подружжя Сельських, вкорінені у традиціях європейського авангарду.

(у 1931 році показали у Львові П. Пікассо, Ф. Леже, А. Дерена, Д. Северіні, М. Шагала).

Роман Сельський був одним із небагатьох знаних довоєнних художників, який залишився у Львові в радянські часи, і навіть очолив кафедру живопису у новоствореному Інституті прикладного та декоративного мистецтва (1947), ставши містком між молоддю і надбаннями європейського авангарду. Студенти (а за 27 років викладацької праці побувати у них пощастило

творив зі свого помешкання „оазу“, до якої мали доступ лише однодумці“. Через цю оазу пройшло чимало художників і художниць, здобуваючи альтернативні знання – К. Звіринський, В.Патик, Д.Довбошинський, згодом молодші З. Флінта, Л. Медвідь, О. Мінько, І. Марчук, А. Бокотей та інші.

Митці залишили по собі багатющу спадщину, яка щойно у 2000-х роках починає вивчатись та каталогізуватись, виходять друком кілька персональних альбомів. Маргіт Сельська ►

» – майстриня фактури, яка вміла побудувати міцну композицію, помножену на розкішну кольорову динаміку. Саме площини кольору розкривають людські особистості (малювала багато портретів), додаючи емоцій та настрою до зображеного. Багато ранніх творів, натхнених кубізмом і конструктивізмом загубились, деякі роботи позначено ніжним, „ренуарівським“ стилем (як „Карусель“, 1932). У 1960-х Сельська так щедро накладає фарбу на полотно, що вони стають рельєфними, додаючи простору до й так чудово вибудованої композиції, чи вставляє різні об'єкти у натюрморти. Подружжя разом малювало морські пейзажі та види улюбленої карпатської Дземброні, в яких природа перетворюється на декоративне панно („Аккерманські човни“ Р.Сельського, 1960). У Карпати художники їздили більше 20 сезонів, важко працюючи кожен день, у буреломах шукаючи досконалі композиції – у Сельського багато робіт на тему коріння, пнів, покручених дерев. У пейзажах художника часто домінує якийсь один елемент, винесений на перенний план, оточення якого трактується як абстрактні кольорові площини. Подібне „витягування“ характерне і для мотиву „натюрморт на вікні“. Наприкінці життя митець спрощує свою палітру до чистих яскравих тонів і „дитячого“ рисунку, які нагадують фовізм – одну з мистецьких течій його юності („Червоний інтер'єр“, „Квіти“, 1982).

Оцінити творчу спадщину Сельських складно – їхня непересічна талановитість, видатна роль у мистецькому житті Львова II половини ХХ століття беззаперечна. Однак що зі світовим контекстом? Як сприймати ці формальні малярські пошуки, виконані в 1960–1970-х роках – часі поп-арту та концептуалізму, неможливого, звісно ж, на радянських теренах. На думку К.Звіринського, Сельських мало цікавила змістовна напруга і політична ангажованість мистецтва – вони стали маестро, а не місіонерами. Можливо, задушлива атмосфера радянського Львова спонукала до творення саме такої легенди.

Тамара Злобіна, Київ

Володар втрачених мух

Анатолій Дністровий. Дрозофіла над томом Канта. Роман, Львів: Літературна агенція „Піраміда“ (видавничий проект Василя Ґабора „Приватна колекція“), 2010

» „Дрозофіла над томом Канта“ – це книга про осягнення людиною своїх меж і бажань, про „невчасне“ кохання, яке треба пережити, як переживають вітрянку, щоби потім на все життя отримати зручний імунітет; про фрустрацію українського наукового середовища, яке по-своєму є глибоко маргінальним, адже часто програє зустріч із реальністю і не здатне розвиватися,

а тільки репродукувати. Тут достатньо самопожирання, повільного розшарування душі, чогось такого, що справді поріднить цей текст (повість? роман? щоденник?) із психотерапією. Отож, хто чекає виписаності та сюжетності „Пациків“ Дністрового, має приготуватися до зовсім іншого принципу: перечитування довгого і розчуленого монологу, який виникає немов ретроспекція і в якому вам може бути дещо ніяково, адже автор звертається нібито зовсім не до вас. І читач є завжди просто третім після героя та його відображення у дзеркалі втраченої коханої.

Прискіпливе розглядання мертвих мух між віконними шибамися (один із наскрізних образів оповіді) приводить до живих і кусючих висновків. Адже дрозофіла – це ще й образ самокритики, визнання мимовільного інтелектуального

паразитизму на ідеях великих, можливість хоч якось ці ідеї інтерпретувати, але повне безсилля і, акурат, нехтї до власне осмислення, комашине перебирання лапками сторінок. Як тут не згадати Домонтовича із його серафічним Комахою? Звісно, ототожнювати звучання цієї теми не можна, але спільні нотки, безумовно, є. „Дрозофіла...“ – це чи не єдина за останні кілька років української прози спроба детального (з іронією, але без жаданівського типу приколу та екшну) проговорення проблеми духу розтління в нашій освіті та науці, останні з яких часто-густо не потрібні ані викладачам, ані студентам. Виникає інертна схема: викладач для студента – об'єкт найперше страху, а студент для учителя навспак – вираження неповаги, „адміністративного захвату“ через психологічне та матеріальне (sic!) ствердження. Втім, Анатолій Дністровий не намагається тицяти читача носом і викликати почуття провини, не намагається вчити, не дає відповідей, а ставить питання дещо по-буддистськи.

Неодноразово в усних розмовах навколо цієї книжки звучали такі означення: „сентиментальна“, „сльозлива“, „жаліслива“ і т.д. Що ж, культ чужості та вразливості найперше виявиться неприємним гачком для того, хто сам скрізь звик бачити лише удаване кокетування автора із читачем, а не спробу відвертості. І стосується це найперше того рівня тексту, де герой постає перед нами через листи до і від коханої, сповнені прекрасної сумовитості та ніжності. Як співають в одній пісні – „тут соромно бути хорошим“, і можна додати: сміливо бути розчуленим. Втім, деякі фрази в устах героя звучать декларативно: „Як це не важко, але я намагаюся мислити спокійно, врівноважено, у форматі такої собі „чистої феноменології“, без нашарувань людської чуттєвості, її ego“. А, вочевидь, стається навпаки – у цьому й іронія.

Подекуди ви будете провалюватися, мов у пухкий сніг, у довгі абзаци без розділових знаків, а далі знову вибиратися на вершини речень із нерегулярною пунктуацією. Втім, це видавничий дьоготь – усе ж іншого порядку, тож набагато конструктивніше, певно, зосередитися на авторському меді...

Тема самотності – це такий собі

НЗІІ ТА АНОТАЦІІ

вдалий трюк, популярне сальто на канаті сучасної щоденникової літератури і, можливо, якби Дністровий користувався цим прийомом частіше, то ми би мало право сказати про його нову книгу: ще одна банальна самотність, ще один затертий конфлікт зі світом, ще один потічок свідомості, який ніколи не стане водоспадом, щоб показати справжню прірву екзистенції. Але його самотність та самість – справді цікаві, непередбачувані, власне, вони зачіпають універсальні речі, створюють ефект легкої хворобливості, якоїсь густо-метафоричної відокремленості від реального життя, як німий простір між віконницями, царство мух.

Юля Стахівська, Київ

Її величність – авторська колонка

Портников Віталій. Богородиця в синагозі, Харків, Акта, 2010

➤ Усі спроби надати українській журналістиці медіумного характеру безнадійно провалилися. Українське суспільство не повірило теоретикам, які проголосили, що завдання журналіста – транспортувати інформацію від ньюзмейкерів до споживачів новин, а відтак особа журналіста, його думки й погляди нікого не цікавлять, і говорити про творчу індивідуальність у журналістиці абсурдно. Саме життя спростувало їх псевдотеорії й довело протилежне – журналістика потребує потужного інтелекту, особистісної авторської присутності, читачі

чекають від журналіста розумного слова, роз'яснювальної бесіди, допомоги зорієнтуватися в соціальному доквіллі. Таку місію в новітній журналістиці виконує жанр авторської колонки.

У рецензованій книжці зібрані твори цього жанру Віталія Портникова, які друкувалися в газеті „Дзеркало тижня” від вересня 2000-го до серпня 2006 року. Особливості авторських колонок Портникова полягають у тому, що їх сюжет вільно розвивається на двох-трьох сторінках тексту. За цей час автор встигає надати читачеві поважну інформацію, розвинути сюжет, навести несподівані зіставлення, запропонувати своє осмислення історичних подій чи епізодів сучасності. Авторська колонка тому й авторська, що все в ній індивідуальне, суб'єктивне, ексклюзивне, навіть інтимне, одночасове й повтореним бути не може. Сутність жанру – у синтезі есе, мемуарів, щоденника, проблемної статті. Це унікальний синтетичний жанр, зосереджений навколо репрезентації авторської оптики бачення світу.

Авторські колонки В. Портникова мають стратегічний, а не тактичний характер, вони присвячені не злобі дня, а вічним загальнолюдським проблемам, тобто тому, що є актуальним завжди і навіть скрізь, бо кожна держава й кожний народ стикається в своїй історії й сучасності з питаннями: як забезпечити права людини; як гармонійно збалансувати інтереси сторін у мультинаціональному, мультикультурному, мультиконфесійному суспільстві; як будувати стосунки з сусідами, особливо тоді, коли вони розмовляють з тобою мовою сили? Це вічні проблеми, актуальність яких не залишиться в сьогодинішньому дні, а перемандрює в майбутнє.

Авторські колонки В. Портникова розподіляються на два головні типи: портрети і подорожі. Це якщо брати до уваги заголовки, які переважно однослівні і номінативні, містять ім'я діяча або географічну назву.

У книзі можна бачити два типи авторських колонок, які названі іменами видатних осіб: перший – це проблемні нариси, де ім'я видатної особи використане лише як підстава для власних роздумів, оцінки, висловлення позиції („Кундера”, „Мойсей”); другий – це власне портретний нарис, з розкрит-

тям, зрозуміло ж, не всебічного образу діяча, а окремого напрямку його діяльності, окремої риси його особистості, поданої часто через мемуарну оптику („Абрам Кацнельсон”, „Олесь Гончар”).

Той тип авторських колонок, який можна ідентифікувати з подорожніми нарисами через заголовки з географічними назвами, засвідчує, що автор – неабиякий мандрівник. Усі ті географічні назви – то не вигаданий, віртуальний простір, то побачені на власні очі міста, пагорби, вулиці, площі, будинки і, звичайно ж, люди, що там живуть. Зазвичай, і ці авторські колонки, створені як подорожні нотатки, гостро проблемні. Важливо підкреслити: автор бачить світ українськими очима, навіть тоді, коли він не пропонує своїх безпосередніх зіставлень побаченого з українськими реаліями, ці зіставлення неодмінно виникають у свідомості читача („Тирана”, „Вітебськ”, „Единбург”).

Українська журналістика за двадцять років незалежності пережила й переживає нелегкі часи. Сьогодні вона остаточно набула кланово-олігархічного характеру. У такій ситуації свобода слова, гарантована Конституцією, виявляється декларацією, швидше важкодоступним ідеалом, аніж реальним надбанням мас-медіа, а шлях до правди – особливо утрудненим. Але існування в українській журналістиці таких творчих індивідуальностей, як В. Портников, вселяє оптимізм як вічне нагадування про те, що „можна поводитися по-людськи навіть тоді, коли люди навколо тебе безповоротно втрачають обличчя”.

Проф. І.М. Михайлин, Харків

Повнота світу у вибраній книзі Івана Малковича „Все поруч”

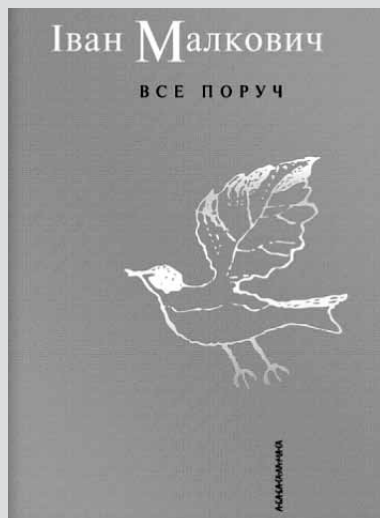
Малкович Іван. Все поруч. Вибрані вірші, переклади, есеї, інтерв'ю, Київ, А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2010

➤ Вихід кожної його поетичної книги ставав подією літпроцесу... Неомодерні поезії Івана Малковича стали зразками витриманого смаку поезики „нової хвилі”. Люди- ➤

Кожному з нас варто відшукати народ, той, перед яким ми маємо бути відповідальними. Іноді навіть навеш серед нього – і не помічавши. А коли всі ми знаємо, як в пустелі – оптимізму не додається. А ми ж заслуговуємо на те, щоб бути щасливими і прожити осмислене життя. Хоча б наступного року...

на, маніакально віддана ідеї „особливо якісної української книги“, „орденоносець усмішки“, нетривіальний перекладач, батько одного з найуспішніших видавництв „А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА“...

Цьогоріч на сімнадцятому Форумі видавців серед книжок non-fiction єдина художня книга – а це була книга Івана Малковича – під доволі прозорою назвою „Все поруч“ удостоїлася колективного схвалення журі. Під її обкладинкою розмістилися вірші з попередніх збірок автора, неопубліковані „старі“ твори, нові поезії, а ще – переклади, есеї, інтерв'ю та, за визначенням самого автора, „фотоспалахи“. Збірка „Все поруч“ складена у зворотному до хронологічного порядку – від найновіших до найдавніших творів. У цій книзі три десятки віршів та перекладів публікуються вперше, є поезії, що зазнали кардинальної редакції.

Поезія Івана Малковича з відчуття трансформується в метафору, образ або деталь. „Я справді люблю деталі, – обмовився в одному з інтерв'ю автор. – Адже відомо, що Бог – у деталях. Але разом із тим мені замало самої деталі, має бути щось важливіше, якийсь наскрізний рух“. Серед його віршів є „Пританцювання на одній нозі“ і „Сонет з торбинкою квасолі“, і „Шершенний вірус“, і навіть „Трохи гуцульської джази-мелязи“. За словами Костя Москальця, книжка Івана Малковича „Все поруч“ – „це нове знайомство з добре знаним поетом, яке відкриває в несподіваному ракурсі те, що так чи інакше було властиве йому протягом усьо-

го поетичного шляху – вишуканість простоти і рідкісний ліризм, який досконало поєднує печальне та комічне; він не боїться бути спонтанним і ніжним, – чого боятися, коли ти зберігаєш вірність своєму янголові, або, висловлюючись загальнонозрозумілою мовою людей, – своїй ідентичності...“

У книзі Івана Малковича „Все поруч“ лірична, драматична, серйозна поезія чергується із дотепною, грайливою, іронічно пустотливою. Гортаючи сторінки, можна простежити еволюцію творчості автора. Як колись вдало підмітив Олександр Хоменко, „почавши зі своєрідного пастельного імпресіонізму, інкрустованого образами і символами архаїчної звичаєвості карпатської Ойкумени, пройшовши через етап барокової поліфонії олюдненого герметизму вертепної скриньки... витворив власний континуум світоглядно-естетичного консерватизму... відкидання усіляких там революцій – соціальних і сексуальних, культ родини з її освяченими давниною ритуалами і нормами поведінки, релігійність, що в жодному разі не обмежується на зовнішній формалізм, але й не заперечує обрядовості“.

Окрема розмова щодо перекладів – з польської, російської, німецької, французької, переспіви з англійського фольклору. У ремарках буквально пояснюються історії їхнього написання. Отож... переклад „Фауста“ здійснено у студентські роки (1984) для театрального дійства у книгарні „Поезія“. Це був своєрідний перегук драматичних уривків Пушкіна і Лесі Українки, доторк до якого підштовхнув до написання „Вертепчиків“.

Справжню естетичну насолоду можна отримати від віршів, переспівів та перекладів для дітей – це переспів за Самуїлом Маршаком „Отакий роззява“, переспів з англійського фольклору „Робін-Бобін-Ненажера“, блискучий переклад з французької Клода Руа „Вовк під дощем“ та переклад польського автора Юліана Тувіма „Про пана Тралялинського“...

Насамкінець – „Соло з квінтетом“. Є що почитати і в калейдоскопічному інтерв'ю, що його у різні роки записали Павло Вольвач, Ольга Унгурян, Олена Кириченко, Тетяна Терещенко, Людмила Таран та ще дехто нез'ясований... На одне із запитань „Що для тебе повнота сві-

ту?“ тонкий лірик-вісімдесятник Іван Малкович відповів: „... це коли тебе переповнюють образи... і ти ледве встигаєш їх записувати...“ А в розділі „Фотоспалахи“ автор подає якщо не повну, то широку інформацію про повноту свого буття.

Тетяна Винник, Київ

Як розвивалося фотографування в Україні

Олександр Трачун. Фотографія в Україні 1839–2010, Харків, Saga, 2010

Фотографія прийшла в Україну в 1839-ому – у рік її відкриття, однак понад півтора сторіччя не мала своєї повної історії. Це видання є спробою заповнити цю прогалину – воно презентує читачеві цілісний огляд того, як розвивалося фотографування в Україні з 1839 до 2010 рр.

Переважаюча частина книги стосується власне історії української фотографії і містить детальний опис розвитку фотографування у великих і менших українських містах як на аматорському, так і на професійному рівнях. Завдяки великому обсягу оброблених архівних матеріалів читач може перекоонатися в тому, що поступ української фотосправи йшов у ногу з відповідними тенденціями у світі.

Окремий розділ присвячено М.Петрову, який до 1917 року був режисером-постановником фотографічного життя Києва, України

НЗІІ ТА АНОТАЦІІ

та Росії і став одним із трьох українських фотохудожників, що потрапили до „Світової історії фотографії“.

Решта праці описує історію супровідних явищ розвитку української фотографії – фотожурналістики, фотолітератури та фотоосвіти, промисловості, організації фотосправи, виставок, колекціонування робіт та торгівлі ними. Також включені короткі екскурси з основних фотопроцесів, матеріалів та техніки.

Книга зацікавить передусім професіоналів та фотолюбителів, а також істориків і всіх, хто прагне до заповнення „білих плям“ української історії.

Павло Кравчук, Київ

Для пошановувачів „Приватності“

Габор В. Від Джойса до Чубая: Есеї, літературні розвідки та інтерв'ю, Львів, Літературна агенція „Піраміда“ (видавничий проект Василя Габора „Приватна колекція“), 2010

» Коли за уявною спиною серії „Приватна колекція“ назбиралося більше двадцяти п'яти видань, її творці Василь Гутковський, Василь Габор та Олег Говда вирішили зробити подарунок „приватоманам“. У черговій книжці серії „середульший“ з них у своїх есеях, літературно-критичних статтях та інтерв'ю оповідає про поле української культури теперішньої, на якому й виросла „Приватна колекція“, та культури тодішньої, 30-х і 70-х років, без якої важко уявити теперішню; про те, який був перший „екземпляр“ колекції і як вона розросталася.

Книга Василя Габора „Від Джойса до Чубая“ діалогічна. І не лише через „відсилання“ до Джойса, і не через те, що у своїх есеях автор вдається до дискусивних тверджень: скажімо, що в романі Оксани Забужко „Польові дослідження з українського сексу“ „...як це не прикро стверджувати, дуже мало саме художньої прози“, або ж авторські розмірковування про „комплекси“ сучасної української літератури. Діалогічною вона є насамперед через третю частину, зазви-

чай не властиву форматів збірки есеїстики – інтерв'ю з В. Габором різних років. З них ви можете дізнатися, що відмінного в прозі Джеймса Джойса і Вірджинії Вулф і який це має стосунок до антології „жіночої“ прози й есеїстики „Незнайома“ (2005) і взагалі навіщо її називати „жіночою“; чому пан Василь має більшу охоту до праці літературного критика й каталогізатора, попри письменницький успіх його „Книги екзотичних снів та реальних подій“ (2001); а також про в більшості незнану тепер (за відсутності на полицях книгарень і навіть в каталозі на сайті ЛА „Піраміда“) антологію української прози та есеїстики кінця ХХ століття „Приватна колекція“ (2002), що стала помітною на той час подією: книга одержала „равлика“ на Львівському форумі видавців – 2003 і номінацію в „Книжці року“. Приємно поностальювати, що 2003 року ця книжка в упорядкуванні В.Габора здобулася на такий широкий розголос – „географія“ інтерв'ю про неї і справді переконлива: від уже давно „полеглих“ „Літератури плюс“ та „Книжника-review“ до червоноградських „Новин Прибужжя“ та урядового „Голосу України“. Бо ж наступна антологія „Невідома“ вже у свій бік отримала значно прохолодніші погляди (судячи із запропонованої в книзі добірки), а про антологію вибраної поезії та есеїстики „Українські літературні школи та групи 60–90-х рр. ХХ ст.“ (2009) і взагалі немає жодного інтерв'ю.

Найвідвертіші „секрети поетичної творчості“ Василь Габор відкриває співмайстрам по письменницькому цехові – Мар'яні Савці та Вікторіві Небораку: зізнається, що з двох вартісних новел, які за життя може написати новеліст, він уже одну має, і показує, що шлях до „Приватної колекції“ іноді пролягає й через ресторан швидкої їжі в США.

У другому розділі книжки – найцікавішому, певно тому і дав їй назву – знайдете літературні розвідки В.Габора. Зокрема ж про початки української джойсіани. Про „Улісса“ в колі українських літераторів стало відомо вже через кілька років по його появі, а от 1934 року вийшло блискуче, за словами автора, дослідження Дарії Віконської „Джеймс Джойс: Таїна його мистецького обличчя“. Вона стверджувала, що „Улісс“, однак, книга

„явно шкідлива“ для – на її думку – „психічно мало розвинених“ на той час, у порівнянні з європейцями, українців. Беручи до уваги більш ніж сторічну (!) відсутність видання перекладу епохального твору Джойса українською, її таки послухали.

У своїх літературно-критичних уподобаннях Василь Габор виявився прихильником *ius soli*: його розвідки стосуються літератури двох малих батьківщин – Львова (про батьрів „Дванадцятки“ і літературну богему 30-х років, про самвидавну Чубаєву „Скриню“ в 70-х) і Закарпаття (про малознаного поета „празької школи“ Івана Колоса, рідного авторові не лише по землі, а й по крові). Й есеї про сучасників теж мають виразно львівський вектор (про Ніну Бічю, Андрія Содомору, про „літературне обличчя Львова“ та різні персональні сліди на ньому).

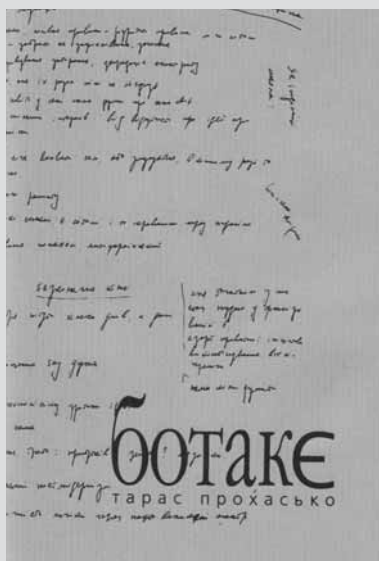
Втім, автор згодний, що не Львовом єдиним, і його „приватні“ антології мають різноголосу картину сучасної української літератури. Та й на шаржі із задньої обкладинки книжки на „столі української літератури“, де вже примостилися і пан Винничук, і пан Рябчук, і до якого начебто несміливо підступається пан Габор, упевнено лежить автограф згаданої пані Забужко. Ну, а вже всі вони гуртом точно зможуть переконати читачів у тезі, котра повсякчас звучить з вуст, тобто з-під пера Василя Габора: українська література – автентична й оригінальна і варта більшої до себе уваги, як з боку української спільноти, так і європейської.

Марина Александрович, Київ »

» Гербарій Тараса Прохаська

Тарас Прохасько „Ботакє“, Івано-Франківськ, Лілея НВ, 2010, 432 с.

» Тараса Прохаська напевно не можна звинуватити у тому, що він набридає читачам надміром книжок. Радше навпаки, всі шанувальники Тарасового таланту вже давненько зачекалися новинок, ба навіть раніше публіковані твори давно вимагали перевидання. Ніби відчувуючи всі ці настрої, франківська „Лілея НВ“ видала ошатний томик під назвою „Ботакє“.

„Ботакє“ – це не бїльдунгсроман про французького комівояжера і не повість про напій з розряду „Курвуазьє“, як може спочатку видаватися. Насправді назва – подетерміністськи чітка і по-прохаськівськи супрематична: „бо так є“ – „ботакє“. Уже в ній автор не ставить питання, а радше відповідає на нього. Ця риса досить рідкісна для сучукрлітпроцесу. Такою впевненістю у власному світогляді може похвалитися хіба ще Олег Лишега.

До книги увійшли майже усі Прохаськові хіти, крім „Лексикону таємних знань“: „FM Галичина“, „Непрости“, „З цього можна зробити кілька оповідань“, „Як я перестав бути письменником“, „Порт-Франківськ“. З нового у „Ботакє“ ввійшла есеїстика „1000 місць і слів“ і тексти, які писалися для закордонних видань, – „Тільки на експорт“.

Саму книгу у назвав би підсумком

певного творчого етапу автора, це своєрідна прохаськіана, канонічні тексти одного з китів „станіславського феномену“.

Українські бібліофіли мають гарну можливість поповнити свої колекції виданням, у якому майже всі Прохаськові тексти зібрані під однією палітуркою. Своєю чергою, бібліофаги мають можливість насолодитися концентратом прохаськівського стилю. До речі, суперобкладинка видання – це насправді складений плакат із автором.

Повторне прочитання – це, як на мене, гарний інструмент літературного аналізу, своєрідний тест на витривалість текстів. Дуже часто, коли ми повертаємося до колись прочитаних книжок, дивимось на них зовсім по-іншому. Часом дивуємось інфантильному захопленню, часом відкриваємо нові шари, часом дивуємось, як ми взагалі могли таке читати. Коли я перечитував Прохаськові тексти, виникало тільки відчуття приємних спогадів. Тексти видалися на диво цілісними і натуральними, такими, як і 5 років тому, коли я відкрив для себе цього автора. Нові тексти Прохаська написані у фірмовому авторському модусі й тільки доповнюють цілісне враження від книжки.

Можливо, уся штука полягає у ботанічних знаннях Прохаська. „Ботакє“ видається мені фундаментальним гербарієм, автор якого старанно збирав текстуальні рослини протягом років. Зима ставала весною, весна – літом, літо – осінню. І флорист вміло і терпляче збирав тексти: так, щоб вони якомога довше тішили читачів. Зрештою, сам автор приблизно так і визначає своє письмо: „Тексти, зібрані у цій книзі, дещо нагадують принципи флористики. В них важко знайти якихось концепцій, висновків чи пояснень. Вони просто намагаються бути нагадуванням про нескінченну різноманітність життя, життів, днів, годин. Якщо під час читання цієї книжки таке відчуття з'явиться, то я буду вдячний від імені цих текстів. Як вдячний усім, хто вірить у безпричинну потребу різноманітності, книжок, читання... Бо так є“.

Лесь Белей, Київ

РЕЦЕНЗІЇ ТА АНОТАЦІЇ

Фальшива аристократія
є шкідливим елементом
у керуванні державою і слід
вчинити заходи, щоб запобігти
її пануванню.

Томас Джефферсон